

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM: *Gróf Apponyi Albert.* ~ KORNIS
GYULA: *Az érzelem a politiká-*
ban. ~ JAMES JOYCE és FRANK HARRIS *elbeszélései.* ~
JOHN GALSWORTHY: *Álomképek... Fellegvárak.* ~ KÉPES
GÉZA VERSEI: ~ TÖRÖK SÁNDOR: *A kalauz átszáll.* ~
GENTHON ISTVÁN: *A gróf Klebelsberg Kunó-émlékiállítás.* ~ DÖMÖ-
TÖR ILONA: *Szürkület.* FALU TAMÁS: *Temetői séta.* (Versek.) ~ KOMÁROMI
JÁNOS: *Rejtett zug.* (Regény.) ~ *Elvek és művek.* ~ **Szemle:**
Sajó Sándor. ~ *Színház.* ~ *Két szinpadművészeti kiállítás.* ~ *Képző-*
művészet. ~ *Zene.* ~ *Külföldi krónika: Galsworthy.* ~ *Új német kato-*
likus költészet. ~ *Két angol elbeszélésünk írói.*

FÁY DEZSÓ KÉT FAMETSZETE.

1933. ÉV

MÁRCIUS 1.

3. SZÁM

XI. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

N A P K E L E T

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tisztviselőknak 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20.

Németh Antal dr., folyóiratunk belső munkatársa minden kedden és csütörtökön 5—7-ig szerkesztőségi órát tart.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Gróf Apponyi Albert	161	Török Sándor: A kalauz átszáll ...	190
Kornis Gyula: Az érzelem a politikában	163	Genthon István: A gróf Klebelsberg Kunó-emlékkiállítás	196
Fáy Dezső fametszete a Dante «Divina Commedia»-jához	177	Fáy Dezső fametszete a «Dante Divina Commedia»-jához	199
James Joyce és Frank Harris két angol elbeszélése	178	Dömötör Ilona: Szürkület (Vers.) ...	200
John Galsworthy: Álomképek... Fellegvárak	182	Falu Tamás: Temetői séta (Vers.) ...	200
Képes Géza: Versek.	188	Komáromi János: Rejtett zug. (Regény)	201

ELVEK ÉS MŰVEK:

F. J.: Makkai János: Germánia új utakon	208	Sz. Z.: Karinthy Frigyes: Hasmútét	218
Asztalos Miklós: Schiller József dr.: Rákosi Jenő	208	Sz. S.: Térey Sándor: A föld lelke	218
M. F.: Dr. Kúhár Flóris O. S. B.: A lélek szemével	211	Hamvas Béla: Öt angol regény magyarul	219
Asztalos Miklós: Mikó Imre: Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés	212	Brisits Frigyes: Amor Sanctus. A középkor latin himnuszai. Babits Mihály fordítása	221
Juhász Géza: Tamási Áron: Ábel a rengetegben	213	—j.—: Pavel Agoston: Vak völgy ölén így zsolozsmázok	222
Tolnai Gábor: Karácsony Benő: Új élet kapujában	216	mf.: Széll Pál: Hazudnak a május-éjtszakák	223
Fábián István: Szomory Dezső: Gyuri	217	(—i—): Häusler Ferenc: Bocsásd meg a mi vétkeinket	223

SZEMLE:

Baros Gyula: Sajó Sándor... ..	224	Képzőművészet	231
Színház	225	Zene	232
(—): Két színpadművészeti kiállítás	229		

KÜLFÖLDI KRÓNIKA:

Hamvas Béla: Galsworthy... ..	235	Zaka Sándor: Két angol elbeszélésünk írói	238
Koszó János: Új német katolikus költészet	236		

GRÓF APPONYI ALBERT

1846—1933.

KÉT MAGYARORSZÁG él egymás mellett, egy látható és egy láthatatlan. A látható, mely nemzetközi és itthoni fórumokon küzd igazáért és vívja mindennapi harcait a belső életproblémák megoldásáért, a politikai Magyarország. A láthatatlan ország pedig, amelyet nem kötnek emberi kézemelte korlátok s a polgárai hívói minden tiszta és nemes szépségnek, a lelkek Magyarországa.

Gróf Apponyi Albert ravatalánál nemcsak a politikai Magyarország öltözött méltóságos, komor pompájú gyászba, de a nagy halott koporsója előtt könnyes szemmel és fájdalmas szívvel hajolt meg a lelkek Magyarországa is. Mert az elköltözöttben egyformán sokat vesztett mind a kettő. Nagy fia volt Apponyi a politikai országnak, de talán még nagyobb fia a lelki birodalomnak. Olyan jelenség volt ő itt, amilyent csak a kegyes szándokú századok ajándékoznak az emberiségnek.

Hisszük és valljuk, hogy csak az lehet szép, ami lényegében igaz is. Mindent a benne rejlő igazságok szépítenek meg. Apponyi életét is élete belső igazsága szépítette meg és páratlan igazságszeretete tette őt a szép csodálatos rajongójává. Valóban ember-kathedrális volt! Élete maga is harmónikus műremek, szónoki megnyilatkozásai nemcsak az igazság, hanem a belőlük áradó ellenállhatatlan szépség varázsával is hatottak, viszonya az egyetemes és magyar zenekultúrához pedig az ő legrejtettebb énjének önvallása. Apponyi a politikai életben az igazság bajnoka, a lelkiéletben a szép hőroza volt. Ez a kettő vont a harmónikus egységbe életét s tette őt nemzetének valóban méltó kifejezőjévé a politikai és lelkivilág előtt egyaránt.

A politikai világban elfoglalt szerepköre nem maradhat árván. Helyét a Nemzetek Szövetségében a politikai Magyarországnak be kell töltenie. De szerepét a lelkiországban nem veheti át tőle senki, mert nincs ma utódja erre a súlyos örökségre. Vezérlőhelye betöltetlen marad talán emberöltőkön át. És élete, mint tökéletes művészi élet, mindenkor felséges példaadás marad.

A Napkelet annak a lelkiországnak építője, amelynek Apponyi hőse volt. Meghajtjuk tehát mi is a gyász és az emlékezés sötét lobogóját a nagy halott, a legművészibb magyar élet és a legnagyobb magyar művészetkedvelő, a pótolhatatlan előtt.

Apponyi Albert politikai pályáját az összeomlásnak nemzeti tragédiává súlyosodott éve két részre bontja. Az első részben még nem volt a nemzet vezére, az általa képviselt eszmék nem találtak az egész nemzet helyeslésével. Az összeomlás után azonban ritka és bölcs mérséklettel kilépett a pártokkal telített belpolitikai életből, lángoló szellemét ettől kezdve a nemzet egyetemének érdekében a napi kérdéseken felülemelkedően a világ valamennyi békeszerződésénél elvülhetetlenebb örök magyar igazság hirdetésének szentelte. Politikai pályafutásának mindkét részében azonban egyaránt kimagasodott kortársai közül nemes lovagiasságával, méltányosságával, emelkedett szempontjaival és úri egyszerűségével. Bármikor és bármi mellett szállt is sikra, a szép szeretete szavait komoly oratori díszbe öltöztette és kora ifjúságától késő öregségéig nemcsak anyanyelvén, hanem idegen nyelveken is legszívesebben hallgatott szónokművésze volt nemzetének s orgonabúgású hangját, amellyel a virtuoz biztonságával igézett, sohasem felejtí el, aki valaha hallotta.

Életét imponáló biztonsággal építette ki minden vonatkozásban műremekké. Nem volt darabokra tört élete az övé és nem volt aránytalan. Alkonyatában már szinte a horizont érte el s így látta meg csonka hazája talapatáról az egész világot.

A magyar zene diadalmasan feltörő melódiai kísérik az ő pályáját. Apponyi Albert zenei életünkben nemcsak az érdeklődő műélvező, hanem sokszor ő a kezdeményező. Immár történelemmé lett meleg barátság fűzte az egyetemes zenei élet két kimagasló titánjához, Liszt-hez és Wagnerhez. A közelmúltban két alkalommal is, a Beethoven-centenáriumkor és a Zeneművészeti Főiskola félszázados jubileumakor, csodálhattuk ünnepi beszédében zenei tudását és érzékét, amely alkalmassá tette volna őt arra, hogy minden idők legnagyobb magyar zeneesztétikusa legyen. Egész életét végigkísérte a vágy, hogy félrevonulva a zajos és sebeket osztó közélet porondjáról, a tudománynak élhessen. Csak keservesen fájlalhatjuk, hogy Apponyi ezt az álmát nem tudta valóra váltani és nem adatott meg neki, hogy életének estéjén, elérkezve politikai küzdelmeinek ígérteföldjére, csendes szemlélődésének és bölcselkedésének meleg fényét sugározza szét nemzetére.

A nagy rétor elment, hogy szószólója legyen elárvult nemzetének ott, ahol a gyarló emberek földi ellenvetései semmivé omlanak az egyetlen örök Igazság előtt. Legyen hála néki, hogy még elmulásában is nagy szolgálatot tett nemzetének. Küldetése útján, messze idegenben bekövetkezett halála az utolsó szózata lett, melyre felfigyelt az egész világ. A nagy halál néma beszédét mindenütt megértették, de legfájóbban idehaza, ahol immár történelemmé dicsőült élete mindenkori példaadás marad az élő és eljövendő magyarok számára.

AZ ÉRZELEM A POLITIKÁBAN.

Fejezet a szerzőnek az «Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata» című sajtó alatt lévő könyvéből.

DANTE a Pokol harmadik körében találkozik a firenzei Ciaccóval, aki a fehérek és feketék küzdelmét leírva, így jellemzi a politikusokat :

Góg, kapzsiság és irigység a szikrák,
Amiktől gyulladoznak szíveik. (Radó A. ford.)

Superbia, invidia ed avarizia sono
Le tre faville che hanno i cori accesi. (Pokol. VI. 74.)

Ma ezt a képet talán csak a túlsötét felfogás vetítheti rá a politikai életre általában, de kétségtelen, hogy az emberi életnek egyik területe sem szemlélteti a politikánál világosabban azt a lelkiényt, hogy az egyén és közösség lelki életére sokkalta jellemzőbb és mélyebb forrás az érzelem és az akarat, mint az értelem. Vajjon milyen valakinek a lelkiése — ez elsősorban nem gondolkodásától függ, melynek tárgyait önmagával szembeszegezheti, hanem érzelmeitől s akaratától, mellyel lelki életének gócpontja és alanya, az én a tárgyak világára, a környezet benyomásaira visszahat. Az egyén egész lelki mivoltának lényege az érzelem és az akarat, amelyek viszont az ösztön mélységeiben gyökereznek. Vajjon mikép hatnak az egyénre a világ tárgyai és személyei, a körülötte zajló élet? vajjon hogyan hat vissza rájuk az ember és dolgozza fel őket, azaz mikép gondolkodik? — ezt is elsősorban az én szubjektív alkata dönti el. Az énnek irracionális rejtett magjában, a magától feltörő rokonszenven és ellenszenven, szeretetben és gyűlöletben, önkénytelen vágyódásban és törekvésben rejlik a világgal és az emberekkel szemben való értékelő állásfoglalásnak forrása is.

Hobbes előtt az indulatait és ösztöneit korlátlanul kielégítő ősember, a *homo naturalis* mint valami ragadozóállat tünik fel, aki azonban fokozatosan megszelídült a társadalomban. Rousseau és a romantika idealizálta az embert éppen érzelmeiben és ösztöneiben : az ember egyszerű, igaz, őszinte, békés természeténél fogva jó, akit csak a civilizáció rontott meg. Azonban úgy tetszik, hogy a politikai élet harcainak szemlélete mintha Hobbes fikciójának adna igazat. Az emberek között önfenntartásukért és önkifejtésükért örökös küzdelem folyik, mint ahogy a növények és állatok között. S e küzdelemben fő lelki mótoraik az ősi ösztönök és indulatok, csak hogy a történet folyamán kifinomultabb formákban. Hogyan küzdenek egy erdőben a fák a napsugárért ! Amelyik

feljebb tudja emelni fejét, elterebélyesedik s koronájával elragadozza alacsonyabb társaitól az éltető napsugarat : megöli őket. Az ágain csatogó édes fülemile hányszáz rovart foszt meg életétől, mert élni akar. S így megy ez fölfelé az állatok hierarchiájában : valamennyi magát fenntartani és kifejtteni iparkodik, ösztönei és indulatai pedig segítik abban, hogy az akadályokat erőszakkal is eltávolítsa : ösztönszerűen haragudnia kell a zsákmányára, mint ellenfélre.

Az emberi élet is, bár a történet folyamán kifejlett erkölcs és jog a létért való brutális küzdelemnek erős gátja, hasonló képet mutat : a földgolyóbis egy nagy hangyaboly, amelyben az emberek sűrögnek-forognak, szeretnek és gyűlölnék, egymást fölemelik és letiporják, fölfelé törnek és lefelé löknek, küzdenek és szenvednek, egymásnak barátai és egymásnak ellenségei, ahogy ösztöneik és indulataik sugallják. Ezek azonban a gondolkodáson keresztülűződve, eredeti heves és ríktó színeikben megfakulnak.

Ez a harci ösztön a legélenkebben ősi frissességgel tör elő a politikai életben. Senkinek sincsenek az élet semmiféle más ágában olyan szenvedélyes ellenségei, mint a politikusnak ; de nincsenek hűségesebb követői sem. Izzó gyűlölet egyfelől, hű odaadás másfelől, itt szélső ellentétben mozognak. Vonz vagy taszít : ez a politikai egyéniség lelki polaritása. Ahol harc folyik, az ellentétes indulat természetszerűen kiéleződik : mellette vagy ellene vagyunk. «A politizálás — írja Goethe 1827-ben O'Donell grófnőnek — a tisztítótűznek egyik faja, ahol a félig elkárhozott lelkek egymást kínozzák.»

Mi a mélyebb lelki alapja a politikai érzelmeknek és indulatoknak? Ha erre a kérdésre felelni akarunk, le kell szállnunk a lelki életnek imént már érintett ösztönös rétegeibe.

Az ember, mint minden élő lény, egy sereg ösztönrel születik, melyek arra valók, hogy önfenntartásában és önkifejtésében segítsék. Minthogy az egyed magát fenn akarja tartani, szükségképpen egocentrikus : a külső ingerekre elsősorban a maga érdekei szempontjából hat vissza. Ez a tény legnagyobb bizonyító erővel a primitív embereknél és a kisgyermekéknél figyelhető meg, akiknek eredeti, biológiai gyökerű lelki mivolta még meghamisíthatlan formában, «természetesen» tör elő. Milyen erős és féknélküli bennük a harci ösztön, amely a haragban és támadásban nyilvánul meg ! Milyen tekintetnélküli önzésben, mindent maguknak akarásban fakad föl bennük a szerzési vagy birtoklási ösztön ! De viszont nemcsak az egyénnek, de a fajnak fenntartási ösztöne is erősen feszíti a primitív ember lelkét : védeni iparkodik a hasonlókat, a családját, a törzs tagjait, van benne társas, gregárius ösztön is.

Az ember azonban nemcsak *organikus* lény, melynek önfenntartó és önkifejtő biológiai indítékai a lelki oldalon az ösztönökben és indulatokban tükröződnek, hanem *eszés* lény is, aki gondolkodni tud, ösztöneit és indulatait gondolatokban feloldani, racionalizálni, a feltételekben okosan alkalmazni iparkodik. Az ösztönök és indulatok a kultúrembernél

már nem robbannak át rögtön cselekvésbe : az ösztönökkel szemben a nevelés, a kultúrának erkölcsi és jogi tartalma, a cselekvés következményeinek tapasztalatból való ismerete, a megfontolás mint erős gátló tényezők lépnek fel. A civilizált embernél például a harci, támadó ösztönt már az ész és erkölcs fékezi, finomabb formákba öltözteti. Az állatnál azonnal fizikai támadásban is nyilvánuló harag a kultúrembernél pusztá fenyegetésben, neheztelésben, gyűlöletben, irigységben, csendesebb bosszúvágyban oldódik fel. A vadember dorongja helyébe a szatira és irónia lép. Azok az emberek, akik a természeti állapothoz legközelebb állnak, vagyis az értelmi és erkölcsi fejlődés legalacsonyabb fokán vannak (primitív emberek, kisgyermek, gyengeelméjűek), állatok módjára teljesen átengedik magukat támadó ösztönüknek s az ellenfelet azonnal megsemmisíteni törekvő indulatuknak, mert az észnek s az erkölcsi megszokásnak fékezőereje hiányzik náluk. A neveltség, a műveltség, a kultúra elsősorban éppen önuralomban, az ösztönöknek és indulatoknak az ész szuverénitása alá való helyezésében áll.

Ebből a szempontból az emberek s így a politikusok is két típust mutatnak. Az egyiknél az észnek és a kultúra normáinak gátlóereje viszonylag csekély : ezek a vad, ösztönös, durván agresszív emberek. A másik típusban az ész és kultúra indítékainak főkezőereje jelentékeny, az ösztönök impulzusa csekélyebb, az indulatok, mint az ösztönök koefficiensei, az egyént nem ragadják magukkal s nem szökkennek át azonnal cselekvésbe. Az ész és a neveltség idejében hallatja tiltó szavát. De ne higgyük, hogy viszont a pusztá ész magában nagyot tud alkotni megfelelő szenvedély nélkül. Az emberiség nagy teremtő szellemei nem a hideg, szenttelen, hanem a meleg, szenvedélyes lelkek, akik azonban a szükséges pillanatban az ész motívumaira is hallgatni tudnak s ha kell, magukat is le tudják győzni. Entuziazmus nélkül üresek volnának a történelem lapjai : minden nagy cselekvés, termékeny küzdelem szenvedélyben fogan meg. Csakhogy ez a szenvedély nem az egyéni ösztönös érdeknek, hanem egy távolabbi célnak, valamely eszménynek szolgáltaiban áll. A kis szatócslelkeknél a szenvedélyt fékező észbeli cél a maguk önző előnye. De a nagy lelkeknél valamely felsőbbrendű ideál, személyfölötti érték, amely fűti őket s ha kell, a kellő pillanatban korlátozza mint észmotívum az indulatokat.

Ha valahol, különösen jól figyelhető meg az egyén önfenntartó és önkifejtő törekvéséből fakadó különféle ösztönformáknak lelki vetülete az életnek legmozgalmasabb és legharciasabb területén : a politikában. Így a másokkal versenyre serkentő, agonisztikus ösztönnek egyik finomultabb lelki alakja : a *becsvágy* és *hiúság*. Ezek szemünkbe szöknek már a gyermek játékában, a többivel való versenyében : a gyermek kitűnni, a többinek fölébe kerekedni akar ; erősebbnek, ügyesebbnek iparkodik látszani, mint társai : jobban tud futni, verekedni, jobb érdemjegyet kap az iskolában, mint mások. *Disraeli*, mikor pajtásaival lovasdít játszott, sohasem akart «ló» lenni : ő több, mint társai. Ugyanez az

aemulatív ösztön, mint becsvágy hatja át végig a meglettkorú embereknek a politikusoknak életét is, csakhogy átszöve már a megfontolás logikai szálaival, bár sokszor egészen hamisítatlan, vad formában is kitör az ösztön önzése. Ha a politikus valamely eszmény szolgálatában versenyez is társaival, az ő eszménye megvalósítására mindig több hatalmat akar: természetyszerűen tör fel lelkében a *hatalomvágy*. Hisz a politika lényegében mindig a hatalomeloszlás mértéke körül forog. A becsvágyó és hatalomvágyó politikus meg van győződve arról, hogy csak az ő politikai eszménye a helyes s csak ő tudja ezt az ideált a legalkalmasabb módon megvalósítani s erre a hatalmat felhasználni. Persze ehhez az én-je előtt ideálisnak tetsző becsvágygyal és hatalomvágygyal legtöbbször tudattalanul személyes érdek, az egyéni önkifejtés ösztönének egoizmusa is erősen egybeforr. A politika szükségképpen a hatalomért való versenygés, ezért a politika műzsája az *irígység*. A politikai élet a ritkább fölemelő mozzanatok mellett tele van féltékenységgel és intrikával, gyanúsítással és személyeskedő rosszakarattal.

A harcias vagy támadó ősi ösztönben rejlik a gyökere az ellenzéki-ség gyönyörének, a szellemi küzdelemnek, a személyes debattálás, a szellemi párviadal örömének. A nagy parlamenti vitatkozók a támadó ösztön tipikus képviselői. Csakhogy a harci ösztön kifinomult, szellemi formába öltözik: a szúrást, vágást, testi megsemmisítést a maró gúny, a szellemes szarkazmus pótolja. A szellemi párbaj eszköze az elmesség «finom pengéje». Ez a penge öregebb korban rendszeren veszt élességéből, de némely politikusnál sohasem tompul meg. Egy *Pitt*nél, *O'Connell*nél, *Bismarck*nál, *Clemenceau*nál a támadó indulat s a gyűlölet mindhalálig a politika életeleme. Az öregek is megfiatalodnak a heves vitában, hiúságuk harci kedvüket felfokozza, mert jól esik nekik erejük mutogatása. A politikai küzdelemmel együttjáró indulatok hihetetlenül megnövelik a szellem erejét és működését: egészen új gondolatokat pattantanak ki, melyeket a szellem nyugodt állapotban sohasem érelt volna meg; az emlékezetet mozgásba hozzák; a fantáziát felszárnyazzák; elmés humort csiholnak ki; sohasem sejtett dialektikai erőt csalogatnak elő. *In tempestate securitas*, a viharban a biztonság — volt *Seipel* politikai jelszava: szembe kell szállni a veszéllyel, világosan látni az ellenfél hadállását s ebbe behatolni, vele megküzdeni többet ér, mint félni és a harc elől kitérni.

A harcias, támadó ösztönnek sötét erejét azonban a politikában is ellensúlyozza egy másik ősi lelki örökség: a *szociális ösztön*. Magát egy vezetőnek alávetni, ennek tekintélyét követni, neki híven engedelmeskedni, a gyengébbet megvédeni, mások iránt részvétet érezni, a közösség érdekéhez hű lenni, érte áldozatot hozni: mindez a társas ösztönnek a politikában is gyakran megnyilvánuló különböző formája. A politikai életnek mozgatóereje nemcsak az agresszív emberek démoni lendülete, hanem a szoros evangéliumi értelemben vett *homines bonae voluntatis* odaadó szeretete is.

A hiúság és a népszerűség a politikában.

Mindenkinek van magamagáról, testi és szellemi mivoltáról egy többé-kevésbé világos, elmosódott «belső képe». Ez persze nem tükrözi eléje valóságos lényét, szellemi és erkölcsi tulajdonságait : nem sík tükör, hanem görbe tükör, amely a kedvező tulajdonságokat az én elé megnagyítva, a kedvezőtlen vonásokat pedig erősen kicsinyítve vetíti. De van egy «külső kép» is, amelyet egy másik nagy tükör, a környező világ mutat : hogyan tükröződik az egyén embertársainak lelkében, a közvéleményben, milyennek tartják őt mások?

A politikus, mint a fórum embere, aki előtt az embereknek, a köztudatnak véleménye éppen nem közömbös, ebbe a második, «külső tükörben» szereti szemlélni magát : mit gondolnak róla mások? A «belső tükörbe» ritkán néz bele, amint hogy a legtöbb ember nem szokta vizsgálni magát : csak néha a külső világ ad neki lökést az önreflexióra, a saját lelki tulajdonságainak elemzésére. Ez a lökés legtöbbször ellenfelének támadása, a sikertelenség, reményeinek füstbemenése. Ekkor kényszerül a magavizsgálásra : vajjon milyen tulajdonságok hiánya a sikertelenség, a bal-lépés oka? hogyan pótolja ezeket? milyen lelki vonásait erősítse? Viszont nagyobb siker esetén gyönyörűséggel merül el saját kiváló tulajdonságainak szemléletébe : önmagába mámoros, lelki önkéjalgés fogja el. Ez a kedvező «belső képbe» való boldog elmerülés a *politikai narcizmus*.

Azonban távolról sem elég neki, hogy maga érezze, milyen értékes tulajdonságai vannak, milyen nagyot tud alkotni, milyen hatalma van. Azt is akarja, hogy ezt mások is lássák, elismerjék, méltányolják, csodálják : a köztudatban tükröződő «külső képe» még mélyebben érdekli, mint énjének belső önreflexiója. A politikusnak ez a *hiúsága* : önmagának a *mások*, a közvélemény tükrében megpillantott jelentőségét élvezi. Jómagának csodálata azon a csodálaton épül fel, amelyről hiszi, hogy másokban él iránta. Ezért a hiú politikusnak legfőbb gondja, hogy az ő jelentőségét vetítő tükrök számát minél jobban szaporítsa : minél több ember tükrözze róla vissza azokat a kedvező tulajdonságokat, melyekről hiszi, hogy megvannak benne, vagy legalább szeretné, ha valóban meglennének lelkében. Minél hiúbb, annál inkább tolódik át én-je ezekre a tükörképekre, annál kevésbé van lelkének súlypontja saját magában. Én-je mintegy átvándorol másokhoz s ezektől «kívülről» vesz kölcsön értéket a maga számára. Minél kevésbé önálló és nagyszabású egyéniség, annál jobban függ a sajátmaga értékének tudata attól a társadalmi értékeléstől, amely működését kíséri, annál nagyobb lelki szüksége van a társadalom rezonanciájára, a népszerűségre. Még olyan nagyszabású és önerejére támaszkodó egyéniség is, mint *Nagy Frigyes*, amikor első háborúját megindítja Sziléziáért *Mária Terézia* ellen, így ír Jordan barátjának : «Öregem, szenvedélyem tüze, a dicsőség utáni vágy, sőt maga a kíváncsiság — hogy előtted semmit se hallgassak el — röviden,

egy titkos ösztön ragadott ki engem az édes nyugalomból, és az az elégtétel csábított, hogy nevemet az újságokban és aztán a történelem könyvében láthatom».

Ilyesfajta hiúság majdnem minden államférfiúnál tapasztalható, csakhogy különböző fokban, nyiltabb vagy titkoltabb módon. A politikában forgó hiú ember esetleg homályosan érzi a maga fogyatékoságait, szellemi képességeinek hiányait; de mások előtt ezeket iparkodik eltitkolni, előnyeinek mutogatásával háttérbe szorítani, a kiválóság hiányát címekkel és érdemrendekkel pótolni. Hány igen kis szellemi poggyászú politikus szereti minden jelentéktelenül eredeti vagy kölcsönvett gondolatát retorikailag fölcicomázva azonnal kirakatba helyezni, velük a maga jelentőségét a köztudatban fokozni, minden népszerű, bár belsőleg hamis ügyben felszólalni! A *politikai exhibicionizmus*-nak a hiúság a legfőbb forrása. A hiúság a sokszor különben nagyobbra hivatott embert politikai hisztrióvá, közéleti komédiássá törpíti, aki mindig azt a hatást lesi, amelyet a közvéleményből kivált: ezért fontoskodik, nagyképüsködik, titokzatoskodik, innen van egyszersmind sok hűtlensége és pálfordulása.

A hiú politikus csak azokat szereti, akik csodálják és dicsérik, de nem szereti azokat, akiket ő kénytelen csodálni. Boldog, ha személyének jelentőségét mások szemében emelkedni látja, ellenben a legnagyobb gyötrelme és sértés számára, ha e jelentőség csökkenését — bármily kis fokban, ami iránt igen érzékeny tudatküszöbe van — kénytelen észrevenni. A politikai életnek társadalmi szokásai arra vannak berendezve, hogy az emberek kölcsönösen egymás értékének legalább látszólagos elismerésével gyönyört okozzanak. A politikai hiúság legyezgetésének ilyen konvencionális eszköze a taps, az állandó helyeslés, a szónok üdvözlése s a vele kapcsolatos kötelező hízalgés. Minden jelentősebb államférfiút (sőt olyan minisztert is, akinek nincsen önsúlya és csak a hivatal kölcsönöz neki tekintélyt a hatalom útján) állandóan a politikai reptiliák tekintélyes serege kíséri, akik hivatásból hordozzák kezükben a tömjénfüstölőt: hízalgédek, de egyébként intrikusok, kémek és mérgekeverők.

Pedig a hiúság még a kiváló államférfinak szellemi alkotóerejét is csak gyengíti. A szellemi munka ugyanis csak akkor természetes lendületű és egészséges, ha mintegy belső, önkénytelenül működő ösztön hajtja és irányítja. Ellenben mesterkeltté válik, mihelyt az egyén tudatosan törekszik arra, hogy a hízalgédek igényeinek eleget téve magát nagyobbnek, egyénibbnek, eredetibbnek, máshoz nem mérhetőnek mutassa. Az igazi alkotásnak érzelmi titka a politika terén is a teljes odaadás és önzetlen tárgyszeretet; a hiúság pedig, minthogy a mások véleményének kultuszával az egyént megosztja, ezek ellensége.

A hiúság a típikus oka a politikai harc vonalak gyakori változásának és felcserélésének is. Akik ma barátok és egy fronton harcolnak, holnap hiúságukban megsértve már ellenfelek. Olyanok, akik minden

célban megegyeznek és csak egyben ellenkeznek, már bőszen ellenségek, mert hiúságuk nem engedi, hogy egyik alárendelje magát a másiknak. S így sokszor azok, akik mindenben ellenkeznek, csak egyetlen célban egyeznek, szövetséges barátokká válnak. A ma egységes harci tábort holnap a sértett hiúság csoportokká tördeli szét. A természetes értékelés teljesen megzavarodik: a hiúság s a vele kapcsolatos irigység és bosszú szétválasztja a természetes szövetségeseket és egy táborba tereli a különben természetes ellenfeleket. Ez az oka annak, hogy sokszor konzervatív elvi cégérű polgári pártok szoros szövetségbe lépnek a társadalmi rendet tőből megváltoztatni iparkodó szocialistapártokkal, a fehérek és feketék a vörösekkel, hogy a különben fennálló társadalmi rendet védelmező polgári kormányt megbuktassák. A politikusok személyes elvakultságukban gyakran minden józan érzéküket elvesztik aziránt, vajjon ki az igazi barát s ki az igazi ellenség: a jelen pillanatért feláldozzák a jövőt. A személyes rokon- és ellenszenv, a hiúság és irigység ki tudja ölni a lelkekből az ösztönös szolidaritásnak és az elvek tiszteletének érzését. Látszólag azonban a politikus egy formai elvet mindig megőriz: a kérlelhetetlen *igazmondás* palástját viseli. De ennek ráncában a hazugságra öntudatlanul is serkentő hiúság húzódik meg: az igazságnak egyénileg kisajátított monopóliumát a személyi érvényesülésnek mélygyökerű hiúsága színezi.

A hiúság eleve sok nagyobbra hivatott politikust foszt meg attól a nimbusztól, hogy valóban történeti szabású államférfiúvá fejlődjék. Erejét és hatalmát ugyanis nem az eszmény, az értékfelfogás szilárd közösségére építi fel, hanem mesterséges módon a pillanatnyi hangulatnak, a népszenvedélynek való hízelgésre, a demokoláciára, aminek ma a szónoklat mellett kitűnő eszköze az anyagi eszközökkel irányított sajtó. Az ilyen hiú demagóg csak látszólag vezet, igazában a tömegetől vezettetik. Nem ő propagál eszményt, de éppen ő a tömegösztönök propagatív eszköze. *Platon* megvetéssel szól az olyan államférfiakról, akik «a népnek nem fölemelő létrái, hanem ügyes szolgálói». A népszerűségre törekvő hiú politikus mindig a nép nevében beszél, azzal dicsekszik, hogy a nép akaratát hajtja végre. Az igazságtalan kormányt akarja minden ellenzék igazságossal fölvaltani. De amikor a hatalom birtokába jut, nemsokára ő az igazságtalan kormány az új ellenzék szemében, amely megint csak a nép nevében beszél.

Az államférfiak hiúsága átragad a kollektív lélekre, a nemzetre is: a politikus a nemzeti hiúságnak hízeleg s mikor a nemzet neki tapsol, az ő hiúsága is kielégül, sőt növekszik: egymás dicsőségvágyát és nagyralátását kölcsönösen fokozzák. Közben megfélemedeznek erőik arányairól, hatalmuk elégtelenségéről, a vállalt izgató feladatnak erőiket messze meghaladó voltáról. Hány nemzeti tragédia oka a nemzeti hiúság és dicsőségvágy oktalan fölgerjesztése! Ettől óv örökösen *Széchenyi*, erre figyelmeztet fiatal korától *Tisza István*. «Minden harmadik szavunk — jelenti ki *Tisza* az 1889-ik évi véderővitában — áradozó hazafias frázis

egyfelől, másfelől a nemzet öntúlbecsülésének fejlesztésében, fokozásában, a nemzet indulatainak, szenvedélyeinek felizgatásában van és abban, hogy a nemzetet a hasznos munkától, a kötelességteljesítéstől és a hazafias áldozatoktól visszariasszák. A magyar nemzetnek erősnek kell lennie saját gyengéivel szemben mindenekelőtt s uralkodni saját szenvedélyein.»

Az erős lelkek nem törődnek a népszerűséggel: hivatásuk útját tántoríthatatlanul járják s lelkiismeretük minden népszerűtlenség közepett is a kötelességteljesítés tudatában nyugszik meg. A hét görög bölcsek egyikének, az athéni törvényhozó *Solonnak* maradt ránk egy politikai gnómája: «Ne azt ajánld polgártársaidnak, ami a legkellemesebb, hanem azt, ami a legjobb». *Bismarck* többször hangoztatja, hogy nem törődik a népszerűséggel, «nem szenved a kor betegségében, a *love of approbationban*», s hogy a nagy küzdelmek idején nyugodtabban és egészségesebben érezte magát, mint oly időkben, amikor a legnépszerűbb volt. Büszke rá, hogy mindig csak lelkiismeretére és kötelességérzésére hallgat, nem törődve a tömeggel: «Ich bedarf des guten Gewissens» (1862). De azért mégis aggastyánkorában (1895) ezt mondja: «Azok közé az emberek közé tartozom, akik súlyt vetnek a jó sírfeliratra s polgártársaik jó bizonyítványára».

A céljáról tudatos államférfiban van bátorság arra, hogy népszerűtlen legyen s a hiúság illuzióit magától elkeresse. Ez sajátságos, látszólag magának ellenmondó típus: nem népszerű, a nép nem zárja szívébe, mégis megvan benne a tekintélynek veleszületett adománya és zordon szuggesztíója: már megjelenése szinte olyan fizikai tulajdonsága, hogy hat az emberekre s önkénytelenül magát rájuk kényszeríti. Egyéniségéhez szervesen hozzátartozik valami misztikus súlytöbblet, amely nélkül különben sincsen nagyobb stílusú államférfi. Kellemtlent mond, áldozatot követel, nem hízeleg, sőt korhol, szenvedést prédikál és nyomaszt rá a népre: és mégis ha nem is szeretik, de tisztelik. Ennek a ritkább államférfítípusnak képviselője volt a hideg *Seipel*. Vállalta az első európai pénzügyi államszanálás ódiáját a világháború után, mint a politika *Jupiter tonansa* nem törődött a sok viharral, a sok sírással, a nagy gazdasági érdekeltségek ellenállásával, a népszerűtlenséggel: az érzelmi mozzanatokot a magasabb cél érdekében ki tudta kapcsolni s hideg logikával haladt a maga útján. És az erős vezetőakarattal után sóvárgó nemzet engedelmeskedett neki. Ha hiúsága kereste volna a népkégy fuvallatát, a horatiusi *aura popularist*, nemzetét sohasem tudta volna kivezetni a gazdasági összeomlás anarkiájából.

Az egyoldalúan a népszerűségre építő hiú államférfi nem jó tömegpszichológus, mert nem tudja, hogy a néptudat épüget hajlamos a dicsőítésre, mint a gyalázásra: a virágvasárnap pálmáit felváltja a nagypéntek «feszítsd meg»-e, a *mob* egyik nap hozsannát zeng, a másik nap ugyanannak fejére halált követel; a hír megafónja egyszer a nagyság és dicsőség himnuszát ontja, máskor a megvetés és rágalom bagolyhuhogását erősíti.

La Fayette, akinek a francia forradalom előtt és alatt, Amerikában és otthon nagyon is volt alkalma megismerni, hogy mi a népszerűség, egyik levelében «a tömeg mosolyának élvezetes varázsát» (*cette délicate sensation du sourire de la multitude*) emlegeti, amely oly hamar eltűnik.

S valóban, nemcsak az uralkodóknak, hanem a népnek hiúsága, kegye és szeszélye is nagyon ingatag és bizonytalan talaja a politikának: ha az államférfi egyedül erre akar építeni, akkor legfeljebb csak légvárat emelhet. A nagy *Milliade*s, a marathoni győzöt a szeszélyes és hálátlan athéni nép később hazaárulásért törvényszék elé állítja és elítéli. Méltán adja *Madách* a demokráciából kiábrándult hősnek ajkára a szót:

E gyáva népet meg nem átkozom,
Az nem hibás, annak természete,
Hogy a nyomor szolgává bélyegezze
S a szolgaság vérengző eszközévé
Süllyessze néhány dölyfös pártütőnek.
Csak egyedül én voltam a bolond,
Hívén, hogy ilyen népnek kell szabadság.

Ugyanez a nép *Themistokle*s, a salamisi diadal szerzőjét is, aki Athén nagyhatalmi állását a demokrácián keresztül akarta megteremteni, osztrakizmossszal tíz évre száműzi, majd állítólagos hazaárulásért *in contumaciam* halálra ítéli. A nagy perzsaverő hadvezér és államférfi a perzsa király udvarába kénytelen menekülni, aki örvendezve fogadja, mert az athéni nép maga fosztotta meg magát lángelméjű vezetőjétől.

Az újkori politikai történet lapjai is a hasonló példák seregétől sötétlenek. *Colbert* nagy tehetsége, hihetetlen munkaereje s aszketikus odaadása veti meg Franciaország nagyságának alapját gazdasági, pénzügyi, közigazgatási, kereskedelmi és gyarmatügyi politikájával. Élte fogytán nemcsak az uralkodó kegye fordul el tőle, mert fényűző pazarlásában korlátozni merészelt, hanem a nép is annyira gyűlöli, hogy csak éjjel katonai földözet alatt lehet tetemét kriptájába átvinni és eltemetni, de így is a párizsi nép kővel hajigálja meg koporsóját. Maró satírák jelentek meg halála után ilyenféle szöveggel: «A nagy *Colbert* halott! Sirjatok bankárok, kövér részvényesek, sirjatok váltóúzsorások: finom tudása, mely benneteket oly jól szolgált, nem zavarja többé Franciaország nyugalmát».

Néha maga a tömeg megijed a hiúságának hízelgő s ezért tenyerén hordozott politikusa tehetségétől és féltékeny rá: fél, hogy a nyakára hág mint diktátor. Mikor a nagy néptribun, *Mirabeau*, a nemzetgyűlés elé terjeszti a parlamenti kormányzat tervét, mely szerint angol mintára kell a nemzetgyűlésnek felelős kabinetet alakítani, a javaslatot ebben a formában a nemzetgyűlés elutasítja, mert fél *Mirabeau* tehetségének hatalmától. Ezért úgy határoz, hogy a parlament tagja nem lehet miniszter: ezzel kirekeszti *Mirabeau*t a hatalomból. Hiába javasolja *Mirabeau*, hogy mivel a határozat éle ellene irányul, mondja ki a nemzetgyűlés, hogy kivételesen ő nem lehet miniszter; de be kell látnia a törvényhozás-

nak, hogy tagadhatatlanul jobb, ha a király a nép képviselőinek sorából választja ki minisztereit, semmint ha az udvaroncok seregéből szemeli ki őket. A nemzetgyűlés változatlanul ragaszkodik határozatához. Ezidőtájt írja az ország szervezőmunkájából így kizárt nagy politikai géniusz Mauvillonnak: «Ah, barátom! Önnek nagyon is igaza van: szerfelett sok hiúság és dicsőségszeretet!... Nem mondom, hogy a gyűlés kissé nem szigorú irántam; de ha Ön tudná, hányféleképp ármánykodtak ellenem a miniszterek s valamennyi pártembrió!»

A népszerűség főforrása a siker, a népszerűtlenségé a sikertelenség. Amíg az államférfi alkot s a történeti feltételek megengedik, hogy munkáját siker koronázza, addig a közvélemény bálványozza; mihelyt, ha mindjárt önhibáján kívül is, balsiker éri, a köztudat ellene fordul s hevesen kiáltja a *crucifiget*. A siker szinte önkívületbe ragadja a nemzetet, ha romantikus, sőt exotikus képzeletét és hiúságát izgatja. *Napoleon* mint modern Hannibal áttöri az Alpokat; a sok évezredes piramisok előtt csatázik Afrikában; villámszerűen egy sereg császárt, királyt ver meg; egész Európát lába alá gyűri. Mihelyt szerencsecsillaga hanyatlani kezd, még leghívebb emberei is, akiket ő emelt fel a porból, elhagyják. Waterloo után szégyenteljesen kell menekülnie Párizsból.

Egy-egy hosszú politikai élet tele van a népszerűség dagályával s a népszerűtlenség apályával. *Thiers* 1830-ban egyik legnépszerűbb ember Franciaországban; 1848-ban teljesen népszerűtlen; 1870-ben a további nemzeti ellenállás hívei gyűlölik, a royalisták dicsőítik, a kommunisták tömeggyilkosnak címezik. *Gambettában*, a franciáknak *Danton* után legnagyobb népszónokában dobogott 1870-ben a francia nemzet szíve: milliók bálványa, amikor a végső harcot hirdeti a németek ellen. De már 1879-ben merőben népszerűtlen, mert szakít a túlzó radikalizmussal: párizsi választókerülete füttyel és sértő kiáltásokkal akadályozza meg, hogy beszédbe fogjon.

Az egységes Olaszország megteremtőjét, *Cavourt*, 1849-ben nem választják meg újra képviselővé, mert nem tudja választóinak hiúságát kielégíteni. Ekkor keserű rezignációval, de hivatásába vetett szilárd hittel mondja: «Elhivatva arra, hogy hazám színpadán szerepet játszom, sohasem törekedtem arra, hogy a tömeg tetszését megnyerjem, hanem csakis a tisztességes és okos embereket, mert én a józan emberi ész ügyét szolgálom». Mikor 1852-ben *Cavour* anglofil politikája *Palmerston* kedvét keresi, Torinóban «Mylord Camillo»-nak gúnyolják. Még olyan igazszívű és telivér demokratát is, mint amilyen *Lincoln* volt, akinek szíve csak a népért dobogott, amelyből származott; akinek állameszménye «a nép kormányzata a nép által a népért» (*government of the people through the people for the people*); aki csak a népakarat tolmácsa és végrehajtója akart lenni: mint zsarnokot, deszpotát támadták s mint «Ábrahám királyt» tették nevetségessé.

Még a hideg angoloknál is a népszerűség folyton hullámzik. A liberális *Gladstone* és a konzervatív *Disraeli* évtizedekig felváltja egymást

a kormányzatban : hol az egyik, hol a másik szerez többséget. *Gladstonet* a nemzet egyik része szofisztikával, a józan bölcsesség hiányával, hatalomvágygal, sőt hazafiatlansággal vádolta. Másik része nemcsak elutasította ezeket a vádakot, hanem, éppen ellenkezőleg, olyan lelkiismeretességet és erkölcsi entuziazmust csodált benne, amilyent századok óta politikai vezér nem mutatott. *Disraelit* évtizedekig utálták, gyűlölték, gúnyolták, szóban és képből kegyetlenül nevetség tárgyává tették. Amikor azonban imperialisztikus politikájával a nemzet hiúságát és hatalomvágyát kielégíti, élte fogytán már Anglia legnépszerűbb embere : virága, a kankalin, divattá válik s a kultuszára alakult *Primrose Ligue* halála napján még ma is ünnepet ül.

De nemcsak Nyugaton, hanem Keleten is — mindenütt, ahol ember él —, a közvélemény ítéletének mértéke elsősorban az államférfi sikere. *Li Hung Csang*, Kínának nagy reformátora, 1892-ben ünnepelte 70-ik születése napját. Az egész mennyei birodalom a császárnétól kezdve egészen a kis hivatalnokig elárasztja ekkor üdvözléteivel és ajándékaival, mint Kína nagy államférfiát, aki a kapzsi idegeneket meg tudja fékezni ; mint nagy újítót, aki vasutat és gőzhajót épít, bányákat nyit ; mint hadvezért, aki az országot minden ellenség ellen védi. De már alig két év múlva, amikor egy szerencsétlen háború után Japán Koreát végleg elragadja Kínától, az egész ország gyűlölete *Li Hung Csangra* zúdul, politikai ellenfelei fel akarják akasztatni. Halála előtt is az a gyűlöletes szerep vár reá, hogy aláírja a bokszerlázadás után az európai hatalmaktól diktált rettenetes békeszerződést. Tragikum, hogy a kínai viszonyok közt nem is tudhatott igazi sikereket elérni, mindig csak az akadályok elhárításán kellett emberfeletti erővel dolgoznia. A régi Kína romjai alá temette, az új meg nem értette, túlradó népszerűség és fejére haláltkiáltó gyűlölet életében felváltva kísérte.

A felkorbácsolt tömegszendélyeknek az államférfit hol toronymagasságra fölemelő, hol pedig a mélységbe süllyesztő sötét hullámai egyformán zajlanak tértől és időtől függetlenül, Keleten és Nyugaton, az antik és a modern világban. A szeszélyes görög demokrácia, amely az ókorban legjobb fiait következetesen száműzte, a világháború alatt *Venizelos*t is, akinek óriási akaraterije és páratlanul furfangos krétai esze terjesztette ki a modern Hellasz határait, halálra keresi. Patras püspöke mondja ki rá a nagy átkot óriási tömeg jelenlétében : mindenki követ dob szimbólikusan, hogy az átok hatékonyabbá legyen. Amikor a világháború abban az irányban végződött, amelyben *Venizelos* dolgozott, a visszatérő államférfit sikere tetőpontján ugyanez a püspök fellengző szavakkal üdvözlö a tömeg örömrivalgása közepett.

Széchenyi, amikor 1825-ben föllép reformterveivel, egyszerre a nemzet bálvány, «a legnagyobb magyar». De már a negyvenes években, amikor *Kossuth* fényes retorikája a nemzet lelkét megkapja s *Széchenyi* a hideg észnek kritikái, a nemzeti hiúságot és nagyralátást ostorozó szavát hangoztatja, a magyar közéletnek egészen népszerűtlen, bár tiszt-

telt alakja. Tragikus halála után a nemzet szemében egyszerre próféta, aki mindent előre megjósolt. A *Kossuthot* támadó Programmtöredékeket 1847-ben a nemzet bosszúsággal lapozza : most mint egy politikai apostol végrendeletére áhítattal tekint. *Arany* klasszikus ódája *Széchenyinek* a nemzet lelkéből fakadt apoteózisa : *Széchenyi* az, aki által lettünk és vagyunk ; amikor a nemzet nem volt már Remény, csupán Emlékezet, az Ég küldte őt a nemzet holttetemébe érző szív gyanánt, hogy az életösztönnek, önérzetnek és feltámadásnak forrása legyen ; a Hitel, Világ és Stádium egekbenyúló hármas piramisával népét mint próféta vezérli. De a nemzet később mint a napbanéző szárnyas Ikarus nem ügyelt vezérszavára. Elbukott. De most, halálakor soha, így még nem volt az övé. S ez a poszthumusz népszerűség mindmáig tart : a reformkor valóban a mi szemünkben «*Széchenyi kora*».

Kossuth népszerűsége a negyvenes években nőttön-nő. Szabadság- és függetlenségeszméje hízeleg a nemzet önérzetének és hiúságának ; *Kossuth* és a nemzet egymásnak erőtudatát és fokozott értékérzését kölcsönösen akkumulálják. A szabadságharc csodálatos erő kifejtése csak ebből a lelki forrásból érthető. Amikor azonban a tragédia bekövetkezik, egy időre *Kossuth* népszerűsége is alászáll, mindaddig, amíg az emigrációban kifejtett sokágú munkája és kísérlete újabb és újabb reményt nem támaszt. A 67-es kiegyezés után a műveltebb réteg átlag elidegenül iránta, de az Alföldnek jobbágyorsból tőle felszabadított népe máig szívébe zárja. *Szemere Bertalantól* maradt a Nemzeti Múzeumban egy *Lombok és tövisek* c. kéziratcsomó. Ebben a párisi emigráció idején írt versek közt van egy, amely *Kossuth* hiúságát csipkedi :

Érdemed, hogy a föld szeme a magyarra
S világ csodálása ismét fordult rája,
Mert bár nem voltál te sem feje, sem kara,
Te voltál a magyar népnek szíve s szája.

Bocsáthatlan bűnöd, hogy te a hatalmat
S hírt jobban szeretted, mint szeretted honod
S talapul nézted a magyar álladalmat,
Hogy azon ragyogni állíthasd fel szobrod.

Nemcsak az életben, hanem a történetírásban is van divatos népszerűség, az államférfiak becsének folytonos átértékelése : Klio is nem sík tükörben egyenest visszaverődve, hanem görbe tükörben majd nagyítva, majd kicsinyítve látja és láttatja a politikusok alakját. A szellem történelmi tőzsdéjén is gyakran hullámzik az értékelés árfolyama : egy-egy történelmi alaknak becsülése és tisztelete bizonyos korban fölfelé, más korban lefelé menő irányzatot mutat. *Schiller*, a historikus költő, mondja *Wallensteinre* célozva :

Durch der Parteien Hass und Gunst verwirrt,
Schwankt sein Charakterbild in der Geschichte.

A történelem kedvező ítélete, a népszerűség néha csak századok után fon újra az államalkotás hősenek fejére babért. *Cromwellt* életében az angolok nem szerették, kivéve a hadsereget, amelyre támaszkodott. Mikor a Stuartok visszatérnek, holttestét kiássák és bitófára függesztik, pedig nem sokkal előbb a legnagyobb gyászpompával, a gyűlölt spanyol II. Fülöp temetési cerimóniájának mintájára, kísérték utolsó útjára. Az angol nemzeti léleknek természetszerűen gyűlölnie kellett *Cromwellt*, mert abban az országban, ahol a parlament megszületett, jobban megvetette a parlamentet s durvábban és annyszor oszlatta fel, mint ahogy egy király sem merte. A brit föld az iratlan történelmi alkotmány klaszikus hazája s *Cromwell* volt egyedül olyan vakmerő, hogy írott, parvenü-alkotmányt mert Angliára ráerőszakolni, amelynek értelmében ő *High Lord Protector*. Az angol a lassú történelmi fejlődés népe s *Cromwell* a legnagyobb forradalmár, aki mindent felfogat: ilyen államférfi nem lehetett az angolok politikai eszménye. Katonaural mat alapít olyan országban, ahol a polgári jogokra a legérzékenyebbek. Először a szabadságért küzd a parlament élén a Stuartok zsarnoksága ellen s mégis ő lett a hosszú angol történetben az egyetlen katonai diktátor a *Julius Caesar* és *Napoleon* fajtájából. Érthető tehát, hogy az angolok századokon keresztül nem ismerik fel államférfiúi nagyságát, nem látják meg benne az angol világhatalom igazi megalapítóját. Csak a XIX. század rehabilitálja emlékét: *Macaulay* már a legnagyobb uralkodónak minősíti, aki valaha angol trónon ült, mert az anarkiából, bármily erőszakosan is, ő mentette ki Angliát; *Carlyle* is a rend misszionáriusát, az állameszme hőst látja benne, aki véget vet az angol sansculotteismusnak, úgy ahogy később *Napoleon* a franciának: «A természetnek oroszlánszívű fia ő... Lát, mer, dönt: a bizonytalanságnak abban a forगतágában egyetlen szilárd oszlop, valódi király, akár szólították e néven, akár másképpen».

Az államférfi, amíg ellenzéki, nagy népszerűségnek örvend; mihelyt azonban hatalomra jut s neki kell kormányoznia s a rendet fenntartania, népszerűtlen, sőt gyűlöletes. *Jules Ferryt*, amikor III. *Napoleon* császárságának végén ellenzéki s az «engesztelhetetlenek», a *les irréconciliables* csoportjához tartozik, a nép tenyerén hordozza. Rögtön népszerűtlenné válik, amikor 1879-ben miniszter és 1880—1885 között háromszor miniszterelnök. Az utóbbi évben egyszer csak hamis hír terjed el Párizsban az egyik francia gyarmati hadsereg vereségéről: a kamarában *Clemenceau* izgatására oly féktelen düh támad *Ferry* ellen, hogy létrán kell megszöknie a Palais Bourbont és a külügyminisztérium kertjét összekötő falon keresztül, hogy a tömeg meg ne lincselje, amely a Palais Bourbon előtt lesett reá. Két év mulva kövel és sárral dobálták meg azt az embert, aki megszerezte hazájának Kongó egy részét, Tuniszt, Tonkint, Annamot és Madagaszkárt. Azzal gyanúsították, hogy *Bismarck* megvesztegette, mert érdeke, hogy Franciaország figyelme Elzász-Lotaringiáról gyarmatok megszerzésére terelődjék. A gyanúsításban

Clemenceau vezetett. Így az ország területgyarapítása hazaárulás és bűntény számba ment. A történelem igazságot szolgáltatott neki: *Ferry* nagy poszthumusz népszerűségnek örvend. Sorban leplezik le szobrát annak a férfiúnak, aki nemrég megalázott és meggyöngült nemzetének expanzív erejét hatalmas akaraterővel képviselte. Történeti hivatásának tudata erősebb volt, mint a népszerűségben fürdeni vágyó hiúsága.

* * *

Az államférfiak küzdelme és alkotása a jelenre vonatkozik s a közeljövőre; a tudósok munkája az örök igazságokra s a művészeké az örök szépre irányul. Sorsuk is így tükröződik a történelemben. Egy-egy ország néhány évtizedig visszhangzik néhány politikus nevével: a szeretetnek fehér s a gyűlöletnek fekete hullámai nyaldossák körül. Aztán nevük elhangzik, feledésbe merül. A nagy tudós, művész vagy költő addig él, amíg könyve, szobra, épülete vagy költeménye. Az államférfiak legtöbbször azonban úgy, ahogy az énekes vagy színész, egyhamar feledésbe kezd merülni, mihelyt hangja megszűnt, hacsak nem élt olyan korszakban, amelyben döntő tényező lehetett az ország sorsának intézésében, úgyhogy neve és személye a történet egy szakaszával egybeforr. Ki emlegeti ma a legtöbb politikus nevét, akikért csak két-három évtizeddel ezelőtt lelkesedtünk, szavukat lestük, erejüket csodáltuk, hiúságukat tapssal kielégítettük? Annak, amit *D'Alembert* a hírnév templomáról mond, megsokszorozott jelentése van a politika hiú dicsőségére: «Ebben a templomban csupa halott lakik, aki életében nem jutott be s egynehány élő, akit majd ha meghal, mind kidobnak onnan». Amikor *Dante* a *Purgatorium* első körében jár, ott látja szenvedni *Aldobrandeschi Umbertot*, a maga korában híres, de már elfeledett hiú és kevély politikust, aki szomorúan zokogja:

Világi hír csak szélnek fuvalatja,
Mely majd amarról fúval, majd emerről,
S nevét fúvó helyével váltogatja...

Ezzel, ki oly kis helyt fog el az útban
Elöttem, tele volt egész Toszkána,
S most híre Szienában is alig van,

Ahol uralkodék, mikor lehámlla
Firenze gögje, és e büszke gögbül
Mi megmaradt: a kék undok leánya,

Hírnév olyan, mint fű színe — kizöldül
S meg elsárgul; színét azon napon
Veszíti el, mely kicsalá a földbül!

(*Purgatorium*, XI. 100—126. *Szász K.* ford.)

(Folytatása következik.)

Kornis Gyula.

**Dante: Divina Commedia.
Fáy Dezső fametszete.**

Mutató abból a kompozíció sorozatból, melynek eredeti műlapjait a magyar nemzet Benito Mussolininek ajándékozta.

KÉT ANGOL ELBESZÉLÉS.

James Joyce: Eveline.

AZ ABLAKNÁL ült és figyelte, mint lepi el az utcát az éjszaka. Feje az ablakfüggönynek támaszkodott és orra tele volt a poros kreton szagával. Fáradt volt. Kevés ember járt arra. Az utolsó házban lakó ember ment hazafelé. Hallotta léptei kopogását a kemény járdán, majd az új vörös házak mentén, nyikorgásukat. Régen mező volt ottan, ahol sokat játszott gyermekkorában pajtásaival. Később egy belfasti ember megvette a helyet és beépítette, nem kis barna házakkal, mint az övék is, hanem énylötetejű élénk, téglaszínűekkel.

Az utca gyermekei mindig együtt játszottak a Davinnok, Watwerek, Dunnok, a kis nyomorék Keogh, ő és testvérei. Ernest sosem játszott, ő túl nagy volt. Apjuk sokszor ki- és bekergette őket a mezőről fekete fabotjával, de rendszeren a kis Keogh őrt állt és kiáltott, ha látta apjukat jönni. Mégis boldogok voltak. Apjuk nem volt olyan rossz akkor és anyjuk még élt.

Mindez régen elmúlt. Ő és testvérei felnőttek és anyjuk meghalt. Meghalt Tirzie Dunn is és a Watwerek visszatértek Angliába. Minden változik. Most ő is el-elmegy, mint a többi, ő is elhagyja otthonát.

Otthon! Körülnézett a szobán, minden családi emléken, amelyet most már annyi éve heteként végigtörülgetett csodálkozva, hogy honnét jött az a sok por. Talán sosem fogja többé látni azt a sok kedves tárgyat, melyet sosem szándékozott elhagyni. Annyi év óta sem bírt reájönni annak a papnak a nevére, akinek sárguló fényképe ott lógott az eltört harmónium felett, boldog Alacoque Margit színes nyomata mellett. Apjának iskolatársa volt. Ahányszor megmutatta egy ismerősének a képet, apja mindig megemlítette:

— Most Melbourneban van.

Beleegyezett az elmenetelbe, otthona elhagyásába. Okos volt ez tőle? Megpróbálta mérlegelni a kérdés mindkét oldalát... Otthonában minden esetre biztosítva volt megélhetése, meg voltak azok, akiket egész életében ismert. Az biztos, hogy keményen kellett dolgoznia a házban és az üzletben.

Mit fognak róla mondani a boltban, ha kitudódik, hogy elszökött egy fiúval? Hogy bolond volt talán és helyét betöltik hirdetés által. Miss Gavon örülni fog. Mindig utazott reá, különösen, ha más emberek hallották.

— Miss Hill, nem látja, hogy ezek a hölgyek várnak?!

— Élénken nézzen, Miss Hill, kérem!

Ó! Nem sok könnyet fog sírni a bolt után.

Új otthonában, messze ismeretlen országban, nem így lesz. Akkor férjnél lesz. Ő — Eveline. Udvariasan fognak vele bánni. Nem úgy, mint anyjával bántak; még most is, bár már tizenkilenc éves mult, sokszor veszélyben érezte magát durvasága miatt. Kisebb korában sosem támadott rá apja, mint Harryra és Ernestre, mert leány volt, de legújabbán őt is fenyegette és üldözte anyja emléke miatt. Nem volt senki, aki megvédje; Ernest meghalt, Harry pedig, aki templomdíszító lett, majdnem mindig távol volt a vidéken. Amellett a rendes szombati pénzért való veszekedés kimondhatatlanul kifárasztotta. Odaadta teljes fizetését — hét shillinget — és Harry is annyit küldött, amennyit tudott, de apjától nem kapott semmit. Azt állította, hogy fejetlenül elpazarolja a pénzt, hogy nem adja oda neki nehezen szerzett garasait, úgylis kilöki az utcára és más ezer dolgot mondott, mert szombat esténként gyakran «beállítva» jött haza. A végén csak odaadta a pénzt és megbízta, hogy vásárolja meg a vasárnapi ebédet. Kis fekete tárcáját magához szorítva rohant, amilyen gyorsan csak bírt, utat könyökölve a tömeg közt. Későn tért haza, roskadva az élelmiszerek súlya alatt.

Nehéz munka volt a házat együtt tartani és felügyelni, hogy a két kisebb gyerek, akik reá maradtak, pontosan járjanak iskolába és enni kapjanak. Nehéz munka volt nehéz élet de most, azon a ponton, hogy elhagyja, nem találta olyan utolsónak.

Egy más életet akart megkezdeni Frankkal. Frank nagyon kedves volt, férfias, nyíltszívű. Az éjjeli hajón kell vele távozni, hogy felesége legyen és vele éljen Buenos-Ayresben, ahol otthona várt reájuk.

Mily jól emlékezett az első alkalomra, hogy meglátta őt. Egy melékutcai házban lakott, ahová látogatóba ment néha. Mintha csak pár hete lett volna. A kapunál állt, sapkája hátratulva, haja előre lógott sötétbarna arcába. Akkor ismerték meg egymást... Minden este a bolt előtt várt reá és hazakísérte. Elvitte őt megnézni a «Cigány leányt», olyan furcsán érezte vele magát azon az előkelő helyen a színházban.

Nagyon szerette a zenét és elég jól énekelt. Az emberek tudták, hogy udvarol neki és ő mindig kellemes megilletődést érzett, ha dalolt egy leány és egy tengerész szerelméről. Tréfából Poppynak nevezte. Először izgató volt, hogy udvarlója akadt és aztán megszerette. Sokat mesélt távoli országokról. Mint deck-boy kezdte egy Allan-linei hajón a Canada-vonalon, egy font fizetéssel egy hónapra. Elmondta neki a hajók neveit ahol szolgált és hogy miből állt munkája. A Magellanszoroson is keresztül hajózott és mesélt a borzalmas tűzföldiekről. Buenos-Ayresben «talpraesett», ahogy ő mondta és csak rövid szabadságra jött a régi hazába. Természetesen atyja kiszimatolta a dolgot és megtiltotta, hogy vele érintkezzen.

— Ősmerem a tengerészeket... — mondta. — Egy napon összeveszett Frankkal és azontúl csak titokban találkozhattak.

Az est sötétebb lett az utcán és bizonytalanabban látszott az ölben fekvő két levél. Az egyik Harrynak szólt, a másik atyjának... Ernest volt kedvence, de Harryt is szerette... Atyja öregedett utóbbi időben; hiányozni fog neki. Néha nagyon kedves tudott lenni... Nem régen, mikor feküdt egy napig, kísértet-történeteket olvasott fel és toastot készített a tűzhelyen... Egy napon, mikor anyja még élt, kiránduláson voltak a Howth-hegyen. Emlékezett: atyja felrakta anyja régi főkötőjét, hogy megnevetesse a gyerekeket.

Mult az idő, de ő csak tovább ült az ablaknál, fejét a függönynek támasztva, belelegezve a poros kreton szagát.

Távol, lent az utcán egy verklis játszott. Ösmerte ezt a dalt és furcsa, hogy éppen ezen az éjszakán hallotta mint emlékeztetést arra az ígéretre, hogy együtt tartja a családi otthont, amíg lehet.

Emlékezett anyja betegségének utolsó éjjelére. Ismét a sötét szobában volt a hall másik oldalán és kinnt ezt a szomorú olasz dalt játszották. A muzsikust elzavarták, pár hatost kapott. Emlékezett apjára, amint visszabotorkált a betegszobába, morogva:

— Ezek az átkozott olaszok, hogy ide is elvetődnek.

Amint gondolkodott, anyjának szomorú élete erőt vett egész lényén, az a mindennapi, áldozatos élet, mely végeredményben tébolyban végződött.

Remegett, hallotta anyja hangját, amint értelmetlenül mormolta:

— Deravanu seraun! Deravanu Seraun!

Hirtelen félelem hatása alatt felállt. Menekülni! Menekülni kell! Frank megmenti... Életet fog neki adni... Talán szerelmet is?! Élni akart. Miért legyen szerencsétlen? Joga van a boldogságoz. Frank majd karjába veszi, karjaiba szorítja. Meg fogja menteni.

A hullámozó tömeg közt állt a North-Wall állomáson. Frank fogta a kezét és ő tudta, hogy vele beszél, többször ismételve valamit átkelésükről. Az állomás tele volt barna hátizsákos katonákkal. Az épület fehér ajtaján keresztül a hajó hatalmas fekete testére esett pillantása, amely a rakpart mellett feküdt kivilágított ablakaival. Nem válaszolt. Érezte, hogy arca sápadt és hideg. Félelmében Istenhez fohászkozott, hogy vezesse és mutassa meg neki, mi a kötelessége. A hajó hosszan, szomorúan bűgött az éjszakába. Ha elmegy, holnap már a szabad tengeren lesz Frankkal, útban Buenos-Ayres felé. Helyük le van foglalva. Visszafordulhat-e mindazután, amit Frank érte tett? Bánata testi rosszulétet idézett elő... Ajkai csendes imában mozogtak...

Egy harang, mintha szívéből dübörgött volna. Érezte, amint megragadják kezét:

— Gyere!

Nem! Nem! Nem! Lehetetlen volt. Kétségbeesetten belekapaszkodott a korlátba. Felkiáltott félelmében:

— Eveline! Evvy!

Frank átrohant a korláton és ordított, hogy kövesse. Kiabáltak reá, hogy menjen tovább, de ő csak hívta. Feléje fordította zárkózott arcát, kifejezéstelenül, mint egy tehetetlen állat.

Szemei nem tükrözték sem a szeretet, sem a búcsú, sem a megismerés jelét.

Frank Harris: Szent Péter panasza.

Szent Péter egy napon sehogy sem találta nyugtát. Ott akarta hagyni pár pillanatra a Mennyország kapuját s helyettesítésére András testvérét hívta. András szívesen vállalta az ő szerepét, de Péter mégis nehezen hagyta őt magára.

— Vigyázz! — intette — ne engedj be olyanokat, akiknek nincs erre jogosultságuk. Ne bizd magad saját belátásodra, hanem kérdezd meg mindig az Emlékezés Angyalát s csak az ő helybenhagyására cselekedj! . . . ne felejtse el, hogy a jogosultak előbb-utóbb úgy is bejutnak s nem árt egy kis várakozás Éva leszármazottainak, akik úgy sem elég alázatosak. Figyelj jól, nehogy hibát kövess el.

Miután András megfogadta, hogy a tanácsokat betűszerint követni fogja, elsietett Péter a Trónus felé, mert ügye nem tűrt már halasztást.

Útközben Jézussal találkozott s rövid habozás után megállt előtte, mert úgy érezte, hogy ki kell öntenie szívét:

— Rettenetes dolog történt, Mester — így kezdte — s szeretném, ha hinnéd, hogy nem tehetek róla. Reám bízta a mennyország kapuját, ahonnét mostanáig soha egy percre sem távoztam el. Becsületesem mondom, hogy soha sem engedtem be olyant, akinek nem volt egészen tiszta a szíve. Érzem, hogy senki sem lehet hálásabb a menynei kegyekért, mint én . . . Úgy-e hiszel nekem?

Jézus mosolygó szemmel intett:

— Biztosan tudom Péter, hogy lelkiismeretes és nagyszerű őrvagy. De mi nyugtalanít tulajdonképen?

— A napokban — kezdte Péter fontoskodva — egy vak leánnyal találkoztam, akit — biztosan tudom, — nem én eresztettem a mennyországba. Ó Mester, Mester, valaki becsempész olyanokat, akik nem is kerülnek szemem elé. Így más hibájáért engem róhatnak meg.

— Nem rovnak meg senkit sem olyan könnyen, Péter! De mond meg, kire gyanakszol?

— Hiszen azon töröm a fejemet éjjel-nappal, se álmodom, se étvágyam — válaszolt Péter kitérően. — Úgy érzem, csak Te segíthetsz rajtam.

— Hogyan segítsék? — kérdezte Jézus.

— Gyere ma éjjel tizenegykor, mikor már minden elcsendesett és meg fogom Neked mutatni.

Jézus meglepetten nézett reá, de csak ennyit válaszolt:

— Veled leszek Péter!

Aznap éjjel karonfogta Péter Jézust, elvezette a falak mentén az első nagy őrtoronyig. Suttogva kérte, hogy várjon csendben és csak hamar mindent meg fog érteni.

És íme néhány perc múlva női alak tűnt fel a sáncok közelében, látták, amint leoldja övét derekáról, leereszti a falon; pár pillanat múlva egy szegény kis púpos alak mászik fel azon, amint felérkezik, arca borul az asszony előtt és ruhája szegélyét csókolja. Jézus hirtelen megfogta Péter karját s elvonszolta a kapu irányába. Mikor kijutottak a hallótávolságból, ennyit mondott:

— Anyám! . . .

— Igen — mondta Péter — Mária az és én tehetetlen vagyok! Beengedi mind az ilyen nyomorékokat, mint ez a kis púpos, vakokat, sebesülteket, betegeket és bénákat. Szörnyű társaság! Még egy világi város is szégyenkezne miattuk! Mit tegyek most, Mester?!

— Péter, Péter — szólt Jézus, reá szegezve fényes nagy szemét, — nekik van a legnagyobb párfogójuk: a nyomorúságuk . . .

Angolból fordította: *viléz Kenyeres Jánosné.*

ÁLOMKÉPEK... FELLEGVÁRAK.

SEVILLA nagy templomában járva, ebben a legnagyobb, legfantasztikusabb emberi alkotásban, mely az úgynevezett «degsötétebb korszak» éveiben épült, elméláztam, álmokképeket szöttem egy jobb, egy szebb jövőről és elgondolkoztam magamban: mi is az eszményképe a mai embernek? . . .

Spanyolországi utasok ezt olvashatják az utikalauzban: «1401-ben július 8-án összegyűltek Sevilla nagyjai és ünnepélyesen elhatározták: építsünk egy óriás templomot, olyan nagyot, hogy utódaink bámuljanak rajta és szinte hóbortos fantasztáknak nyilvánítsanak minket miatta». Százötven év alatt elkészült a templom.

Ebben a több generáció által épített felséges épületben kétségbevonja az ember, hogy vajjon létezik-e valójában olyan nagy különbség a mi javunkra, közöttünk «a világosság gyermekei» és a középkori «sötétség fiai» között? Mi is terveünk nem mindennapi és nem közönséges dolgokat, terveinknek, ábrándjainknak van eredménye is, például: az assuáni nagy gát, a Roosewelt-gát Arisonában, a Woolworth-épület, a Forth-bridge, az erődítések a Niagaránál, a Panama-csatorna. Ezek tizedannyi idő alatt sem készültek, mint a «sötétség gyermekei» által épített sevillai nagy templom. Ezeket a modern csodákat azonban mind materiális haszonért gondoltuk ki és készítettük el. A piramisok, mosék és templomok rég elporladt építői nem a haszonért alkottak. Dolgoztak, faragtak és követ köre raktak távoli szellemi célok megvalósításáért.

Mi, a ma emberei fúrunk, faragunk, építünk közvetlenül testünk kényelméért. Véletlenül szellemi örömet is szerezhetünk magunknak munkánk által, de célunk nem az. A Szent Pál-templom óta építettünk-e valami igazán szépet?

A «sötétség fiai» és a «világosság gyermekei» egyaránt fél igazságot szolgáltak. A régiek csak a holnapnak építettek, elfeledkezve az akkori jelen világról. Vagyonokat adtak szellemük megörökítésére, de munkásaikat annyira agyongyötörték, sanyargatták, hogy lelkük üdvösségét elvesztették vele. Csodálatos jeleit hagyták hátra a nagy emberi elgondolásoknak és kitartásnak, de sohasem jöttek rá, hogy gyönyörű alkotásaikat bemocskolták rabszolgasággal, nyomórral és vérrel. Mi, modern emberek a haladást hajszoljuk. A mi összes bámulatos műveinknek rugója: az előretörés. A Brooklyn-híd gyönyörű lehet bármikor és a sheffieldi kémények gyönyörűek lehetnek éjjel, de nem ezért építették őket, sem pedig azért, hogy általuk jusson miniszterelnökünk a mennyországba. A mai mérnökök szerethetik a szépet és lehet fantáziájuk, de istennőjük a tudomány, ipar és kereskedelem. Azt hisszük, ha a kerekeket elég gyorsan forgatjuk, az embereknek a gazdagság szárnyain fognak lebegni.

A mi jelszavunk: törődjünk a testtel és a lélek majd törődik önmagával! A kérdés azonban az, hogy vajjon megmentünk-e annyit testünkől, mint a régiek lelkükből. De ilyen töprengés nem rendíti meg bizalmunkat a haladásban. Minden lépésünknek a «haladás» a célja...

A gépek válaszfalat alkotnak közöttünk és őseink között. A gépek csendesen, de fokozatosan átváltoztatták az emberiség gondolkozásmódját. Mielőtt ide fejlődött az ipar, az emberek kézzel készítettek mindent. Némileg művészek voltak munkájukban, legalább is erejükre büszkék. Most, gombokat nyomkodnak, kerekeket forgatnak, nem csinálnak egész tárgyakat, egyhangúan dolgoznak egy tárgy részén, melynek elkészítése sohasem egy ember egyéni érdeme. A «szellemi specializálódás» mondja, egy hirlapíró, szép dolog, megtanulja az ember, hogy egy speciális dolgot, speciálisan jól csináljon és tudjon. De az a specialitás, mely egy életen keresztül ezreknek lélekölő munkája, mint például a hajkefébe szőröket illeszteni, befőttes üvegekre vignettákat ragasztani, vagy akármely gépmunka — ez egészen más dolog. Ez teljes megvetése az emberi természetnek. Ennek a mai iránynak az eredménye, hogy az embereket nem érdekli a mindennapi munkájuk, hanem ezen kívül akarják szellemi igényeiket kielégíteni, legalább is az alacsonyabb ipari rétegekben. A régi iparosok műveltségüket munkájukból merítették, ma a szellemi táplálékhoz csakis szabad idejükben juthatnak, távol a gépzakatolástól. Favágók, napszámosok talán sohasem érdeklődtek munkájuk iránt és most is bizonyára sokan vannak közöttük, akik munkájukban semmi érdekeset nem találnak. Régi időben természetes dolog volt a jó s szép tárgyak készítése, ma sokszor csak külön megrendelésre kaphatók. Senkisésem kifogásolja az eredményeket, melyeket

okosan lehet elérni, szép célok felé fáradva, de a mi munkánk, mely kizárólag testünk védelmére szolgál, vajjon tényleg eredményes-e?

Régen kastélyaink voltak, körülöttük hozzájuk tartozó és általuk fenntartott házikókkal, most húszmérföldnyi területen gyönyörű palotáink vannak, százhusz mérföldnyi fekete utcákkal körülvéve, melyek fekete füstpárában a piszoktól és elégületlenségtől büzlenek. Az ellentétek még változatlanul megvannak és nagy városaink fényes részei olyanok, mint egy hullán a mosolygós ajkak és a pirosított orcák... Ez volna a «haladás» a jobb jövő felé?... Az igazi haladás az lenne: kiegyenlíteni és fokozatosan eltüntetni az óriás ellentéteket kastélyok és viskók, palotasorok és nyomortanyák szűk utcái között!

Képzelnék el, hogy London előljárósága Isten kegyelméből a folyó év valamelyik napján ünnepélyesen elhatározza: mi Londonból olyan gyönyörű aranyos várost csinálunk, amelyben öröm lesz lakni. Öt generációnak talán sikerülni fog a mai Londont kifogástalan várossá átépíteni, tele fürdőkkel, virággal és szabadban (nem kalitkában) éneklő madarakkal. Szükségünk lenne azonban e célból a városi előljáróságoknak olyan sorozatára, kik szeretnek fellegvárakat tervezni, mert egy városatya élete, azaz működésének ideje csak négy esztendő és utóda működését nem irányíthatja. Rájöttünk-e vajjon, hogy nagyon nehéz valami igazán nagyot és szépet alkotni a mai demokratikus világban? Az, aki ellenlábásokat tudna állítani a rövid időre megválasztott, ravasz, pazarló politikusoknak, e korszak legnagyobb jótévedője lenne. Az ellenlábást meg kell találnunk, vagy rá kell jönnünk, hogy a demokrácia csődöt mondott. Nem vagyunk-e elég szerencsétlenek, hogy olyan rövidlátó emberek irányítják a polgári életet, akik nem látnak orruk hegyénél tovább és kiknek látóhatáruk nevelésüknél fogva még egy orrhosszyninál is rövidebb? Hálátlanságnak tetszik a praktikus «business man»-t megkritizálni, kinek őszereje és energiája legnagyobb bámulatnak örvend. Sokkal tartozunk neki, de szívesen tartoznánk neki többel is. Látóköre, fantáziája távolabbra terjed-e az átlagnál? Pedig tág látókör és fantázia nélkül elpusztulnak a nemzetek. A képzelőtehetségű embereknek van-e ma jelentőségük? Ha mai világban a szépséget nem olvasztjuk bele napi programmunkba és gyermekeinkbe nem oltjuk bele az esztétikai érzést, épp úgy fog az hiányozni a jövőben, mint a mai napokban. Pedig a gyönyörű látomások, emóciók, gondolatok, gyönyörűen kifejezve szavakban, márványban, festésben, ércben és zenében — ezek emelték fel lassan-lassan az emberiséget a szellemi élet magaslataira. Még a vallás is a nagy magasztos szépségérzésnek gyönyörű kifejezése, a vallás többi eleme csak fanatizmus. Gondoljunk a sokezer csatára, amely fanatizmusból, babonából keletkezett, az emberi áldozatokra, az inkuizíció torturáira, a kínzásokra és vallási türelmetlenségre és a szűk látókörűek kegyetlenségeire, még a mai napokban is. Jézus Krisztus, Assisi szent Ferenc tanítása kifejezése volt az erős, magasztos, vallásos érzésnek, egyszerű, szívhezszóló,

mint minden, ami igazán szép. Ők nemesítő munkát végeztek és ki merné tagadni, hogy a szépség kultuszát gyakorolták? Az ipar — mondják — volt az a finomító tényező, amely nemesítette az emberi lelket. Igen, amennyiben magában foglalja a művészetet, de önmagában felemelő hatása nincs. A szépség, a szó szoros értelmében véve, az utána való epedés, a felette való gondolkodás, civilizálta az embert és egyetlen emberi lény sem járult hozzá a lélek fejlődéséhez, akinek «más dolga volt». Mégis : az esztétikát nem vesszük komolyan . . .

Minden kornak van lelkiismerete, de ez soha föl nem ébred előbb, mielőtt a korszak halálos ágyán nem fekszik. A mult idők hibája, hogy a szép szeretetét és ismeretét kivételes személyeknek, külön kis társaságoknak vagy kasztoknak tartotta fenn és őrizte meg. Aránylag nem sokan vannak közöttünk, kikben megvan a tehetség a szépet kifejezésre juttatni, vagy megalkotni, de nagyon sokan vannak, kik megtudják becsülni, de sohasem adatott meg nekik az a szerencse, hogy megközelíthessék. Álomképeink közé kell sorolnunk azt, hogy a jövőben mindenki hozzáférhessen a széphez.

A gépek megvannak és megmaradnak. Lehetséges, hogy a mérnökök, írók, kőfaragók, művészek és a többiek ambícióval dolgoznak, szerethetik is, ami szép, a nagy többség azonban : címragasztók, gépészek, fűtők, irnokok, kiszolgáló leányok, kefekötők — a mostani gépkorszak rabszolgái.

Nekünk olyan kultúrára és nevelésre van szükségünk, amely fölébreszti, ápolja és fejleszti a fiatalságban a szépérzéket, ami alapjában mindnyájunkban meg is van. Ezt a mai világban sok minden megkönnyíti. A tisztaság és főzés tanítása közé a legegyszerűbb iskolában is be lehet ékelni egy kis irodalom-, zene-, festészet- és műtörténelmet. Gyermekeinket megtaníthatjuk a természet szépségeit élvezni és a jóízlés némi fogalmához juttathatjuk őket.

Az emberi élet azonban nemcsak a szép hangok, nemes vonalak, gyönyörű színek tarkaságát kívánja meg, hanem kell még hozzá : egészség, erő, tisztaság, pénzügyi egyensúly, életöröm. Az az ember, kinek tényleg van esztétikai érzéke és szereti a szépet, nem fogja azt élvezni, ha tudja, hogy koplaló, elcsigázott emberi lények és állatok szenvedése árán jutott hozzá.

Minden szentimentalizmust félretolva — a legjobb befektetés, amit az ember tehet, a szép megbecsülése — semmi más ! Még a kereskedelem sem fogja megakadályozni az emberi nem teljes kiirtását, mert a tudomány, a mérnökök és a kémia annyira fejlesztik a romboló erőket, hogy ezek megszázsorozódnak. Ezalatt a jövedelemforrások és az emberek hajlamai nem változnak. Semmi a világon nem állhatja útját a konkurencia sebes áramának, csak a szép szeretete a maga legtisztább értelmében. A világháború kis semmiség volt ahhoz képest, amilyen legközelebb jöhet, köszönet érte a destrukció tudományos fejlődésének. A legnagyobb szükség van tehát a szépség kultuszára. Semmi más befek-

tetés sem fogja stabilizálni, kamatoztatni és visszaszolgáltatni pénzünket. Egyensúlyozatlan kereskedelem, tudomány és ipar hozhatnak nagy percenteket jelenleg, de csak a legközelebbi csődig, amikor a világ még jobban fönkre megy, mint most.

A professzor, ki egy rakétát talált ki, amellyel a holdba lehet kirándulni, mindent megnézni és visszatérve, mindent elmesélni, sokkal több jót tett volna, ha egy iskola tanulóit megtanította volna arra, hogy a holdvilág szépségében gyönyörködjenek. A következő háború a levegőben és a víz alatt fog eldőlni robbanóanyagok, gázok és betegségek csiráinak terjesztésével. Talán vége is lesz, mielőtt megüzennék. Az utolsó háború az emberi faj teljes kiirtásával fog végződni és nem lesz alkalmunk a holdat megvizsgálni, mert a föld élettelené lesz.

Pedig az érzések azok, amelyek a kerekeket forgatják, nemcsak «a nagy üzlet», mert nem teljesen a spekulációkon nyugsznak szenvedélyeink és ösztöneink. A modern ember kérdi: «miért legyünk szentimentálisak?»... Melyik szebb cél: óriási mennyiségek gyártása, vagy mentől tökéletesebb kivitelű tárgyak készítése? Gépies termelés, vagy emberi színvonalú munka? Melyek mostani ideáljaink? Boldogság a jövő életben! Ha az illetőnek egyáltalán lesz jövő élete! Lesz-e egy kis öröme a jövőben, ha ebben a prózai világban csak mennyiségre dolgozott és nem bír azzal a szabad és magasztos filozófiával, amely a szépség kultuszához tartozik és egyetlen útja a lelki egyensúlynak. Van még egy másik ideálunk: gazdagság és kényelem. A szépség kultuszában ez is megvan, ami ebben jó, hiszen fizikai jólét, egészséges lélek, egészséges testben összefügg a kielégítő materiális viszonyokkal, ezenfelül a túlzás már félrebillenti a mérleget. Ön a mennyország kulcsait a bankra bízva föltéve, hogy hitele van. A mai civilizáció alatt mindenütt üzlet lappang. Jól végzett munkában örömét lelni csupán, excentricitás. Még bűneink bocsánatát is üzleti szemekkel nézzük: ennyi erényért — ennyi bűn megbocsátása! Quod pro quo!

Ez a legjobb kor arra, amiben ember valaha élt, hogy az ember megadja az ördögnek, amivel tartozik neki. Soha ily erényesek nem voltunk, soha ily otthonosan nem éreztük magunkat az öreg földön, soha ily műveltek nem voltunk: friss hírek a zöldben, telefonok a hálózobákban, sokkal több ujság, mint amennyit olvasni akarunk és végtelen pontos diagnosztika. Korunk a legalaposabb és legműveltebb, de halálosan praktikus. Minden a mai napnak, a holnapnak semmi! A jövő bolondnak tartani sohasem fog minket ezért a felfogásért. Nem építünk magasztos fellegvárakat. Soha a látóhatáron túl nem tekintünk!

Egy író csak azt mondja felebarátainak, hogy mit ne tegyenek! Hogy mit kell tenniük? — ezt mondja meg a politikus, ez az ő dolga. Praktikus tanácsokat az írótól nem lehet várni, az kész szemtelenség lenne tőle!

Az író néhány tényről állapít meg: a modern ember kicsit távolabb áll az állattól, mint a sötét ókor embere, akármilyen nagy felséges

épületeket hagyott reánk. Mi is ebben a korban azonban egy hirtelen, morális pusztulásnak nagyobb veszélyében állunk, mint a régiek. Ettől a pusztulástól csakis a szép szeretete menthet meg minket. Ez alatt értve az emberi élet magasztosabb és tágabb látókörét és felfogását.

Az embernek meg kell tanulnia, hogy mi a szép, mindenkinek általában, nemcsak egyeseknek. Meg kell tanulnia egymás iránt jóindulattal lenni, úgy, ahogy azt mi kívánjuk. Dolgozzunk azon, hogy nemcsak mi saját magunk, hanem általában mindenki egészséges és boldog legyen. Meg kell tanulnunk, hogy örömet leljünk a munkában, nemcsak az anyagi haszonban. Ezekkel a jelszavakkal éljünk ahelyett, hogy bolondítani hagyjuk magunkat a «tudományos ipar» által, melynek egyetlen gondolata a pénzszerzés és a másokon való uralkodás. A mostani világból hiányzik az ideális cél, mely mint egy szellem int, hogy kövessék őt.

Irók néha küzdenek szellemi célokért, de én a «szellemi» szó iránt nem viseltetem bizalommal ebben az esetben. Nekünk olyan magasztos cél kell, melyet azért látni, szagolni, hallani és ízlelni lehet. Tudnunk kell egyszerű tényekből, hogy ez a magas színvonalú emberi élet mindnyájunké és nemcsak a finomaké és a kényelemben élőké. A test és a lélek nem választhatók külön a világban. Az emberi élet magasztossága félreérthetetlen fogalom, vétkezni ellene a modern sátán műve. Mondhatjuk: «távozz, sátán», hogyha a világ egy kis sarkát kedvesebbé és szebbé tettük, mint aminő volt. Ez a nézet fennáll, mióta civilizációnk fejlődik: tízezeréve. Tízezer év elég hosszú lehetne arra, hogy átváltostassa az embereket. Reméltük, hogy a tradíciók, a szelídség és az igazmondás nagyobb befolyással lesznek a nyugati népekre, mint ahogy az 1914-ben bebizonyosodott. A póriás gondolkodás és érzések kisebbek lehettek volna, ahelyett, hogy így elhatalmasodjanak. A háború nem hirtelen csapásként zúdult reánk, de hosszabb évek szövödménye. A nemrégmult évek sok millió ember életét oltották ki, még több millió kis gyermekét, születésüket megakadályozták, megölték, vagy egész életükre nyomorékká tették őket. Ha a modern emberek és nemzetek folytatják ezt az örült hajszát, meg fogjuk érni, hogy aránylag tízszer annyian pusztulnak majd el, mint a nagy háborúban. Megátkozuk mi még azt a napot, mikor rájövünk, hogy túl praktikusak voltunk és túl prózaiak arra, hogy okoljunk a leckén.

Szembe kell nézni az étellel, nem ér semmit az emberi természet megtagadása, vagy azt képzelni, hogy Rómát egy nap alatt fel lehet építeni. Minden előéletünk és üzleti szellemünk mellett vannak hajlamaink a nemes és szép érzések iránt. Ezekre kell építenünk, hogyha utódainkra egy olyan épület fundamentumát akarjuk hagyni, aminőt még nem látott és akkor utódaink olyanok lesznek, hogy kedvük és szívük lesz munkánkat folytatni. Ha ehhez tartjuk magunkat, lehet, hogy mostan a nyereségvágy és a csöcselék erőszakossága párhuzamosan rohannak a jókedéllyel, kitartással és hősiességgel, melyek megmentik

az embert az önmegevetéstől és attól, hogy undorral és gyűlölettel forduljon el a világtól, felkiáltva: «kutyák és macskák, macskák és kutyák — ez az élet!» Minden vadság mögött ott áll a gyávaság és az emberen okvetlen erőt vesz, ha ezt nem ellensúlyozza az emberi élet nemessége, amely azon a hiten és szereteten alapul, melyet az esztétika iránt érzünk. Ez épp úgy vonatkozik egyes egyénekre, mint az egész civilizációra, mert egyesekből áll a civilizált világ. Ha azt akarjuk, hogy civilizációnk ne düljön romba, ezt a vezércsillagot kell szem előtt tartanunk, mert kell valami, ami a távolból irányít minket és mágnesként vonz a magasba, ami felé igyekszünk és ami fölötte áll a pillanatnyi gondoknak, szenvedéseknek és előítéleteknek. Akik az emberi élet színvonalát emelni akarják, igyekezzenek ezt a vezércsillagot civilizációnk fölé helyezni, ráirányítani a világ szemét, mint az egyetlen iránymutató fényességre. Ha ez sikerül, talán százhusz év múlva igazán szép és nemes lesz az emberi élet s nemcsak egyetlen megállás nélkül való örömtelen lélekszakadvarohanás a születéstől a halálig, a sötét, csillagtalán éjszakában.

John Galsworthy.

KÉPES GÉZA VERSEI.

MELLEMEN: ARANYBOGYÓ.

*Tárult vadon: most barna törzsű tölgyek
kincses boltíve tündérpalotád —
Holt meredélyről nézd a tompa völgyet,
középuított szikrázó vonal fut át.*

*Hab-szalag ing az ágon: puha gyolcs.
Galagonya: felénk izzó szemek
a lomb közül ígérvé intenek:
ámultan állsz meg és jólé hajolsz.*

*S a kezéd tétován mellemre téved s
odatűz egy tűzes aranybogyót.
Én csak nézlek: egy lila csúcsra révedsz,
hol lengnek a bársony ködlobogók.*

FEJÜNK HALÁLOK POHARA.

*Szívjuk, harapjuk
egymás ajkát
s a fogunk zengőn
összekocódik.*

*Két jókedvű halál
markolja nyakunk
s fejünket e két
részeg poharat*

fekete áldomásra kocintja.

VERJÜK AGYON A SZÉL FARKASAIT.

Már a kertek alá szabadultak a szél csahos ordasai
s a rémült fák húsába belevágják csattogó fogukat.

Hajnal óta tépi agyam karmos panaszuk,
megőrjít, érzem a kín. Hova jussak
ez elnyujtott halálsikítások elől — hová
meneküljek?

Hát senkise hallja, csak én,
e fojtott hörgést s ez undok csámcsogást. . .
senkise látja, hogy válnak le
a fák testéről az égő húscafatok? —

Már tudom: ordítanom kell, harsognom: testvéreim
emberek, kapjunk vasvillára, kapára,
verjük agyon a szél garázda farkasait !

S OTT FEKÜDT ELŐTTEM.

Feléje indultam s útközben a téli nap
fürtökbe nyílt sugarait kötözgették szemeim.
Ha belépek hozzá, gondoltam, kincsemet zilált kedvére:
sötét üstökére vetem koszorúnak.

. . . S ott feküdt előttem, leborulva, a kimeredt
árnyak ferde gerendái alatti,
úgy nyúlt el az ágyon, a pusztulás szobraként, arca
kezébe temetve, mint Pompei romjaiból kikapart
holttest,
mit kővé fojtott a KÍN rászakadó hamuesője.

ŐSZI ZIVATAR ELŐTT.

Karóba szúrt oszló dögök
a fák, a kijolyt szemű fák —
nézd . . . nézd a hegy-teve mögött
feltorló keselyük rajját:
a tört ég zivatarra lóg.

Torzult lombok közt loholok.

Egyszerre látom magamat:
hulla vagyok, karón maradt:
«mindegy»-meredten röhögök
s várom a hegy-púpok mögött
kavargó dögkeselyűket.

Halastó. Partján suta váz:
egy bokor csonlja hadonász,
sikoltoz, a hangja üveg,
a puha tükrön babonás
rémület árnya suhog át:
«Jaj, ha belémveti magát! . . .»

Temető.

Szélménes üget,
zúg és kopog, sörénye leng . . .
csőrök villannak odafent —
Fulasztón orromba csap a
deszkafalon át a sivár
öröklét dohos illata.

Döng már a vijjogó csata.

A KALAUZ ÁTSZÁLL.

REGGEL öt órakor megébredt a kalauz annak rendje szerint. Nem kell ehhez se csengős óra, se semmi. Belémegy a mozdulás a tagjaiba, felnyílik a szeme — odanyulkál kicsit az öklivel mindjárt — s felül: akkor öt óra, ez már így van. Mire rendbeteszi magát — beretválkozik s minden — megissza a kávéját háromnegyedhat, félóra alatt itt a kertek alatt, meg át a Malom-sikátorán, kiér az állomásra, negyedhét van akkor, se több se kevesebb. Jelentkezik, elvégzi a dolgát s hét óra tíz perckor indul.

Nem volt semmi különös ezen a napon se, úgy indult csak, akár a többi, hogy na, hat egy hét s a hetedik ráadás. Felkelt, nekilátott, mire a kést végigfente a szíjjon — odakötötte az ablakkilincshez — s beszapanozta az arcát, addigra már felkelt az öregasszony is — az anyja — s tenni-venni kezdett, alágyujtott a kis kályhába — bekészített még este, — feltette a tejet s kávét, terített abrosszal az asztal sarkára s tászkázott kis kolbászt, szalonnát, egy nagyobbacska uborkát s két hitvány kis almát. Mert a fiú ott falatozik úgy déltájon majd, csak úgy papírról Kutasnémetiben s két órakor indul vissza, este eszi meg az ebédjét.

Az öccse még aludt, a gyerek, az még ráér s a nénje ahogy ott feküdt az összecukós vaságyban — amit csak este hoznak elé a kamarából, — fejére húzta a takarót, de már ébren volt, csak nem akart beszélgetni, mióta az ügyvédtől kimaradt, ahol gépelt s más effélét, idegeskedett s ingerült volt mindenért, még az anyjával is összeszólkkozott.

Az asszony tett-vett, motozott s odaszólt a fiúnak.

— Tegnapi ittjárt ez a Gedeonné . . . tudod, akinek az ura szolgabíró volt Székelykeresztúron. Még most is nagyfennen hordja az orrát. Pedig adhatná alább is.

— Igen — s alig hallotta valahogy, pedig nem gondolt semmire.

— Mondta — folytatta az öregasszony, — hogy menjek el hozzájuk. Hogyne mennék. Vizitába járjak! S éppen hozzájuk. Mindig is olyan nagymejjűek voltak. Az ura most a városnál van itt. Már hat esztendeje kint vannak Magyarországon.

A fiú nem felelt. A borotvakésztségét rakta el s mosdott, míg a vizet pocsolta magára, az asszony még dohogott.

— Voltunk mi olyan urak minden hétköznapon, mint ők vasárnap. Az. Hogy a — ka-la-u-zék-hoz eljött tisztelkedni, na! Nagy a frakkom! Eljött sajnálkozni. Még hogy én menjek hozzájuk, dehogy megyek, dehogy megyek.

Pedig biztos, hogy elmegy még ma délután. Meghányni-vetni az otthon volt dolgokat. Persze, hogy elmegy. Dehát . . . bajjal él az ember

ebben a fordult világban s könnyít a lelkin, ahol lehet, legalább a szájjával.

Mióta eljöttek hazulról, sokon átvergődtek s még jó, hogy így. Más még így se. Nagy veszedelmek jártak akkor s étlenség, csunya gondok, meg is kevesbedtek eggyel, még Pesten hagyták el az embert, azon az első télen, amely kegyetlen hideg volt s spanyoljárvány meg egyéb inséges kóróság ijesztgette a barakkokat. Pedig azóta mégis . . . ígélet már volt rá s talán kapott volna jegyzőséget itt az Alföldön — az volt ott-hon, — dehát nem tudta kivárni, hiába. Péter se vihette tovább az iskoláit — mérnöknek készült — dehát még jó, hogy kalauz lett, az is megteszi. Igaz, kicsi a fizetség a családnak, de legalább biztos. A reményt még nem adta fel, hogy majd-majd . . . dehát Uramisten! mérnöknek nem lehet készülni csak úgy a levegőből s az idő meg nem áll, már a harminc esztendő éppen hogy elhagyta s haja hulladozik a sapka alatt. Úgy mutat, hogy inkább körbe fog megmaradni pópap — de az fehéredik is már imitt-amott. Most, hogy hirtelen odanézett, az öregasszony meglátta s le is tette a lábost a keziből, közelebb csodálkozott.

— Te Péter . . . őszülsz, te!

A fiú felkapta a fejét s odasimogatott a hajához.

— Az a — mondta kis öreges mosollyal — őszülök — s az asszony percre megfogta a fejét s sóhajtással elengedte, nem voltak érzékeny fajta.

Elkészült, megitta a kávéját, fogta a táskát s kezét csókolni lehajolt, indult.

— Jaj, fiam, nézd má', majd elfelejtem. Odaadok egy pengőt, hozz egy kis teafüvet, jövet. Kutasnémetibe' jobbat ad a Grünfeld, van időd úgyis s négy fillérrel olcsóbb dekája.

— Jó, kezitcsókolom.

— Jó utat, fiam — s nézett utána, míg nyugodt, egyenletes léptekkel kifordult a kapun.

Míg ment a kertek alatt a csipős tavaszi szelecskék között, már a maga dolgain jártatta az esztét, de ez is csak úgy volt, mint máskor. Nincsen ebben semmi. Az útjait színezgette magában, a maga mulatságára. Olvasta tegnap egy elhagyott ujságban, hogy autóutat építenek Oran és Alger között s most úgy . . . arrajárt. Szokott. Máskor ismét másfelé. Most emerre. Térképről ismerte már a világ minden zegézugát aprólékosan s tudta, hogy lehet legcélrányosabban odajutni. Tudta, hol milyen utak vannak, milyenek az állomások s más efféléket, mindent. Utóbb már térképeket rajzolt, pontosan, lépték szerint — magacsinálta szerszámokkal — s új vasútvonalakat tervezett keresztül-kasul a világon. S — csodálatos — az álmai nem szóltak erről soha. Nem, vagy nem álmodott, vagy köznapi dolgok mutatkoztak meg a szeme megett éjszakánként, az állomási emberek, kollégák, a főnök s legfeljebb otthonjárt néha álmában. S szeretett volna emezekről álmodni, de nem sikerült s ezért nem szívesen aludt. Inkább gondolkozott s egyre kevesebbet aludt, utóbb alig négy-öt órát éjszakánként.

A menetrendeket tanulmányozta s kombinálta aztán össze-vissza magában s ha hozzájutott, mindenféle útleírásokat. Egy nagy térkép volt már a feje s kivált most, ezekben az időkben, mióta a hó megereszkedett s aztán elment, a rétek is zöldülni kezdtek, a szelek is megszedültek s a földeknek nehéz jószágát hordozták, most, ezekben a napokban valami . . . valami lakozott benne.

Azért nem volt semmi hiba. Ébredt minden reggel, ahogy kell, készült s szolgálatba állott. Ment a rozoga vicinális a kis kávédarálással, hét öreg kocsival s az ember sorra járta a maga részét, lukasztotta a jegyet, aki kérdezett, annak mondott — tizenkettő negyvennyolckor Kápolnáspesten . . . átszállás tizenhárom négykor . . . Köbölháza negyedik állomás . . . — jórészt faluzó vigécek ha kérdeztek ilyent, mert a többi környékbeli paraszt volt, aki nem először járt. Ismerte is őket. A Schwarcz boltos két leánya, akik kereskedelmibe járnak be Pettendre második osztályon, meg még másodikon megy minden szombaton az Ondorovszkynak, a tót gőzmozónak a fia, az mulatni jár s hétfőn hozza vissza részegen ; ha Surja tiszteletes úr jön, akkor valami egyházmegyei gyűlés van, aztán meg Balla tanár úr s Koppándy rendőrkapitány úr, minden hónapban úgy tizenötödikén, azok az Arany János Társaság ülésére mennek, roppant fontos, feketébe, s aktatáskával, meg még néhányan. A többi ügyes-bajos parasztember — ki törvényre jár, ki kórházba — Galambosné tojást visz s ő tölja fel minden szerdán reggel, mert már olyan kövér, hogy alig mozog.

Nem, a szolgálattal nincs semmi baj. Még a rendes kis tréfálkozások is megesnek ; az öreg Biti Rókus főkalauz megkérdi például : na, öcsém agyagos, hát hogy ityeg a fityeg? S kis megbeszélése aztán a világ sorjának : lesz-e hadikölcsönvalorizáció valaha, meg a rokkantak dolga, s hát Japánnal mi lesz? — aztán indulás. Hosszú az út, mert sok az állás a szétszórta falvak között. Ivámos öt peeeerc ! . . . Ivámosörkény nyolc peeeerc ! . . . Ivámosmikola hat perc ! . . . Habossámsond tizenkét peeeerc ! . . . — s odébb, odébb a vízöntéses rétek között dohogva, fujtatva . . . s télen is, Nemespércs három perc . . . Szedeles négy perc . . . s nyáron és ősszel s tavasszal s ismét télen s új tavasszal . . . mindig, mindig, Mikevecsés tíz perc . . . Dióstárkánd, Homolakapitányság három perc . . . — s az esze Páris felé kanyargott az agya tekervényei között s át a csatornán, meg át az Oceánon is s a Pacific-vasúton végig, óriás mozdonyokkal, s a Bermuda-szigeteken, és Moszkvától Vladivosztokig s százhuszkilométerrel sínzappelen Berlin körül — s Oran és Alger között autótutat építenek francia mérnökök . . . — Jánosmajor egy peeeerc ! . . .

Nem, nem, a szolgálattal baj nincs . . . csak a szemébe valami fakó álmoság, valami ólmos és nehéz egykedvűség feküdt be s az alján apró tüzek villantak néha alattomosan. S ment most is, ezen a napon is reggel, időben. A kis táskájával még itt átmegegy a Sikátoron s ott az állomás. Korán virradt már, de a szelek megcsípdesték a fülét s gondolta egy-

szerűen s valahogy falusiasan — még foga van ám a napnak! — úgy ment a rendes úton ezen a reggelen.

Lejelentkezett szabályszerűen, kicsit hallgatta a többieket, de csak úgy félfüllel s bele nem szólt, bizonyos pótlékokról esett szó, meg hogy az öreg Biti esztendőre nyugdíjba megy s beköltözik a leányához Kápolnáspeztendre, annak az ura ott telekkönyvvezető, igen tisztességes ember — s az egyik nagy kuffert hozott, tréfálkoztak, tán ember van benne, mert manapság történik ilyesmi. Nem a', hanem az asszonynak valami cókmozót hoz ki Pettendről, hát annak. Erről eszibejutott, neki is mondott valamit az anyja, hogy hozzon. Mit is? . . . mit is . . . hogy teafüvet a Grünfeldtől, na jó — azzal felmentek a szerelvényre vizsgálni.

Na, megindultak aztán . . . s ment, ment a kis vonat, csendesen is, meg neki-nekirugaszkodva, legényesen.

Péter a dolgait végezvén, végigjárogatva a kocsijait, úgy elálldogált aztán s nézett kifele, ahogy azt szokta. Olyan sima ez az egész itt, mint az asztal lapja, sehol egy kis hegy, vagy bár dombocska. Hét esztendővel ezelőtt, mikor elvetődtek errefelé, a torkára futott a szíve, hogy először meglátta a kápolnáspeztendi temetőt. Rekkenő nyáridőbe volt az s eső után. A temető ott feküdt, mintha éppen az égő nap alatt lapult volna s ami kis tócsa meggyűlt a hantok lábjaiba, gőzölgött szinte. Egy-egy poros fácska imitt-amott s vékonyan eresztett aligbokor, csak úgy pucéron fehérlettek a keresztek, ó, be keservesen szomorú egy ilyen alföldi temető. Nálunk otthon a domboknak hajlásába nyugosznak el, akik voltak, öreg fák tövibe, ahol fészket rak a madár s dalol neki, ha kedve kerekedik. Ó, odahaza terebélyes orgonabokrok alatt üldögélnek a kis padok s temetőket járó vénasszonyok megpihenve rajtuk, vidámakat szipákolnak, ó, más az, más.

Mint az asztal, olyan ez. S ismerte. Ismerte, tudta, ha háttal állott a kopáncsi földeknek például, tudta már akkor is, mi futott el visszafelé mögötte, most az első kút . . . most a második . . . a tanyaház, s ismét egy kút . . . tán még a fákat is, még a telegráfpóznákat is húnyt szemmel tudta errefelé.

Tudta a nyarát ennek a darab síkságnak, mikor süt a por a forró levegőben, kuvaszkutya oldalog kiöltött nyelvvel, lustán; felszáradnak a semjékek a töltés mentén, bússzemű tehénkéek bámulnak a vonat után, nehézjárású emberek baktatnak a táblák között, cséplőgép bűg s füttyül aztán.

Tudta az ősz, mikor megvizesedik rendre, rendre minden, meg telnek a nádasok is; messze valahol kasznárféle ember megyen, puskával a hátán, vizslával a nyomában; a bakternék, akik néha kenyeret sütnek imitt-amott, hosszasabban s üresen néznek utánuk; az országúton egy-egy szekér s ütik a lovat — ősszel . . . ősszel inkább ütik a lovat, miért? . . . — s varjak kárognak a telegráfpóznák körül.

Tudta a telet, mikor fehérbeborul ez a nagy asztal, végeláthatatlan fehérbe — a kútágasok nekimerednek a szürke levegőgnek! — vásáros

szekerek hátuljában kutya rágja a koloncát; a baktereknek piros az orruk, mint a zászlójuk, csepeg a bajuszuk s süket, ó! süket a síkság meredten s imhol egyszer csizmanyomok a hóban amott... járt erre valaki. Orvvadász, lesipuskás húzhatott erre? vagy levelet kapott valaki Pusztavarsándon? tán lopók mentek pincét megásni? vagy csendőr... valaki itt járt... csizmanyomok a süket hóban.

Tudta a tavaszt... a tavaszt, amilyen most is indult. Az őrnék kölykei már kihajtják nemsokára a bocit a zsendülő füvekre... a főnökök ablakába kiteszik a virágoscserépeket s cserélik a fehér függönyt... a gyerekek már motoznak a kerekeskút körül, hordani kezdik a homokot... s olyik főnöknének olyan... olyan fátyolos a szeme, igen, ahogy meglebbenti a függönyt s elnéz utánuk, a vonat után — amelyiken jön, megy, egy éve, kettő... öt... tíz... amióta él, amióta a világ világ! örökkön-örökké, Simén Péter — ó, már az ablakokat is kinyitogassák — néhol szép kacagások gurulnak a vonat után... a szelek belekapnak a telegráfordrótokba és játszanak, játszanak rajtuk ilyentájon, tavasszal.

Ment, ment Simén Péter most is, mint máskor. S ahogy öregbedett az idő, közeledtek Kápolnáspesten felé, izgett-mozgott az agya egyre jobban, úgy mint máskor. Pettenden félórát álltak s ott kereszteződtek a Lux-Orienttel, igen. Ott állott ő, a kis zörgő masinériával meglapulva az ötödik vágányon s a másodikra befutott a Lux-Orient. Jött a nagy mozdony, nyolc rettentő kerekén, jött mint a villám, de símán, finoman, lassan s fölényel, gögösen, mögötte a szerkocsi, utána a poggyász, aztán második osztály kettő, első osztály, étkező, háló, s megint első-másod. Jött s ő nézte. Őt percig nézhette, annyit állott, éppen egyet fujtatott, azt is méltósággal, szépen, csak így tett: pffhhh, pffhhh, nem mint az övék köhögve, krárogva — krhfhkhhh, kpfkhhh, — urasan szusszantott egyet s aló, tovább.

De a szusszantás alatt!... Hú! Ott ragyogtak a táblák az oldalon: Páris—Konstantinápoly s egyebek, a hálókocsi ablakai megett elsuhant egy árnyék, az étkező lépcsőjéről fehérruhás szakács kukkantott ki tisztán, ragyogva s bent urak ültek és nők s ettek és ittak, diskuráltak, nevettek s virág az asztalukon. Idegen nyelvekből egy-egy szó röppent elé könnyedén görögül, angolul s franciául is, németül meg olaszul, egyszer azt mondta valaki: Millflör. Millflör... s utánanézett, mi lehet az? Hát ezervirág, azt jelenti... de mi lehet? Valami parföm, vagy... vagy város biztosan valahol a Rivierán, vagy egy villának is lehet a neve, persze.

Egyszer egy nő csókolózott az ablak megett. Nem látta jól a férfit, de nagyon magas, bajusztalan embernek látszott, hanem a nő! A nő szőke volt, napszínű szőke volt, mézszínű szőke volt ez a nő s a szeme meg olyan barnás, mint a kutyaé s nagy, kicsit japánvágású s könnyű ült benne a közepin, nevetés a szélin; a szája... a szája telt, puha száj, nem kicsi, okoskásra formázó, a homloka boltozatos, sima s a keze csontos, hosszúujjú, egy gyűrű a gyűrűsön, kis fekete kövel, valami írás

rajta ... — s tán megérezte a nő, hogy nagyon nézik, mert felnézett egyenesen a szemébe s nevetett, mondott valamit, a férfi is fordult erre s akkor indult a vonatjuk. Hová mehettek, kifélék voltak? — s ment a vonat, símán indult a Lux-Orient.

Öt percig állott előtte a Lux-Orient minden nap kétszer, egyszer menet s egyszer a másik, jövet ... s más, más még a szaga is, a füstje ... a vonatvezető trombitája, a mozdony sivitása, mind más, más.

Ma ... ma tán még jobban várta. Fel is nyitotta az ajtót, hogy Pettend felé már a váltókon zökkentek s nézett előre, az állomásra, ahová rendre bekanyarodtak. Leugrott s várta ... várta a Lux-Orientet. Mire befutott, valami tompa kábulatba esett már s az aztán le se szakadt róla egész úton. Állt és bámult — Páris—Konstantinápoly — csak állott. Tett aztán egy tétova mozdulatot feléje s az egyik lépcső fényes rézkorlátját megfogta gyáván, lekapta a kezét, mintha sütné s aztán még vagy kétszer odanyúlt, úgy ujjal simogatta, birizgálta ... s aztán elment az. Elment. S tátott szájjal, bambán meredt utána.

Az a tompa, hideg láz ott ült már akkor rajta s hogy aztán továbbmentek, el is érkeztek Kutasnémétire, ott jelentkeztek, rendbetettek mindent, bement a várójukba a többivel, de nem beszélt. Nem is evett. Csak mikor rászólt az egyik — Kara nevű kis kun ember — maga tán nem is öszik?

— Mi? Tessék? Ja! — felriadt s elévette a táskát, magábatett egy kis kolbászt, észre se vette s nézett maga elé, míg indulhattak vissza.

Hat ötvenkor — már jócskán sötétbe — be is döccentek hazafelé menet Pettendre. Leszállott. Várt.

Messzűnнен remegték már a sínek előre, ahogy jött a másik, a visszafelöli. Két rettentő szeme futtatta előtte a fényeket s az beleszaladt az ő szemibe, szembenézett vele, míg megtorpant az, ott előtte. Állott az oldalában. S a percek futottak — az órája percegését úgy megérezte, szinte rá-rádobbant a szíve is: egy, kettő, három — s tudta: na, ebben a minutában! S már füttyült is emez, hogy letelt az öt perc! Akkor két lépéssel elérte az első lépcsőt s felhágott! Valaki szól alatta ... hátrafordult gépiesen — az öreg Biti.

— Hová, hová, hé?

Átfutott rajta, hogy az anyja... az anyja mondott valamit, hogy hozzon ... teát a Grünfeldtől, Kutasnémétiből ... hogy, hogy? teát, Kutasnémétiből? ... teát Ceylonból, nem? igen, az a tea! — s benyitotta az ajtót, nevetett magában, már ringott a vonat ... kinézett az ablakon s még látta az öreg Biti Rókus két ijedt, hűséges szemét: hová mégy, hé, hová mégy? — s az ökle magától mozdult, úgy vágta be az ablakot s odaordította a vén Bitinek — az ajakáról elnyujtott röhögés folyt hozzá, úgy ordította oda neki s a kis, kehes vonatnak, a nagy síkságnak, mindennek: — Máshová! hahaha ... hahahááá ... más-ho-váááá! — már futott jócskán a vonat s a váltókon dübörgött által.

Török Sándor.

A GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ-EMLÉK- KIÁLLÍTÁS.

A MŰCSARNOK hatalmas termei a tárlatok történetében szokatlan kiállítás számára nyíltak meg, mely gróf Klebelsberg Kunó emlékét szolgálja. Vernissage-ok rendszerint művészeket hoznak közelebb a közönséghez: élők termésére világitanak rá, vagy holtak munkássága előtt gyujtják meg az emlékezés tüzeit. Ezúttal egy nagy államférfi alkotásai adtak találkozt, épülettervek és modellek, képek, szobrok, tudományos munkák és dokumentumok. Egyik sem annak a teremtő kéznek remeke, melynek emlékét oly átható szóval hirdeti, illetve nem közvetlen alkotása, hanem az apját, sugalmazóját, pártfogóját tiszteli benne. A sokféle mű mögül lassan kibontakozik annak a férfiúnak lelki portréja, aki csaknem egy évtizeden keresztül a magyar kultúrpolitika legfőbb, hivatalos vezetője volt s aki oly nyomokat hagyott a hazai művelődés történetében, mint elődei között csak kevés kiválasztott hagyott.

Qui facit per alium, facit per se. Klebelsberg Kunó gróf sokat, rendkívül sokat dolgozott az ihlet olyféle lázával, amely mögött talán az idő kiszabott voltának tudata derengett. Ez a kiállítás, mely természetete szerint munkásságának csak töredékét mutatja be — hiszen iskolapolitikája, alföldi tevékenysége, tudományos apparátusa s főkép a lelkekre gyakorolt hatása nem szemléltethető vitrinekben — szóval tevékeny lelke nem dinamikusan, hanem csak statikusan jelentkezhethet, mégis megdöbrent gazdagságával. A sikerült rendezés nem mondott le a sokoldalúság érzetetéséről s ez a sokoldalúság lényének talán legmarkánsabb tulajdonsága volt.

Nem érdektelen ez a kiállítás abból a szempontból sem, hogy mi mindent tehet egy alkotó, ha módja, érzéke és ideje van hozzá. Klebelsberg Kunó gróf nemcsak szobrokat és képeket vásárolt az államnak, nemcsak freskókkal díszítette az általa emelt monumentális középületeket, nemcsak művészeket és tudósokat küldött világot látni, hanem szinte városok képét is meg tudta változtatni. Alkotássorozatának legtüneményesebb részét az építészeti művek képezik. Ember volt, ő is tévedett sokszor, hisz oly sok egyéni érdek járta előtte a hízelgés táncát, de az kétségtelen, hogy néhány grandiózus építészeti alkotása eltünteti ezeknek emlékét s azon túl elhalványítja mindama vádakat, melyekkel ernyedetlen alkotókedve miatt illették.

Azok között az épületek között, melyek nevéhez fűződnek, legjelentékenyebb a szegedi templomtér kiképzése. Nem hiába dédelgette lelkében leginkább ezt az alkotást, kétségtelen, hogy a legsikerültebb is. Rerrich Béla, a korán elhunyt kiváló építész a zárt árkádos tér kiváló ízlésű megoldásában olyféle szemet-lelket gyönyörködtető művet hagyott maga után, mely a városrendezés fényes példájául szolgálhat. Stockholmig kell elmenni, ha hasonlót akar látni az ember, téglából épített, archaikus zamatú és mégis újszerű hatású épületeket, melyeket a nagy vakolat-kultusszal ellentétben jóleső tisztaság és komolyság jellemez. A szegedi templomtérrrel a nemzet nem lett szegényebb, hanem gazdagabb, eltekintve attól, hogy a vidéki nagy centrumok városiasodá-

sának folyamatában mily döntő szerepe van. Mellette a debreceni Déry-Múzeumot említjük Györgyi Dénes és Münnich Aladár historizáló, ízléses alkotását, melynek külseje szép harmóniában van nemes rendeltetésével. Hogy Klebelsberg Kunó grófnak érzéke volt az építészet legújabb törekvései iránt is, legszebben a margitszigeti fedettuszoda pompás épülete bizonyítja, Hajós Alfréd alkotása, mely nemcsak nehéz technikai problémát oldott meg, hanem ügyelt arra, hogy külsejével is méltó legyen szép környezetéhez.

Csak néhány ékkövet emeltünk ki a páratlanul gazdag sorozatból. Egyetemek, klinikák, iskolák és ismét iskolák végeláthatatlan sorban állnak gróf Klebelsberg Kunó útja mellett. Akad közöttük monumentális méretű is, akad egészen egyszerű is. A svábhegyi csillagvizsgáló romantikus félgömb-tetőzetei kibukkannak közülük. Nem lehet, nem is kell valamennyiben, így a tanyai iskolákban is, művészi értéket keresni, mint a nagy középületekben.

Klebelsberg Kunó gróf nemcsak új épületeket emelt, hanem ügyelt arra, hogy műemlékeink — az a kevés, ami sok dúlás és történelmi zivatár után csonkaországunk határai között megmaradt — tovább dacoljanak az idő pusztító hatásával. A kiállítás egyik terme hatalmas fényképekben mutatja be a minisztersége alatt restaurált históriai érdekű épületeket, a várbeli dominikánus templom komor tornyát, melyre Mátyás király bautzeni emlékművének másolata került, az egyetemi templomot, melyet Lechner Jenő újtott meg avatott kézzel s a Nemzeti Múzeumot, melyre ugyanez az építész emelt harmadik emeletet a padlás tetőszerkezetének kiemelésével, anélkül, hogy Budapest e legszébb empire monumentumának nemes arányú külseje megváltozott volna. De nemcsak a fővárosban, hanem szerte az országban is serényen folyt a munka, a gyönyörű zsámbéki templomot Möller István hozta rendbe s munkájával példát mutatott a semmit hozzá nem tevő, hanem konzerváló és megerősítő, kegyeletes modern restaurálásra. Ugyancsak ő erősítette meg a karsú egri minaretet, míg az egri minorita templomot, a hazai barokk-építészet ez ötletes emlékét Wälder Gyula vette gondozás alá. Árpádkori templomépítésünk egyik nagyarányú alkotását, a freskókkal ékes ócsai ref. templomot Foerk Ernő restaurálta, Schulek János pedig a visegrádi vár úgynevezett Salamon-tornyát. Ez utóbbi nem annyira restaurálás, mint rekonstrukció, a torony-omladék újból való felépítése.

Az új épületek belső díszítésében a freskó kapta a legnagyobb szerepet. Klebelsberg Kunó gróf visszaadta freskónak azt a jelentőséget, melyet megérdemelt s amelyet századunkban érthetetlen módon elvesztett. Az a nagy felledülés, amely főképen a történelmi tárgyú falképek festésében jelentkezett, orosz-lánrészben Klebelsberg gróf érdeme. Dudits Andor freskói, melyeknek vázlatait a kiállításon láthattuk, túlon túl ismeretesek ahhoz, hogy bővebb méltatásukra szükség lenne, de kiemelhetjük a fiatal Kontuly Béla sikerült gödöllői alkotásait, Vaszary János dekoratív pompájú tihanyi aquarium-képét s főképpen Abanovák Vilmos remekbekészült freskóit, melyek a szegedi keresztelőkápolna évszázados falait díszítik.

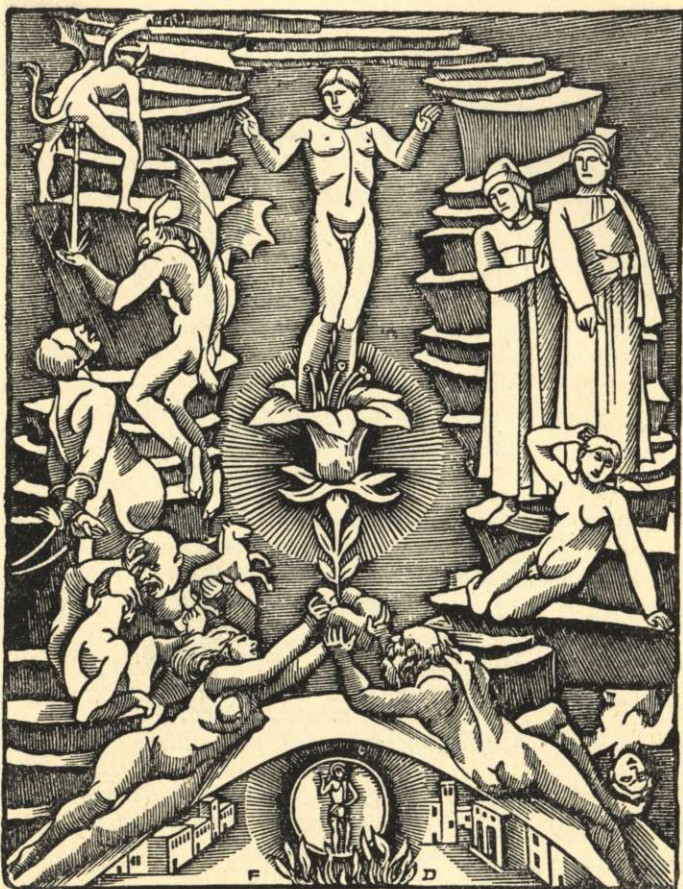
A magyar szobrászat is lendületes foglalkoztatóra talált a nagy miniszter személyében. A szegedi templomtér boltíves árkádai alatt egész galériára való szobor- és dombormű-sorozat húzódik végig. A sok ismert név és ismert alkotás között olyanok is meghúzódnak, melyek nem annyira közismertek, de jólesik a kiállításon találkozni velük. Ilyen Pásztor János «Ad astra» című női aktja, mely a svábhegyi csillagvizsgáló számára készült, Ohmann Béla néhány szobra, a kitűnő Medgyessy Ferenc szegedi emléktáblája, vagy Vilt Tibor sportvándordíja.

A bejárati nagyterem azok a műkincsek töltik meg, melyeket Klebelsberg Kunó gróf rendkívüli támogatásával szereztek meg a magyar közgyűjtemények. Ebből a pompás sorozatból kiválik Strobl Alajos néhány kitűnő portré-szobra, Paál Lászlónak Borús idő c. igen jelentékeny képe, egy óriási Therma János-vászon, mely az aradi vértanuk kivégzését ábrázolja. Meglepetés volt Jaczka Kornélia Jászai Marit ábrázoló képe, melyet a Nemzeti Színház múzeuma szerzett meg, Ferenczy Károly Testvérek c. gyönyörű kompozíciója, Munkácsy vázlata a Falu hőse c. ismert képéhez. A Nemzeti Múzeum óriási méretű Rákóczi-serlegeit küldte el a kiállításra, melyek az utóbbi évek legjelentősebb szerzeményei, a Zeneművészeti Főiskola Liszt- és Goldmark-relikviákat, melyekkel gyűjteménye a miniszter bőkezűségéből gyarapodott.

Mindezeknél a szerzeményeknél még sokkal értékesebb gazdagodásnak tartjuk Klebelsberg Kunó gróf azon intézkedését, mely lehetővé tette, hogy fiatal művészek külföldön tanulhassanak és dolgozhassanak. A külföldi intézetek nemcsak a tudomány előretolt bástyafokai voltak, hanem az új magyar művészet emlékezetes hajlékai. A három nagy intézet közül ebben a nagyhorderejű munkában a Római Magyar Akadémia vezetett, melynek kitűnő szemű kurátora, Gerevich Tibor a legjelentékenyebb fiatalokat gyűjtötte össze és ismertette meg a görög-római-olasz kultúra csodálatos triászával. Alig van fiatalon beérkezett, vagy éppen indulóban levő tehetségünk, akinek lehetővé ne tette volna a római munkát s azt hisszük, hogy ennek az igazi kultúrtettnek vérpezsdítő hatása mélyen belenyúlik a magyar művészet történetébe.

A kiállítás két római terme művészi szempontból legkiemelkedőbb része az összegyűjtött anyagnak és legszebben beszél gróf Klebelsberg Kunó művészetpolitikájának nagy eredményeiről. Aba Novák Vilmos, Dex Ferenc, Istókovits Kálmán, Molnár C. Pál, Patkó Károly, Sárkány Lóránd, Gáborjáni Szabó Kálmán, Szőnyi István, Kákay Szabó György, Kontuly Béla, Medveczky Jenő és Pólya Iván képei, rajzai és metszetei, Pátzay Pál, Mészáros László, Vilt Tibor, Erdey Dezső, Farkas András, Ispánky József, Végh Ilona és Jálies Ernő szobrai, Árkay Bertalan, Gaul Géza és Bardon Alfréd építészeti rajzai, Sztehlo Lili üvegablaka méltóan képviselik a Római Magyar Akadémia magas színvonalú művészeti tevékenységét, mellyel nem mérkőzhet a bécsi és berlini intézetek művészfiatalsága, de nem mérkőzhetnek a párisi ösztöndíjasok sem. A bécsi és berlini intézet a tudományos munkák garmadájjával tűnt ki, így együttesen látni, hogy a könyveknek és tanulmányoknak mily légiója termett az intézetek megalakulása óta, jelül annak, hogy a külföldre küldött fiatal kutatók derekasan megállták a sarat.

A nagy seregszemle nem volt fölösleges. Klebelsberg Kunó gróf rendkívüli egyénisége, munkásságának átható ereje és értéke tiszta fénnel világít a Műcsarnok termeiben. «Nem lehet meghatottság nélkül végigjárni» — írja hivatali utóda, Hóman Bálint a katalógus előszavában — «e sajtóságos, eredeti elgondolású kiállítást, mely az anyag sokféleségében és gazdagságában olyan egyedülálló, amilyen sokat felölelő, gazdag és egyedülálló egyéniség volt Klebelsberg Kunó maga.»

Dante: Divina Commedia.
Fáy Dezső fametszete.

Mutató abból a kompozíció sorozatból, melynek eredeti műlapjait a magyar nemzet Benito Mussolininek ajándékozta.

VERSEK.

SZÜRKÜLET.

Az asztalon karcsú fátyolvirág.
A rádióban halk Chopin-zene.
(Mintha moszattól bársonyos kövön
Gyönggyé törő forrásvíz csengene.)

Az ablakon, a sarkos rács-közön
Benéz a bágyadt, bársonyszürke ég.
Langyossá hűlő kályhánál velem
Lankadtan reng a régi hintaszék.

Valami bűvös, selyempuha kéz
Lassan minden szín-lángocskát elolt,
Míg a függöny fehér fantóm marad
S a falikép nagy, szénfekete folt.

A sűrűsödő, lankasztó homály
Igéző keze homlokomhoz ér
És elveszti súlyát az idő
S feledni kezdi határát a tér.

Nem vijjog most az aggasztó jövő.
Fátyolfosztlányként hullik rám a mult.
Pihenő lényem szinte testtelen,
Anyagtalan szellemmé finomult.

Most lámpa gyúl. S az árnyék-hangulat
— Szürke galambom — elszáll hirtelen.
A feketévé váló ablakon
Benéz a ráncos homlokú jelen . . .

Dömötör Ilona.

TEMETŐI SÉTA.

Toronyóra ütése hallik,
De nem hallják a sírkövek.
Az őszi fák közt átnyilallik,
S a végtelenbe elsiet.

Itt nincsen év és nincsen óra,
Csak süppedt sír, muló halom,
Itt a felejtés mutatója
Forog csak, mint a szélmalom.

És a felejtés olyan óra,
Hogy megdöbbsenti a szívet,
Sohsem késik a mutatója,
Hanem örökké csak siet.

Falu Tamás.

REJTETT ZUG.

(Regény.)

HANEM azért készülődött mindenki. Mert ha nagy volt is a gyász köröskörül, nőttek, egyre nőttek az új fiatalok, mint a frissenhajtó erdő. S ezektől a fiataloktól mégsem lehetett megtagadni minden jókedvet.

Anna-napnak délutánján, valamivel ebéd után, két kocsiba fogtak be a Hallgató-molyván is. A hátsó kocsiba a mama ült föl fekete selyemben, melléje a tisztartó úr, miután előzően mellény gomblyukába akasztotta be, az ezüst óraláncot s ősz fejét tapadósra kefélt le oldalt. Az első kocsiban Turgonyi András foglalt helyet, kicsinosodva s melléje Béry Zsuzska szökött fel. Habfehér ruhájában, habfehér napernyője alatt úgy hatott, mint egy liliomszál. . . Hívták ugyan magukkal Imre bácsit is, aki a filegóriában az előzőnap ujságot böngészgette éppen, ámde Imre bácsi csökönyösen kitartott a magáé mellett s szelíd értelemmel intézte a szót, a család nevelt-fiához :

— Az én időm rég lejárt s szerepem annyira zsugorodott már csak az életben, hogy a hírlap révén tudomást szerezzek e megbokrosodott világ dolgairól . . . Indulj csak, András öcsém s csapdosd össze a bokáidat ! Én is így cselekedtem ezt egy félszázaddal előbb . . .

A két koci túljárt már a Hallgató-molyván, épp a tölgyerdőske szélén húztak el a mély homokban, mikor a molyva déli végéből lelkesülten kiáltott feléjük valaki :

— Éljen Magyarország !

A fiatal pár hátranézett. S jóleső érzéssel látták, hogy Dzsmurák András, a keszeg-vékony csizmadiamester lóbálta utánok a szalmakalapját. A mester volt, akit oly katasztrófális fiaskó ért az aviatika terén (mint tudjuk), hogy azóta is bujkálni volt kénytelen a világ nyelve elől s ez okból húzta meg magát a molyván. Turgonyi András vissza-lengette feléje kalapját, miközben Zsuzska csipkeszélű zsebkendőjét libegtette a mester irányába. Jól tudták mind a ketten, hogy Dzsmurák Andrást a legtisztább indulatok vezették az úri renddel szemben elfoglalt álláspontjában.

Hanem ekkorára az Ondava nyugati gátján zörögtek már, ahonnét nagy kilátás nyílik a Tót Kánaánra. És innen, a gát tetejéről, látni lehetett, hogy mindenfelől hintók, kocsik és egyéb úrfogatok húznak el Vinkóc falu felé, mely a hardicsi molyván túl nyúlt ki, hosszas dombvonulat tetején, legmagasabb pontján a katolikus és református templommal. Mentek-mentek a fogatok Berettő irányából, Szalók és Gatály, úgyszintén Petrik felől, de még a távoli Szacsurból is. Miután

áthajtottak volna az Ondava széles és sekély vizén, Turgonyi András mosolygó szemmel nézett a Zsuzska arcába.

— Azt hiszem, az abarai református tanító is meg fog jelenni a mulatságon.

Ettől a mosolytól napsugaras lett a Béry Zsuzska szeme s szerelmesen bólintott vőlegénye megjegyzésére. S ez a megjegyzés nem volt minden ok nélkül való. Az abarai néptanítóról, bizonyos Vadnayról, tudta mindenki, hogy házasodni szeretne, csak mindmáig nem tudta még kinézni magának a megfelelő tisztes hajadont. Véletlen volt csak, miután biztos pártit jelentett Vadnay tanító úr: tudniillik fölmentést élvezett a háború hátralévő tartamára. Hiszen bevonult ő is, mindjárt az első őszelön, a magyar királyi kormány azonban kevéssel reá fölmentést biztosított a még megmaradt tanítóknak, miután ugyanezt a kormányt mélységesen megrendítették a háborús harcterekről érkezett elrémítő híradások. Ezek a hírek arról tudtak nevezetesen, hogy mindazok az állami és felekezeti tanítók, akik a király parancsára mint póttartalékosok vonultak be a legelső csaták özönébe, szinte egy-szállig elhulltak. Közel két esztendeje mult már ekkor azoknak a vérengző ütközeteknek s a magyar tanítók azóta is a fű alól hallgatják csak a ravaruszkai és rohatini erdők zúgását.

Amire észrevették volna magukat, a vinkóci fürdőcske főkapuján fordult be velük a két kocsi. Lehetett pedig ekkor délutáni félöt óra.

Erre az időre benépesült már a kis fürdő s amint Turgonyi András lesegítette volna Zsuzskát, öt-hat felől is mosolyogva és kötekedve siettek eljök legénypajtások és kisasszonypajtások:

— Gratulálunk! Gratulálunk!

(Tehát mindent tudtak már!)

Zsuzska piros lett az örömtől s vőlegénye repesve gyönyörködött benne. A tisztartó urat és a mamát korosabb barátaik fogták közre és köszöntötték kettejüket a régi barátsággal. Béry Bálint széles kedvvel s némi meghatottsággal fogott kezét a rég nem látott kenyerespajtásival: intézőkkel, ispánokkal, lelkészekkel, néhány korosabb tanítóval és kisbirtokossal, akik a mai napra igyekeztek levetni a beléjük kapaszkodó gondokat s örültek, szívükből örültek, hogy az Isten megtartotta mindnyájukat... Mégegyszer megszorították egymás kezét és átölelték egymást. Azonközben a fiatalok csapatosan sétálgattak a vinkóci fürdőcske árnyas szilfái alatt...

S hogy miből telt ki ez a fürdőcske?

Vagy harminc esztendővel előbb eszébe jutott a falu egyik gaval-lér földesurának, hogy megteremti ezt a kies helyet, ahol — nyári vasárnapokon főként — összejöhet a környék intelligenciája s ahol megpihenhet kissé a messziről érkezett vándor. Saját költségén kiépíttette a melegforrást, melynek vize addig is sok szegény emberen segített már, emeltetett egy pavillont nagyteremmel és terasszal, valamint vendéglői szobákkal, akkor széles sétányt csináltatott a forráshely és a

pavillon közé, fiatal szilfákkal szegette be kétfelől a sétányt s ugyanilyen szilfákat ültetett a három-négy holdnyi fürdőcske egész területére. Oldalt kuglizó húzódott el... Harminc esztendeje mult már ennek. Halott volt régen a gavallér földesúr, de a szilfák megnöttek azóta s széles árnyékot bocsátottak maguk köré. És valahányszor a fürdőcskében össze-összejöttek környékbeli birtokosok, tisztartók, főtisztelendő és tiszteletes urak, tanítók és egyéb törpepotentátok, fölföltámasztották az egykori földesúr emlékét, megállapítván újból, hogy jó ember volt egész életében s igaz barátja a szegénységnek.

Béry Zsuzska és Turgonyi András akkor már rég elvegyültek a fiatalok között s amerre elhaladtak, mindenütt megfordultak utánuk. Azok az egyévi önkéntesek, akik az Anna-bált rendezték s akiknek három-négy napon belül fegyverbe kellett állniok, minden oldalról ostrom alá vették Zsuzskát, szinte esengve a legszebb leánynak, hogy igérje meg nekik: velük megy majd egy-egy tánra. Zsuzska minden kérésnél bátortalanul nézett Turgonyi Andrára:

— Lehet, Andráska?

— Hogyne, kedves, — gyönyörködött benne a vőlegény.

— De az első tánc a tied lesz, — mondta szerényen a leány.

A fiatalember annyit mondott rá:

— Nohiszen az kellene csak, hogy másnak igérkezz oda az elsőcsárdásra! Félkézzel hajigálnám szét a pavillont, annyit mondom!

Itt-ott egy-egy leánypajtása kapta el félpillanatra Zsuzskát s kíváncsian és némi irigykedéssel próbálta megfagtatni:

— Boldog vagy?

Béry Zsuzska lehunyta ilyenkor a szemét s úgy felelt, mint az alvajáró:

— Nagyon boldog vagyok... Csak vége lenne már ennek a háborúnak! Mert amióta megkérte Andráska a kezemet, mindig rettegésben vagyok, hogy valami szerencsétlenség fog reámszakadni s azzal vége lesz az én fiatal életemnek...

A pavillon tágas terraszán hallgatót játszott eközben az első zempléni banda. Mert Jónás Jancsit fogadták meg Patakról. Sírt a hegedű, jajgatott a klarinét, mély búval morgott a bőgő. Hanem akkor váratlanan fergetegben tornyosodott föl a Rákóczi fejedelem indulója s nyomban reá az első csárdásba vágta bele a cigányok. Azt húzták, hogy:

Én vagyok a petri gulyás,

Én őrzöm a petri gulyát,

A bojtárom vizen-sáron

Én meg a paplanos ágyon a

Babámmal.

A párok hirtelen összefutottak a banda előtt s járni kezdték, méla andalgóban. Zsuzska is ott táncolt kecesen a Turgonyi András két erős karján s vőlegénye balkarjára ráhajtotta keveset a fejét is...

Igy jobban esett neki. Olyan boldog volt, szegényke, hogy már-már félni kezdett ettől a maga nagy boldogságától: hátha egyszer csak reá talál szakadni az égbolt! Alig néhány szempillantás alatt libegő és forgó kavargásban dobogott és csoszogott az aranyifjúság s miközben sírt a Jónás Jancsi primhegedűje s a vezérjátékosnak a kontrás igyekezett alátámasztani a melódiát, Didu, a hatujjú more, a cimbalmon brillirozott utólérhetetlen művészettel, fel-fel reccsent olykor a brácsa s mindez idő alatt szakadatlanul brügözött a bőgő... És a színek forgatagából hirtelen csak kibukkant a református elemi-iskolai tanító Abaráról, amint balfülére csapta éppen a tenyerét s akaratlanul is elkiáltotta magát:

— Csuhaj!... Mindjárt kirugom a ház oldalát!

Ez igaz volt. Hiszen tudjuk mindnyájan, hogy az abarai tanítónak zsebében volt a fölmentése.

Hanem érdemes volt megfigyelni a többieket is!

A primás előtt illegette magát a Szenczy-gyerek Szalókról, aki azzal igyekezett feltűnést kelteni, hogy — mihelyt pattogóbb nóta következett — a lábszárait villámgyorsan dobálgatta egymás elé, ami megfelelő magatartásra készítette a táncosnőjét is. A Szenczy-fió ugyanis ezt a lábszárdobálgatást vélte a táncművészet kulminációs pontjának... Közvetlenül mellette a Ráskára való Szabó István dobogott egyhelyben, akit tüzérönkéntesnek vettek be. Úgy dobogott egyhelyben, hogy e dobogás következménye gyanánt már az első negyedórában verejtékezni kezdett a halántékánál... Egy már korosabb leányzót lebegtetett maga előtt a jómódúnak ismert Hatolkay Béni, cikázó lendülettel ugrálván ide-oda s ez volt a magyarázata, hogy már-már úgy látszott néha: szem elől veszi a táncosnőjét... Azt viszont minden elfogultság nélkül meg lehetett állapítani mindjárt az elején, hogy legdekadensebb alak az egész forgatagban Ottrubay Pál, a főispáni titkár. Ottrubay Pál ugyanis akkora nyegleséget fejtett ki táncközben, hogy méltán szisszentek fel többen emiatt. A főispáni titkár tudniillik szorosán ölelte magához azt a kisleányt, akit — az urihajadon szerencsétlenségére — éppen a titkár úr talált táncrakérni, miközben a titkár unott-fáradtan tolta ki könyökbe a két karját, a lábaival szakadatlanul jobbra-balra súrolt... A főispáni titkár fölényt és előkelőséget akart árasztani mindenáron, ámde csupán annyit ért el, hogy mindenki fölháborodott rajta. Ez viszont minden tekintetben kielégíthette Ottrubay Pált, mert — lelkületét tekintve — erős hajlama volt a cinizmus iránt.

Sírtak a hegedűk, lelkesen kavarogtak a párok, általában mélázva kissé. Mert ebben az időtájban bizonyos szomorkás hangulat jellemezte a fiatalság táncait is, eltekintve egy-két kirívóbb esettől. Idősebb urak, asszonyságok és szülők oldalt üldögéltek ezenközben s összebókolván a fejükkel, egy-két szót váltottak halkán s azalatt csaknem a szívük szakadt meg. Mert tudták, hogy mához esztendőre, az akkori Anna-bálon,

sokan fognak hiányozni immár a most hadbakészülő önkéntes urak soraiból. Hiányozni fognak, mert véres csatákban kerülnek el utoljára s attólfogva kiapadhatatlan könnyekkel fogja siratni őket az édesanyjuk és egy elárvult kisleány, kinek az önkéntes úr megígérte ezen az Anna-báli éjszakán, hogy mihelyt hazahozza az Isten, meg fogja kérni a kezét.

Béry Zsuzska még mindig ott aprózta szélről a vőlegényével s annyi bájjal és oly szerényen táncoltak, hogy mindenki őket nézte az öregek közül. Ám Zsuzska épp ezzel törődött most a legkevesebbet, mert csaknem könnyekre fakasztotta a maga kis boldogsága. Egyszer aztán nem bírta tovább s annyit kérdezett suttogva :

— Szeretsz, Andráska?

— Nagyon szeretlek, hugocskám — súgta vissza a fiatalember. A leány fenyegető hangon folytatta :

— De vigyázz, Andráska,! Mert ha elhagynál egyszer, megölöm magamat !

Turgonyi András annyit mondott rá, kötekedő hangon :

— Ha így beszélsz, meg foglak csókolni !

— Legyen eszed, Andráska ! — könyörgött neki Zsuzska.

Aki közelebről ismerte Turgonyi András, biztosra vette, hogy be is váltja fenyegetőzését. És pedig könnyűszerrel.

Hogy mi volt ott aztán !

Zsuzskát egymástól kapkodták el az önkéntes urak. Turgonyi András is táncoltatni kezdte a kisasszonyokat egytől-egyig. Valahányszor azonban kettesben járták, a csöndes mama mintha előrelátott volna a jövőbe, mert szívszakadtan suttogta maga elé :

— Gyerekek ! . . . Gyerekek ! . . .

Olyankor a tisztartó úr is sóhajtott egyet.

Hanem ez a nyomott hangulat sem tartott sokáig. Mert éjjéli szünetkor, mialatt hallgatónótákat zengett a banda s a fiatalok közül mindenki kiválasztotta már a párját, az öregek is csoportokat vertek az oldaltnyíló szobákban, koccintgatás és iddogálás közben megújították a régi barátságot s nyomban enyhültebbnek látták a jövőt. Amikor már feltornyosult a kedv, Béry Bálint tisztartó úr magához intette a primást, a kontrást, a brácsást, a klarinétost, valamint a nagybőgőst s annyit mondott :

— Az enyémet, gyerekek !

S egyet sodorítván a bajuszán, tenyerébe fektette a tarkóját és akkor kieresztette a hangját, szilaj keserűséggel :

Fürdik a holdvilág az ég tengerében,
Méláz a haramja erdő sűrűjében,
Sűrű a fűvön az éj harmatozása,
De sűrűbb két szeme könnyének hullása . . .

Mert a romák minden utasítás nélkül tudták már, melyik az a dal, amelynek keserűségétől ki szokott csordulni a tekintetes úr szíve?

A tisztartó úr és a mama oldalán ott ült Zsuzska és András, szorosán egymás mellett. Mély meghatottsággal nézték az öreget, aki esztendőnkint ha egyszer dalolta el magát mértékletesen. Mert minden más idejét az élet szakadatlan gondjai kötötték le. Hanem ugyanakkor felszökött a tekintetes úr, testének egész súlyával s pattintván egyet, derékon kapta át a feleségét s a következő pillanatban már rúgta is a padlót ama nevezetes nótára, amelyben megállapítást nyer ama tény, hogy a csongorádi bíró leányának Mariska a keresztnéve... Béry Bálint tisztartó úr táncára, mintegy jeladásra, fölkerekedtek az öregek mind: intézők, ispánok, kisbirtokosok, tiszteletes urak, rektorok s két-három jóhangú kántor. Most már őket nézték a fiatalok. És ezek a fiatalok kénytelenek voltak elismerni magukban, hogy szülők, nagybácsik és nagynénik szebben táncolnak, mint ők. Mozdulataikban több volt a kellem és tartózkodás, azonfelül a táncosok nem bizalmaskodtak a táncosnőikkel...

... A Laborc vize felől kinyitotta már álmos szemét a nap s küllőivel szétnyilazott a mennybolton, amire széledezni kezdtek. Az összes önkéntes urak kiálltak a terem közepére s nagy kört alkotva, átölekeztek. És akkor csengő hangjaikon viharos erővel vágtak bele ama szívfájdító búcsúdalba:

Ballag már a vén diák...
Tovább!... Tovább!
Isten veletek, cimborák...
Tovább!... Tovább!

Lehorgasztott fejvel hallgatta őket mindenki, miközben a kisleányok szemükhöz nyomogatták a zsebkendőiket. Megölelték egymást mégegyszer a fiúk, fogadalmat téve, hogy egy esztendő múlva újból találkoznak ugyanitt, ha...

Riadtan hallgattak el valamennyien.

Messze járt már a határban a Béry Bálint tisztartó úrék két fogata, lefelé poroszkálva a vinkóci dombhajlatról, a hardicsi molyvának kinyúlt mezei úton. De ugyanígy távolodott-távolodott negyvenötven kocsi és bricska még a vinkóci fürdőcskétől: melyik Berettő, melyik Szalók és Gatály, úgyszintén Petrik, melyik Deregnő avagy Szacsur felé igyekezve.

Turgonyi András úgy intézte ügyesen, hogy az öregek kocsija került előre: az ő fogatjuk hátramaradt jócskán. És míg a vén kocsi valami elfelejtett nótácskát dűnnyögött maga elé e napon, a régi babájáról emlékezvén, ők ketten szorosán símultak egymás mellé a hátsó ülésben. Zsuzska fáradtnak látszott, kenderhaja megbomlott keveset, de így még ellenállhatatlanabb volt. Egyszer csak nem bírt magával többet... Hátradült az ülés vánkosára s két karját az égboltnak tárta szét:

— Istenem!

Turgonyi András, fölhevült fejjel, a leányhoz hajolt kissé, majd átkarolta óvatosan, éppen a hónalja alatt . . . Összeremegtek.
A nap a hátukba sütött.

III.

Eljött az este, amikor utoljára ültek vacsorához valemennyien. Mert másnap reggel indulnia kellett Turgonyi Andrásnak, miután időközben egyenruhája is megjött a katonaszabótól. Ez volt az oka, hogy a szobákban csak lábujjhegyen mert járni minden lélek. Elment aztán Turgonyi András s temetői csönd maradt vissza a Hallgató-molyván.

Meghatottan jöttek össze erre az utolsó vacsorára.

Ezt megelőzően Dzsmurák Andrással találkozott Turgonyi András s mindaz, amit a kvietált aviatikustól hallott ezen az alkonybamerülő délutánon, derűre fakasztotta. Pedig szánandóbb sors aligha lehetett ama napokban még egy másik a világon, mint a Dzsmurák Andrásé. És a katonának induló fiatalember mégis mulatni volt kénytelen rajta. Lelke mélyéből.

Dzsmurák mesterről tudjuk már, hogy tenyérnyi kertjének egyik sarkában körtefácska idétlenkedett, amely bő termést ígért erre a július-végre. A mester (s ezt is tudjuk!), hogy a molyvai gyerekek és egyéb kamaszok le ne lopkodhassák a körtefáról a termést, spárgával bogozta össze a fa ágait s a spárgát akkor a pítvarába vezette, mely csizmadiaműhely is volt egyben s ott csengővel hozta összeköttetésbe ugyanazt a spárgát. Ha lopni akart valaki, megmozdultak a gallyak s a következő pillanatban megszólalt odabent a csengő. Önként következik ebből, hogy a cickányorrú mester tüstént kirohant a pítvarból, de furkóssal, alaposan ellátandó majd a baját az elvetemült körtezsiványoknak.

Ámde nem úgy lett!

A rokonszenves föltaláló ugyanis fűnek-fának eldicsekedett legfrissebb ötletével s ez volt az oka, hogy éjszakánként nem tudott aludni a nyomorult. Mert a mester legújabb találmányát megneszelték a molyvai kamaszlegénykéek s emiatt . . .

De tartsuk meg a sorrendet!

(Folytatása következik.)

Komáromi János.

Makkai János : Germánia új utakon.
Danubia-kiadás.

A cím látszólag többet mond, mint a könyv tartalma. Az ember azt várna, hogy az összes német politikai pártokról kap ismertetést. Röviden és a lényegre szorítottan kapjuk ugyan ezt is, de a könyv java — mennyiségben és minőségben is — a hitlerizmusra esik. Ez azonban csak látszólagos ellentmondás, mert a német polgári pártok, szociáldemokrácia, kommunizmus, ha vannak is sajátos német vonásaik, alapjában véve mégis csak a magyarok előtt is ismerős nemzetközi gondolatvilágban élnek : ujat, sajátosan németet csak a hitlerizmus jelent.

Témájával szemben a jóakarató gondolkodó álláspontját foglalja el Makkai János. Jóakarató, mert türelmesen keresi a látszólag szélsőséges és csak agitációs célokot szolgáló programponthoz okát és célját is. Gondolkodó, mert rokonszenvének, lelkesedésének, aggodalmának nem ad helyet könyvében, csak tényekkel, érvekkel és elméletekkel foglalkozik. A kutató egyoldalúságától is mentes : ki tudja magát vonni témájának szuggesztívójától, amelybe annyian beleesnek, akik egy-egy kérdésbe beleássák magukat. Úgy látszik, Makkainak nem kellett küzdenie ezért az értelmi fölényért, mert semmi nyoma könyvében a szuggesztív nyomás alól felszabadult ember visszavágásainak. Soha nem lehet érezni hangjában annak az embernek a diadalát, ki éppen most hagyott el, gyűrt maga alá egy világnézetet ; annyira megy biztonságában, hogy be meri vallani, miért és miben fogadja el a hitleri elveket,

sőt jósolgatni is mer, *megjövendőli Hitler azóta bekövetkezett diadalát.*

Értelmi attitűdjének következménye, hogy Makkai csak másodsorban cáfol és bizonyít, elsősorban magyaráz. Kielemzi a nemzeti szocializmus lényeges elveit, rámutat Hitler egyéniségének fontosságára, beállítja a mozgalmat a mai német helyzetbe, felfejezi azokat a szálakat, amelyek ezt a pártot a német tömegekhez kötik. Magyarázata mindig világos és találó.

Jó és érdekes Makkai könyve elejétől végig, de a legérdekesebb az utolsó fejezet, amelyben a hitlerizmust, mint Európa, vagy általában a fehér ember kultúrájának irányváltozását, illetve mint e változás egyik tünetét mutatja be. Szerinte ma — állításainak bizonyítására a tényeken kívül Vierkant és Keynes nyilatkozataira hivatkozik — az eddigi individualista és kapitalista társadalmi rend bomlóban van és új univerzálisabb, egyetemes, egyén-ellenes kultúra van kialakulóban : *új középkor*. Ma ugyanabban a helyzetben vagyunk, mint a XVI. és XVII. században, amikor a középkori fegyelmet meglazító renaissance után feltörő oligarchák túlkapásai és zabolátlansága ellen a polgárság és jobbagyság összefogott az uralkodókkal és kifejlesztette a felvilágosult abszolutisztikus diktatúrákat. Ma a XIX. századi forradalmak által felszabadított kapitalista oligarchákat akarja visszaszorítani a tömeg, a diktátorok segítségével. F. J.

Schiller József dr. : Rákosi Jenő.
Egy magántitkár feljegyzései. (Budapest, Káldor kiadása, 1933. 347 l.)
Egy egykori magántitkár, Schiller

József — van-e, ki e nevet nem ismeri — felpattant az emlékiratszerzés kényes paripájára, hogy benyargaljon rajta a történelembe. Ez a műkedvelő huszárbravur felettébb balul ütött ki. A politikai mémoire-írás igen kényes dolog volt azok számára is, akik maguk voltak irányítói az eseményeknek és megvan az érzékük ahhoz, hogy mit írhatnak meg. Mennyivel kényesebb helyzetben van az, aki csak statisztált egy túlértékelt ember mellett és semmi érzéke sincs, hogy mit írhat meg a köz, a túlértékelt ember és az emlékiró érdekében. Ennek az emlékiratnak a szerzője valóban hijjában van az elhallgatás tudományának, amely pedig egyik legnagyobb adottsága a jó mémoire-írónak. Mert ha csak egy cseppet is magáénak vallhatna ebből a tudományból, elhallgatta volna az egész szerencsétlen emlékeztést. S még hacsak Schiller dr. vértett volna el ezen a donquijotei vállalkozáson! de menthetetlenül magával rántotta néhai gazdáját, Rákosi Jenőt is, pedig a könyv az ő glorifikálása akart lenni. Szegény Rákosi igazán nem érdemelte meg ezt az áruházzal felérő glorifikálást, ezt az éretlen árulkodást egykori magán-titkártól. De hacsak Schiller és gazdája maradnának végül is a porondon! . . . ám vajjon tudhatjuk-e, hogy mennyit ártott ez a könyv a revízió ügyének, amely ügynek az emlékiró szerint eddig egyetlen méltó bajnoka volt: Rákosi. Ezt a súlyos diszkreditálást sem a lord, sem a Duce nem nyelheti le keserű szájjal nélkül. Ez a könyv végtelen szerencsétlen megnyilatkozása egy politikai fogadatlan prókátornak. Ez a könyv menthetetlen . . .

Őszinte barátja vagyok a gondolat-és véleménynyilvánítás szabadságának, de az ilyen könyvek olvasása közben mégis cenzura után kiált az ember. Mindenki jól járt volna, ha ezt a könyvet nem engedték volna nap-

világot látni: jól járt volna a revízió ügye, az olvasóközönség, Rákosi és leginkább a szerző, aki — reméljük — azóta maga is rájött arra, hogy a könyve, enyhén ítélve, tévedés volt. A könyv, amelynek legnagyobb része ötletszerű és zavaros, különben is rosszul van megírva s e mellett a szerző oly kínos igyekvéssel próbálja magát a rajta kívül álló eseményekbe beállítani, hogy már ezzel elveszti minden rokonszenvünket. Azzal a súlyos indiszkrécióval pedig, amellyel előadja a revíziós mozgalom nyilvánosság elé nem kívánczó — és azt szeretnők hinni, hogy nem is ily formában igaz személyi hátterét, arról tett Schiller tanubizonyságot, hogy hijján van minden politikai belátásnak és önmérséklésnek. Pedig ezeknek a képességeknek hiányában nagy politikumról írni megbocsáthatatlan dolog.

A könyv mint írásmű is rossz. Az első felében alig emelkedik túl az anekdotásan és rapszodikusán visszaemlékező ember ötletszerű feljegyzéseiről. Ezekből pedig nem alakul ki megnyugtató és határozott Rákosi-portré, sőt még arra is elégtelenek ezek a forgácsok, hogy motívalják és magyarazzák azt a Rákosit, akit a könyv második, nagyobb felében a forradalmak utáni időkből rajzol meg a szerző. A politikai iskolázatlanság és ámulatrakeltő egyoldalúság legpregnansabb jellemzői, nemkülönben a könyv igazi értékmérői azok a megállapítások, amelyeket tucatszámra vág a fejünkhöz Rákosiról a szerző. Néhányat elrettentőül idézek: «a legkülönb magyar». (29. l.) «Jaj annak a nemzetnek, amely nem tudja megbecsülni nagy fiait és könnyelműen megfedkeznek róluk, ahelyett, hogy örök példaképül állítaná őket későbbi nemzedékek elé.» (79. l.) «Mily más lett volna például Franciaország magatartása Magyarország igényeivel szemben, hogyha Rákosi Jenőt küldték volna Párisba, hogy ott országát kép-

viselje.» (106. l.) «Egy rossz kezekben levő nemzet jószelleme volt (188. l.)» «Tragédiája az volt, hogy a sors nem engedett neki időt arra, hogy országmentő gondolatát nemzeti öntudattá kalapálja, tervének életrevalóságáról s hasznosságáról mindenkit meggyőzőn, az új eszméktől irtózók habozását s a bátortalanok bizalmatlanságát lefegyverezze, végül pedig meghódítsa magának a jóhiszemű ellenfeleket is.» (344—345. l.) Már ez a néhány kikapott idézet meggyőző mindenkit arról, hogy Schiller könyve teljesen komolytalan, viszont alkalmas arra, hogy a dolgok mélyére nem nézők számára kialakítson egy felelőtlen legendát, amely a huszadik század egyetlen nagy magyarját Rákosiban találja meg!

Pedig ez a legenda csak színes szappanbuborék, mely magától szét-pukkan, ha nem rózsaszínű szemellenző mögül nézzük Rákosit, ezt a nagymunkásságú, változatos életű és változó értékeket produkált, nem mindennapi tehetségű ujságíró, a harmincmillió magyar délibábjával tespedésre hajlamosító, a nemzetiségi veszedelmet álomképpé mákonyosító Rákosit, az Ady-evő Rákosit, a legitimistából királykeresővé lett öncsinálta diplomata Rákosit. Nagy kár volt legendafabrikálásba fogni, még élénken emlékező kortársak szemeláttára. A legendák születni szoktak, csodálatos és szinte természetfeletti folyamat termi meg őket, de szerény nivójú, ám szerénytelen célzatú mémoireokkal nem lehet legendákat kényszeríteni a józan olvasókra.

Az emlékirat szerzője új hangot próbált meghonosítani az irodalomban. Ügyszólván minden oldalon megbánt valakit, valamit. Tollát epével kevert tintába mártogatja s éretlen csipkelődésektől a súlyosan bántó megállapításokig széles skáláját produkálja a kellemetlenkedésnek. Szinte sport-szerűleg bánt meg mindent és minden-

kit, aki tollára kerül. Kikap tőle a hivatalos és nem hivatalos magyar állam, a nemzet, a különböző hazafias és társadalmi egyesületek, a szegedi Pantheon, az Akadémia, a keresztény kurzus, Eckhardt Tibor, Hatvány Lajos, Kosztolányi, Szabó Dezső, Apponyi, Bethlen István, az ifjabb József Ferenc főherceg, Herczeg Ferenc épúgy, mint bárki vagy bármi más, akiről vagy amiről ebben a könyvben szó kerül. Kellemetlenebb hangú könyv nem igen forgott még a magyar könyvpiacon. Szomorú szenzáció, hogy akadt magyar könyvkiadó, aki vállalni merte azt a felháborodást, melyet ez a könyv minden jóérzésű olvasóból feltétlenül kivált.

A könyv ezek szerint súlyosan indiszkrét, rosszul van megírva; egy ál-legendát akar ránk kényszeríteni és feleslegesen s igaztalanul bánt meg egyeseket és intézményeket. A közönség egyhangú verdikkal fogja elmarasztalni a szerzőt és szerencsétlen szerzeményét.

Mielőtt azonban elválnék ettől a könyvtől, melynek köteles végigolvasása a meg nem érdemelt büntetés-érzetét keltette bennem, le kell szögeznünk a könyv két tanulságát.

Az egyik tanulság, hogy úgy mondjam, elvi: szomorú megállapítása annak, hogy a háború óta elszaporodtak azok a politikai vonatkozású, célzatos beállítású emlékiratok, amelyek a maguk érdekében nem kímélik a még élő embereket és érdekeket sem. Ez a könyv ennek a kárhozatos műfajnak magyar «csúcsteljesítménye»! Hibáit tehát bizonyos meg nem szolgált jóakaratunkkal kortünetnek is tekinthetjük.

A másik tanulság tárgyi, magára Rákosira és Schillerre vonatkozik. Ez a könyv arról győz meg mindenkit, hogy Rákosi a királykeresés egyéni vállalkozásában messze túlment azon a megengedhető határon, ameddig egy felelőtlen ember elmehet. Ezzel pedig

bebizonyította azt, hogy ügybuzgóságában olyan utakra tévedt, ahová nem követhetjük őt. A magyar revízió ügyét sohasem lesz szabad személyi érdekekkel és kombinációkkal összekompromittálva az igazságok eszmei magasságából a kicsinyes reáliák törpe világába lerángatni! Schillerről pedig bebizonyosodott, hogy semmi esetre sem kérhet magának helyet a magyar közéletben, mert az emlékek csalárdul megszépítő világában élve tökéletesen, elvesztette minden kapcsolatát a reális élettel.

Asztalos Miklós.

Dr. Kühár Flóris O. S. B.: A lélek szemével. (Dom-kiadás.)

Mindnyájan tanui s egy kissé részesei is vagyunk a modern ember lelki Pálfordulásának. Néhány évtizede még csak, hogy a tudomány teljességébe öltözött lélek úgy vélte, hogy az okság láncára fűzheti és a természeti törvény rácsai közé zárhatja a mindenséget. Abban bízott, hogy laikus morállal pótolhatja az isteni törvényt s hogy diadalmas akarata előtt minden titok zárja felpattan. A fennhéjázó tudomány, a zabolátlan erkölcs s a mindenható akarat rongyokban szakad le lelkünkéről a megfajtotlan végső kérdések előtt, a felkavart emberi szenvedélyek viharában és az eseményekkel való reménytelen viaskodásunkban.

Ilyen hangulatban ismét alkalmas a modern ember lelke a kinyilatkoztatásnak és a vallás örök igazságainak a befogadására. De megköveteli a szellem magasrendűségét, a meggyőződés biztonságát és az érzelmek költői lendületét attól, aki lelkének eddig közömbös vagy éppenséggel már kiégett pusztájára a magvetés szándékával lép.

Dr. Kühár Flóris a szellem embere. Új, termékeny asszociációkra mozgékony elméje bejárta az emberi kultúra ormait, érzelmei Itália s a magyar Alföld napsugaras ege alatt, a magányosság óráiban tisztultak meg, írásművé-

zetében nyelvünk költői szépségei virágoznak ki és fonódnak fűzerbe. Új gondolatainak szikrázó fényében gyakran rejtett összefüggések világosodnak meg vagy jelentékteleneknek hitt mozzanatok mélyülnek el a lelki átélés és megértés egységében.

A külső kiállításában is izléses könyv a szerző kilenc tanulmányát tartalmazza. Elmékedések ezek, amelyeknek finom elmeéle a skolasztika mestereit idézik emlékezetünkbe. Cicero Tusculumi kérdéseire — a test és lélek viszonyáról, a test-börtön és test-otthon, a vita dulcis és mors amara súlyos problémáira — a kapucinus kolostor barátai, a kamalduli remeték és a fellegvár hatalmas kőkeresztje ad választ. A «Mysterium Fontis» az élet eredetének és rendeltetésének titkát oldja meg: a vízugár azt a magasságot akarja elérni, amelyből fakadt. A Siracusai emlékből a költői szépség fényével ragyog Persephone mítosza: az Élet-Halál küzdelme. A legkitűnőbb a «Két Krisztus-arc» c. tanulmánya. A ravennai S. Vitale falmozaikjának (530) Krisztusa a Dicsőség Királya, az ősi kereszténységnek a hellenizmuson és Arius racionalizmusán győzelmes Messiása, a Glória trónoló, égi Felsége, Krisztus Király földi udvartartásának, a liturgiának eszménye: a megdicsőült Krisztus. A ravennai Krisztus-arc művésze, miközben az Istent hangsúlyozta a képen, egészen elrejtette az embert. A középkor vége, Szent Ferenc Krisztus utánzása (imitatio Christi) és Giotto képei egy másik Krisztus-arcot revelálnak: a szegény, a szenvedő Krisztust. A pusztán szimbólikus keresztet egyre gyakrabban váltja fel a betlehemi jászol és a feszület, a keresztrefeszítés és a születés ábrázolása mind nagyobb realizmussal. De ez a két Krisztus-arc fenséges egységbe olvad: a döbbenetes fölségű király (Rex tremendae majestatis) s az irgalom kútfeje (Fons pietatis) ugyanaz.

Egy montecassinói látogatás alkalmat ad Kúhárnak a benedektinus életstílus s a rend művelődéstörténeti szerepének érzékelésére. Szent Gellért Deliberációihoz fűzött elmélkedéseivel a bakkonybéli remete lelkének, átélésből eredő hitének, misztikus életének magyarázatát kutatja. Szent Imre szűzi házasságában és korai halálában a magyar nemzet primiciáját, engesztelő zsengeáldozatát látja a nyugati kereszténység százados pusztításáért, egyházak és monostorok felgyújtásáért és kirablásáért. Az utolsó elmélkedés: Szüret a Tisza mellett — a magyar Sors kísérteteivel, az Éhség és Rongy szörnyű árnyaival, a tiszauig-tiszakürti szőlők szimbólikus méretekre növvő örömtelen szüretével viaskodik. A Gondviseléstől és a nép egészséges ösztönétől várja a vér és a lélek «tisza, jóillatú és ragyogóan áttetsző» szüreti termését.

A kilenc tanulmányt — a tárgyak sokféleségén át — egységbe fogja a megfigyelő és elmélyedő szem és lélek — a lélek szemének egységes sugárterése.

M. F.

Mikó Imre: Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés. Cluj-Kolozsvár, 1932. (Az Erdélyi Fialatok kiadása.) Ennek a közel másfélszáz oldalas tanulmánynak szenzáció erejével kellene hatnia, ha volna a magyarságban érzék a nemzetiségi, a kisebbségi kérdés realitásai iránt. Sajnos, a magyarság valamilyen megmagyarázhatatlan közönnnyel viselkedett a háború előtt is élete legnagyobb kérdésével, a nemzetiségi veszedelemmel szemben s ugyanez az érthetetlen apátia jellemzi érdeklődését a kisebbségi kérdéssel szemben ma is, pedig ez semmivel sem jelentéktelenebb rá nézve, mint a nemzetiségi kérdés volt. Akadt ugyan mindég egy-két tisztánlátó ember, aki vállalkozott a vészthírdető hálátlan szerepére, de nem vette őket komolyan senki. *Wesselényit* ép úgy

nem értette meg a reformkor nemzedéke, mint *Jancsót* a millenáris nemzedék. Akadt ugyanekkor mindég egy-két teoretikus is, akik elméletekkel közeledtek ehhez a nagyon is reális kérdéshez. Ezeknek talán nagyobb is volt a hatásuk, de egyben mérgezőbb is. A nemzetiségi kérdés utolsó felvonásában ép a legkártékonyabb teoretikuson, *Jászin* bizonyosodott be, hogy a rideg tényekkel szemben értéktelen minden doktriner elgondolás. És igazán nem lehet ma még felelni arra, hogy melyik teória volt a mérgezőbb: *Jászi* keleti Svájca, vagy *Rákosi* mákonyos hatású harmincmillió magyarja...

A kisebbségi sorsra jutott magyarságnak másfél évtized óta életgyökereire vágtak a kisebbségi élet realitásai, amik felett már nem térhet napirendre közönnnyel s amit nem szemlélhet nemtörődömséggel. Ezalatt a másfél évtized alatt egy új nemzedék nőtt fel a határokon túl, amely elevenen érzi ennek a sorskérdésnek minden ízét. Ez a nemzedék nálunk hiányzik, nálunk mutogatni szoktak arra az emberre, aki ezek után a dolgok után érdeklődik s így felülemelkedik mindennapi élete perspektívtalan határain. Pedig egy-egy túlról jött izenetnek, mint például *Mikó Imre* könyvének kedélyeket felrázó hatásának kellene lennie. Mert fementők az ily üzenetek hogy a határokon túl egy új eszmekörben élő reális magyar nemzedék növekedett fel, amely szakított a mult idők mákonyos álmodozásával.

Mikó Imre, húsz és egynéhány éves erdélyi fiatal, megértette az idők szellemét, hogy a nemzetiségi kérdést csak úgy lehet megoldani, a kisebbségi életet csak úgy lehet egészséges tartalommal megtölteni, ha tisztába jövünk a tényleges adottságokkal és az azok nyújtotta lehetőségekkel. Ez a fiatal ember korán megemésztette a modern tudományos kíváncsalmakból mindazt, ami egy szociológiai probléma tudományos felfejtéséhez megkívánatik s

ezzel a fegyverzettel kiszállt Erdély egyik olyan vidékére, ahol nemzeti-ségek laknak együtt. Szolnokdobokában vizsgálta meg egy falucsoport életét. Levéltári adatok alapján évszázadokra visszamenően vizsgálta a vidék nemzetiségi demografiai változásait, gazdasági és társadalmi, kulturális és politikai felépíttességét. Faluról-falura, házról-házra járva állította össze az együttélő különböző nemzetiségű emberek legkülönbözőbb vonatkozású egymásrahatását. Nincs terünk részletezni eredményeit, megfigyeléseit. Csak a végső, a gyakorlati eredményt közvetítjük a csonkaországai magyarság számára: eszerint a vegyes nemzetiségű területeken gazdasági együttműködést kell kialakítani a különbözőnemzetiségek között, viszont erősíteni kell az asszimiláció megakadályozása végett a nemzeti kultúrát. Ugyanaz az eredmény ez, amit a transzylvanizmus hirdetőit már régen egyedüli életformául tanítanak Erdély keverék fajú társadalma számára: csak érdekközösségen alapuló értelmi együttműködés adhatja vissza Erdély népeinek a békét s a belső fejlődés alapjait. Mikó könyvében akad talán egy-két fiatalos megállapítás s itt-ott oly kérdésekkel is szembenéz, melyek elől a higgadtabbak ki szoktak térni. De ép ez a magabizás és ez a szembenézni-merés az érdeme a kisebbségi sorsú új magyar nemzedékeknek, mert ez teszi életképesebbé őket apáiknál.

Aki meg akar ismerkedni az idegen állam minden nyomasztó terhe mellett még a maga nemzeti kultúrterheit is önként viselő kisebbségi magyar paraszt heroikus küzdelmet jelentő életével, az olvassa el Mikó könyvét. A könyv elolvasása után meaculapázva fogja megbánni minden lázadását a mai küzdelmes életével szemben. Igazán idegörlő küzdelmet az életéért, a mindennapi létéért csak a határokon kívül élő magyarság folytat.

Asztalos Miklós.

Tamási Áron: Ábel a rengetegben. Regény. (Erdélyi Szépművészeti Céh. Kolozsvár, 1932.)

Tanulmány, megfigyelés, igazság: a XIX. század ezt a háromlövetűt revolvert szőgte a regényíró mellé, s úgy kiforgatta útipoggyászat mindenféle tudományok irányában, mintha doktori diplomájától függött volna az élete. Tagadhatatlan, hogy ennek a művészhiúság volt egyik főoka: az író mindig szívesen ácsingózott tudós babérokra; csak hogy egészen más látvány egy tudós lírikus, akinek saját vérévé kell változtatnia minden anyagot s megint más a «tudós» regényíró, aki egyszerűen kimásolja a szükséges lexikonfejezeteket. S az még a jobbik eset, ha effajta betétekről van szó; ezeket átlapozza az olvasó és rendben az ügy. De mikor Zolát annyira elkábitja kora kezdetleges átöröklési elmélete, hogy regényciklust épít rá, az ilyen határsértés hamar megbosszulja magát: az «igazság» bajnoka máról holnapra egy elavult elmélet beugrasztottjaként marad ott, az avatatlanok közt pedig egyenesen tévhíterjesztő.

Nem a tudatlanság dicséretit akarom én most megzendíteni, mikor az írók egyrésze különben is mindent inkább akar, mint tudósnak látszani. Másrészüket azonban, s éppen a regény némely divatos olcsó áron fitogtatja a maga látszattudományát, hogy nem árt az intelem: az egyes korok tudományos föltevésői lényegükben éppúgy föltevések, mint a művészi intuíció, legföllebb nehezebbek, gépiesebbek nála. A költő mindig együtt halad valahogyan kora elméletével, sőt néha meg is előzheti, csillagot fedezhet föl pusztán szemmel, mint Jókai, csak legyen résen minden készen kapott fölfogással szemben. A pusztán szem hőse ő, az ősi közvetlen összefüggésnek kutatója, nem házhoz szállított ideológiák megafona. Tőle nem a valóság objektív képét várom, hanem azt, hogyan látja ő a világot.

Alkosson csak saját lélektana és oksági törvényei szerint, érnek azok annyit, mint amelyeket az egyetemeken tanítanak. Ha megsokszorozza is szárnyai erejét a műveltség, röpködni már előbb tudnia kell. A nagyapparátusú, szakdolgozatszámba menő regények idején nem árt egyszer hangsúlyozni, hogy minden irodalmi alkotás annyit ér, amennyi költői pára kicsap belőle.

Tanulmány, megfigyelés, igazság multszázadi jelszavai helyett hadd üdvözljem hozzáillőbb módon Tamási Áron új regényét: *Költőiség! képzelt! szabadság!* Tamási harmadszor ment ezúttal rohamra a regény műfaja ellen, amelytől a modern technika vasbeton- és páncélszerkezetek, nehézütegei és gáztartályai iparkodnak viszaríasztani minden képzelettúlnégésben szenvedő költőt. Hogy Tamási nem riadt vissza, abban bizonyára része van Jókainak, Szabó Dezsőnek, Nyíró Józsefnek egyaránt, de mindennél jobban a székely meséknek. Így is maradt leküzdenivalója elég. Első ostromai kudarcral végződtek, előbb saját erői közt kellett katonai fegyelmet teremtenie. Szűzmáriás Királyfiját a szabad portyára engedett meseihlet vitte kelepécebe, Címereseit alighanem belső árulás: az író azokhoz pártolt át, akik főellenségei, a rendes, szokásos regényírókhoz, s ideológiai málhákkal fullasztotta ki magát. Ha kudarc volt, megérte, Tamási olyan fogcsikorgató végső rohamra tökéltte magát, hogy külső akadályt, belső gátlást egyszerre elsöpört. Ábele meg sem állt legjobb elbeszélései magaslatáig, pedig eddig is ezek voltak legmeglepőbb ajándékai az új erdélyi irodalomnak szuverén költőiségükkel, egyéni képzeletükkel, a humor és tragikum mély életizeivel. Új világot hoztak ezek a novellák. Az együgyű góbéanekdóták hőstét valóságos hőssé nővelték, megtartva, sőt fölfokozva minden góbéságát. S ez az új világ új nyelven is beszélt: a székely tájszólás

szúzi dallama muzsikált belőle; útról-útfélről szedett fordulataiból csakúgy áradt az illat.

Új regénye ugyanezt a székely világot mutatja, de sokoldalúbban, nagyobb távlatban minden eddigi munkájánál. Olyan az egész, mint valami őszíű mese, noha semmi csodálatos nem történik benne, egyszerűen csak fölébreszti a már ismert meséképezetű Tamási írások hangulatát. Azaz mégis: nem csodálatos-e, hogy ilyen szép tud lenni az élet, egy tizenhatesztendő koldussuhanc élete, akit elszerződött az apja a szeredai bankurakhoz erdőpásztornak. Nem szükséges, talán nem is lehet ennek a regénynek a tartalmát elmondani. Ábel a rengetegben, ez a tartalma. A környezet leírásával nem is igen bíbelődik az író, mégis áramlik felénk minden lapjáról az éles, édes fenyőillatos havasi levegő. S ebben a keretben egy mélyhitű, derűs kedvű, még szerelemmel nem háborított siheder egyszerű életének hétköznapi eseményei, ennyi az egész. Csakhogy ezek a kis dolgok összetapadnak, egymást nőtetik, s még felén sincs a regénynek, máris úgy érzi az olvasó, hogy a magányos hegyikunyhóban az élet mély megrázkódtatásain megy át, de mintha angyal vinné a pokoltüzekben, még csak a ruhája sem perzselődik meg.

A játékos székelyhumor angyala ez a kalauz. Folyton pereg a regényalakok nyelve; soha ennyi édesen hívságos dolgot magyar parasztfigurák egy könyvben sem fecsegtek össze, mint Tamási regényeiben. Az egér azért rágcsál, hogy a foga ki ne nőjön a szájából, s én azt hiszem, Tamási alakjai is attól félnek, hogyha nem koptatnák a nyelvüket szakadatlanul, ki-dagadna a foguk közül. Ilyen a székely? *Tamási* ilyen. Folyton szócátákat vívnek a hősei, akár a fiatal Shakespeare alakjai, mert az írójuk esze nem tud nyugton maradni. Nem henye cifraságok nála ezek a csattanó, nyers, eleven párbeszédok, hanem a

cselekvény állandó rúgói. Egy-egy feszült helyzet más írónál tragikus tetekben oldódik föl, Tamásinál valami váratlan tréfában, mellyel edzett faja hány fittyet keserű sorsának. Egy mondat s adakozóvá lágyul a bankigazgató, atyai baráttá szegődik a «somjai gvárgyián» s mosolyogni méltóztatik a román csendőr.

Nem anekdótagyűjtemény ez; idézni sem merek belőle, olyan, mint az erdei gyümölcs; tövén kell elfogyasztani, hogy kritikusi tálcára téve ízét, illatát ne vessze. Nem anekdótagyűjtemény, hanem tiszta költői látomás az életről. Tréfái aranyos őszi és téli fényként táncolnak a szigorú világ, bankurak, rablók és csendőrök világa fölött. Pénzt kell beszédnie a fahordóktól, ez úszítja rá a rablót, s hogy véde legyen, beszállásol hozzá a csendőr. Vége az addigi idillnek, az «államhatalom» kidobja az ágyából, föleszi mindenét s kényszeríti, hogy versenyt lakmározzék egy sas rettentő húsából. Végül, mikor a csendőr a mély télben maga is a rablóval áll össze, édesapja keresi föl s szívfacsaró tréfálkozások után tudatja vele anyja halálát. Ettől fogva együtt maradnak s mikor legközelebb rájuk nyit a csendőr meg a rabló, az apa bosszút akar állni Ábel sérelmeiért, próbálja leitatni őket, de maga ázik el s mikor kötekedni kezd a csendőrrel, az szembeönti vízzel s kacagva továbbáll. Így semmi ez, de a regényben milyen halálos izgalom s milyen siratnivalóan mulatságos, mikor a részeg apa érdeklődni kezd, meghalt-e a csendőr meg a rabló, akiket ő az imént megölt.

Ilyen pontokon egyszerre széttagul a regény, alakjai kiütik a havasi kunyhó fedelét s szimbólumokká nőnek. Van ennek hátránya is. Hogy a csendőr mért lesz egyszerre rabló, annak is, azt hiszem, a jelentések világában kapjuk meg a motiválását, pedig kis fáradságába került volna az írónak reális magyarázatot adni. De apró-

cseprő hibáival is ez a regény az a ritka madár a regények közt, ahol nem az egyes kitünő részek állnak magasan az egész kompozíció fölött, hanem ahol a leggyöngébb részleteket is titokzatos belső erő, egymást támogató kölcsönhatás röpti föl. Könnyű volna kihúzgálni belőle egyes részleteket, lapos tréfálkozásokat az egész sérelme nélkül, sőt a javára, de árt-e a virágos erdő szépségének, hogy egy-két száraz ág is akad benne? Különben az egészet Ábel szájára adja az író, ezek a gyöngébb részek mintha egyenesen fokoznák az élészavas előadás hitelét.

Mondják, Tamásinak valóságos alakja volt ehhez az Ábelhez, attól hallotta ezt a történetet, ez volt az ő tanulmánya. Ha ez igaz, olyan hőst választott, aki az ő kötetéből lépett elő. Megfigyelésről elmélkedni ezek szerint nagyképűség volna nála. Tamási nem megfigyelő, nem a részletezésben, hanem a szuggerálásban van az ereje. Alakjait nem úgy teremti, hogy eszünkbe juthatna, honnan az ördögből veszi az író ezt az eredeti figurát. Első kötete óta egyetlen hőse sem meglepetés, tudom előre, mit csinál az apa, a meleg emberi szívű gvárgyián, akár a mesékben, ahol évezredek óta adva van a legkisebbik királyfi «jelleme» éppúgy, mint a vasorrú boszorkányé vagy a hétfejű sárkányé, azért mégis elhallgatom a róluk szóló tízezredik mesét is, mert mindig az emberi élet valamilyen új oldala villan elő kalandjaikból. Ábel regényének sok ilyen megvilágosító lapja van.

Főereje a műnek költőisége s szabad, tiszta emberi szelleme, amelyet csak ritkán zavar némi világjavító szándék, ilyenkor még átbeszél a szomszéd állomás: a Címeresek írója. Ez is főleg azért idegesít, mert fölösleges; maga a cselekvény elég világosan és sokkal szebben elmondja, amit az író akar, talán még többet is annál, mint ha gyöngébbek kedvéért nyiltan beleokoskodik. Hagyja ezt a módszert

a tanulmányosaknak, megfigyelőknek. Az ő területe a költészet és képzelet birodalma, módszere a mese. Ősibb, ritkább és szabadabb, mint a másik módszer. Igaz, lehetne még szabadabb is, mentes az ideológiai gikszerektől, ha költői képességével egyenrangú volna az intellektuális ereje — hogy már jóvátegyem, amit bevezetésemben a tudós regényírók ellen vétettem. Ha azonban választanom kell Tamási és három tucat «kimondottan» intellektuális regényíró közt, föltétlenül Tamásira szavazok. *Juhász Géza.*

Karácsony Benő: Új élet kapujában. (Regény két kötetben. Erdélyi Szépművés Céh kiadása. Kolozsvár, 1932. *Buday György jametszeteivel.*)

A szerző eddigi pályáját egy dráma (*Válás után*), egy novelláskötet (*Tavaszi ballada*) és egy regény (*Pjotraska*) jelzi. Az a könnyed vonalvezetés, amely ezeket az írásokat jellemezte, az a nem egyszer tragikomikus szemlélet, amely a groteszk határait érintő figurákat teremtett, kétségtelen tehetségről tanuskodott.

A fogságból hazatért katona lelkiállapotának rajzában, ahogy a cselekmény szálai megindulnak, *Karácsony Benőt* már sok író megelőzte. Regényében csak kiinduláspont ez, de egyéni meglevenítő tehetsége itt is tud ujat és érdekeset adni. *Tunák Ádám mérnök* 1914-es lelkeséggel tér haza orosz fogságból. Boldogan színezi útközben a *tizenégyben* itthonhagyott családi élet újra visszatérni látszó szépségeit. A hős katona jámbor idealizmusával még ünnepélyes fogadtatásra gondol, de megérkezve sivár, kismennyi realizmusra ébred. Nemcsak fehérruhás leányok nem fogadják a vonatnál, nemcsak felesége hidegedett el tőle a háborús fiatal asszonyok lelkeségével, mindezekon felül a maga összefoglaló képében is egy új világ tárul Tunák elé, amelybe ő már nem tud beleilleszkedni. Ő már csak régi

szemekkel képes nézni az életet, ami most történik, megmagyarázhatatlan számára. Mérnök szeme, mely az ég felé néző gótikáért lelkesedett és a barokk extázisában találta belső énje visszatükröződését, a *neue Sachlichkeit* levegőjéhez nem tud már alkalmazkodni. A háború előtti szemléletű mérnök és a háború utáni izlésvilág szembenállásának valóságos ferdetükrös perspektívájában, nem egyszer szóhoz jut *Karácsony* jellemzett művészi törekvése. Kedvenc írói fogása ellentétes alakok egymás mellé állítása. Megtaláljuk ezt az ábrázolásmódot már első regényében, a *Pjotruskában*, de tág tere nyílik itt is. *Ez ellentétes figurák egyike:* a tetterő nélküli, passzív, alkalmazkodni nem tudó típus. A *Pjotruskában* ilyen alak *Csermely János*, az elcsapott fogalmazó, itt pedig *Tunák Ádám*. Az ellentétes jellemek másik típusa sokkal aktívabb, rugalmas lény, aki szembe tud helyezkedni az étellel, ha el is kell túrni bármennyi kínlódást. Az első regényben *Baltazár György* ujságíró ennek a típusnak megfelelője, az *Új élet kapujában* pedig *Himmel Antal*, ez a nagyvárosi sokbeszédű, félbemaradt orvosnövénydék, ez a «társadalmi és gazdasági túlprodukción», mint önmagát nevezi. *Himmel ábrázolásánál* mindenestől meglevenedik *Karácsony* tehetségének fővonása, amelyet groteszk figuraalkotásra hajló tehetségnek nevezhetünk. Nem egyszer már majdnem tragikomikusnak tetszik ez az alak, de egészben mégse lesz azzá, mert *Karácsony* ábrázolásmódjában mindig van valami könnyed fölény, amely sohasem tud egészen tragikus magvú jellemet teremteni. Már az a szempont, hogy van benne bizonyos fokú rugalmasság, s megalkuvás árán is, de meg tudja találni lelki egyensúlyát, ellentmond a tragikus beállítottságnak. *Himmel* is megtalálja lelki egyensúlyát, ellentétben Tunákkal. A groteszk ábrázolásra talál a főalakon kívül más

alkalmat is a szerző, a jelentéktelenebb mellékalakok jellemzésénél. Ilyen a bárónő, *Himmel szobaasszonya*, aki minden nap összegyüret egy férfinadrágot, hogy szokásos délután három órai munkáját, a nadrágvasalást elvégezhesse. A háború utáni lüktető levegőben éppolyan groteszk ez a jelenség, mintahogy nem egyszer hasonló hatást tesz az egyébként rokonszenvesnek beállított Tunák alakja, aki a háború előtt fejlődésében megállt s az új mentalitást már nem képes megérteni. Befejezésül ugyanazt mondhatjuk, amit első regényének olvasásakor gondoltunk. Karácsony Benő még nem adott teljes értéket, de ez az eleven mesevezetés és néhány jól megrajzolt figura ismét kihívja várakozásunkat további munkásságára.

Nem szabad megfeledkeznünk a regény nagytehetségű illusztrátoráról, *Buday Györgyről* sem. Tavaly tünt fel *Boldogasszony búcsúja* című fametszet-sorozatával, melyet a *Bibliofil Társaság* díjjal tüntetett ki. Egy évvel ezelőtt, midőn e munka megjelent, a magyar grafika «Benjaminját» lelkesen ünnepelte benne a kritika. Azóta számos külföldi elismerés után grafikánk legnagyobb értékei közé emelkedett. Az új magyar könyvművészetnek *Molnár C. Pál* óta kétségtelen *Buday György* a legnagyobb nyeresége.

(Szeged.)

Tolnai Gábor.

Szomory Dezső: Gyuri. (Athe-naeum.)

Szomory Dezső legfőbb célja eddig egyéniségének maradéknélkül való kifejezése volt. Ledöntött minden korlátot, akár a regény hagyományai állították fel, akár a magyar nyelv természeté. A regény nála hangulatsorozattá alakult, amelyet csak itt-ott szakított meg egy-egy esemény. Ha valaki regényeiből tartalmi kivonatot akarna készíteni és a regény cselekményét rakná össze a kihalászott eseménytöredékekből, ugyan meghamisítaná Szomor-
yrt.

Nála a hangulat a fontos, a benyomások közlése. Ezért lesz Szomor-
ynak minden műve lírai; akárki legyen a főszereplő, az olvasó Szomor-
yrt sejtí benne. Az egyéniség maradéktalan kifejezése a célja stílusának is. Ezért bontja fel a mondatot, teszi magyartalanná megszoktatásaival, jelzőhalmazásával, felforgatott szórendjével.

E tulajdonságokkal Szomory lehetne jó író is. A háború előtti évek az individualizmus jegyében állottak, tehát csak korának hű fia volt, aki ilyen irányban alkotott. Az előbb Szomor-
yra alkalmazott jellemvonások il-
lenek Knut Hamsuntól kezdve Proust-
ig és James Joyce-ig vagy Sherwood
Andersonig a világirodalom sok nagy
regényírójára. Csakhogy ezeknél a
nagy íróknál ezek a jellemvonások
nem annyira egyoldalúak, túlzottak,
hanem természetesen, szinte ösztön-
szerűen nőnek ki egy hatalmas hát-
térből: magából az emberi életből.
Amikor Szomory schematikus, karrika-
turaszerű, ezeknél az íróknál a háttér
mélységet ad, megeleveníti alakjaikat,
mert rajtuk van az élet lehellete. Szomor-
y egy pár kritikusként nagyon tet-
szik, mert nagyon megvalósítja iro-
dalmi elveiket. A közönség szélesebb
rétegei azonban távolmaradnak tőle:
ez közös sorsa a papirosirodalomnak,
amely nagyszerűen megvalósítja az
irodalmi elveket, de nem életet alkot,
hanem esztétikai példatárát.

Legújabb műve, a *Gyuri*, már jobban megkomponált mesét ad, erősebben kezében tartja fokozó és zenélő kedvét; hangulatrajzai már nem önmagukért vannak, hanem a jellemzés szolgálatába állítja őket. Ami megmarad túlzásaiból, azt is valószínűvé teszi a regény meséje: egy kamasz lázas, valószínűtlen, bús szerelme.

Ez a legjobb Szomory-regény, mert az értelem ebben fékezi meg leginkább különöségeit, ez áll legközelebb az élethez és legtávolabb a Szomory fejében élő egyoldalú és mesterkelt világ-

tól. A legjobb Szomory-regény, de még mindig nem jó regény. A főhős még mindig nem élő ember, hanem egy halom nyafogás, hangulat és érzés, amely halmot nem valami belső kohézió tart össze, formál emberré, hanem a szerzőtől származó külső kényser.

Különös, de az ember mégsem meri azt írni, hogy jobb lenne ez a regény, ha az értelem jobban fékezne az áradó impressziókat. Az bizonyos, hogy valószínűbb lenne a regény, de kérdés, hogy elevebb lenne-e. Az olvasó nem tudhatja megítélni eddigi regényeiből, hogy bogarain, harsonázásán és lírai lendületén kívül van-e Szomoryban alkotóképesség is? Marad-e valami érdekesség Szomoryban, ha elhagyja különbségeit?

Fábián István.

Karinthy Frigyes : Hasműtét. Karinthyból egyesek a *Két hajó*, mások az *Igy írtok ti* Karinthyját és legtöbben talán a napilapok cikkíróját ismerik. Azt, akinek a gondolkodás e riportere, a hétköznapi események mélyébe kommentálása közben egy kávéházi orákulum rutinjával és kesernységével mutatja önmagát. Karinthy egész beteljesületlen írói útjának egyetlen szépséghibája talán az, hogy hiányzott belőle az az *ambitio sine qua non*, amely a magyar író, a *csak* művészmódon író magyar író, egész az éhezés türéseig képes vinni a magyarság és művészség kettős martiriumában. Talán ezért nem képes Karinthy megmaradni minden írásában a fantasztikus próza külföldi mestereinek azon a színvonalán, amit nagyon sokszor elért, sőt felülmúlt. Tragikusan «főlföldobott kő» marad ezért, sokszor és sok írásában visszahúzza a kabaráé és a színházi élet nivója, amelyik nivó nem is az övé.

Ez az új kötete megint a magyar novella egyik kitűnő mesterének mutatja. A szerző túlzott termékenysége ellenére is meglepő frissen hat e könyv.

De a népszerűsége is adó író, hibáját ebben a kötetben sem tagadja el. Most is vigyázott arra, hogy a kötet népszerű is legyen és az elinduló Karinthy nagyléleket idéző íráskor (*Hasműtét*, *Új Iliász*) mellé bekerültek a kötetbe a kávéházi cikkkilozófia példamutatói is. A kötet összeállítása vigyázott arra, hogy a kötet ne *csak* időtlen értékű legyen. Karinthy, a magyar novella virtuóz művelője, engedett helyet a rutinját népszerűsége váltó Karinthy-nak is. Ezt bűnnek vagy hibának venni kegyetlenebb ítélet lenne, mint amire az író ítéli önmagát, mikor kénytelen ilyen megalkuvásokra önmagával a közönségéért. Ujat nem mutat ez a kötet a szerzőből. A régít a régi nívón mutatja, még ha sokszor másodkiadásban is (*Csendes beszélgetés Tamással*). A szerző népszerű és népszerűsége mellett is nagyszerű filozófikus készségének egész arzenálja kivonul megint — egy ismeretlen cél ellen. Hogy ezt az arzenált mégis használja, használnia kell, annak a tragédiáját minden magyar íróval együtt talán ő érzi leginkább és az a művészsors, amit a *Cirkusz* című régi novellájában ő faragott remekbe fájdalmasan és igazán az ő sorsa.

Egyik fiatalabb írónk írta a magyar művészek nagyrészéről és talán elsősorban magáról... «ő a Homeros mesterségét követi. Vidéki városok piacán naturáliákért énekel.» A kötetet lapozgatva, önkénytelenül ez jut az eszünkbe. Ennek ellenére Karinthy új kötetének — néhány szépen sikerült írásáért — értékben ott van a helye a *Két hajó* mellett.

Sz. Z.

Térey Sándor : A föld lelke. (Káldor kiadása, 1932.) A paraszti predesztináció könyve ez. Gyikó János élete: a föld lelkének egyetlen lehellete. Az a lehellet, amely az ősök ajkán ered és az idők végezetéig az utódok ajkán folytatódik. A tükör, melyet az író e

lehellet elé tart, megmutathatja az egész fajta eleve elrendelt élettörténetét.

Térey Sándor nemesen metszett, tiszta és biztos fénytörésű tükrében Gyikó János élete valóban a magyar paraszt sorsszerű életként jelenik meg. Az út, amelyet az erdészlaktól, a földtől — gyilkosságon, börtönön, házasságon, Amerikán, oláh megszálláson keresztül — a visszaszerzett s halálával megpecsételt földig megtesz, valóban egy magyar paraszt elrendelt útja. Zavaros görbeségében, kegyetlen meredekein is egyetlen irányú, tántorgó, céltalan lépések alatt is célba futó út. Ennek az útnak a leírása közben lesz a könyv a földszerelem himnusza. Ennek a szerelemnek szorosabb lánc s mámorítóbb ölelése van az asszony szerelménél. A porhanyós, magvat áhító föld érintése melegebb bizsergést ad Gyikó János kérges kezének, mint asszonya teste. Az asszony-szerelmében öntudatlanul is a földszerelem beteljesedésének mámorát keresi. Ezt a szenvedélyt, a föld lelkét lehelli tovább gyermekébe is. S ha életében sokat botorkál, mulaszt és vétkezik, örökhagyásában az emberi felelősség magaslatára emelkedik. Földjét nem vérszerinti gyermekének szánja, hanem az orosz fogoly fiának, kit felesége az ő amerikai távollétében hozott a világra. Ez a fiú áll szívéhez a legközelebb, mert ezt érzi legközelebb a földhöz. A magyar paraszt és az orosz paraszt gyermeke a föld legerősebb vérrokonságában egyesül. Ezt az új kapcsolatot pecsételi meg Gyikó János, amikor egy utcai tüntetés alkalmával, fia védelmében, életét veszti. A sebesült Péter, élete folytatója azonban életben marad.

«Egy férfi kivált a tömegeből, felemelte a [kis fiút és felmutatta a tömegnek :
Él.

Mint visszhang mondta utána a tömeg
[ezer ajka :

Él.

A férfi még magasabbra emelte és any-
[nyit mondott :
Majd ha ez megnő !

A tömeg utána zúgta, mint az imád-
[ságot, mint egy esküt :
Majd ha ez megnő.»

Ezzel az erős, előrefutó akkorddal zárul Térey Sándor könyve, amely a mindmáig megíratlan magyar parasztéposz egyik értékes kísérleteként üdvözölhető.

Biztos vonalvezetése, plasztikus emberábrázolása, népies ízű, egyéni erezetű mondatszerkesztése, friss természetérzése, férfias poézise Reymont nagy művének értékeit hozzák emlékeztünkbe.

Sz. S.

Öt angol regény magyarul. *M. Kennedy : A család bolondja. — M. Arlen : Lily Christine. — A. Bennett : Vasuti baleset. — W. Deeping : Sorrel és fia. — H. Walpole : Egy vöröshajú arcképe.* — (Franklin-társulat kiadása.)

Az a «sajátságos angolság», amiről Valéry úgy beszél, hogy egész Európában korszerű szellem lett, úgy látszik, Magyarországot is elárasztotta. A francia háttérbe szorult : a szalonokban a hölgyek angol szavakat fűznek társalgásukba. Aki teheti, angolt tanul és angolul olvas. Ez most az új érdekesség — az új snobság. A kiadók, természetesen, nem tehetnek mást, mint meghódolnak az új szellemisség előtt. A kiadók sohasem szálltak szembe a kor igényeivel. Van ebben valami jó is azon kívül, hogy mennyi mindenféle rossz. Mert ime a Franklin-társulat most azok számára hoz ajándékot, akik nem járnak szalonokba és nincs idejük megtanulni angolul, de azért érzik az «angolság» szuggesztív divatosságát.

Az anyagot a már ismert módon válsztották meg. Elővettek néhány kitünő kézikönyvet, mint amilyen ma Renier-é vagy Leavis-é és megnézték, melyik a «best seller». A kifejezés jel-

legzetes angol rövidséggel azt mondja : a «best seller» az üzleti szempontból legjobban bevált ; az ötvenkiadásos ; az a könyv, amelyik egy év alatt 80—100 ezer példányban fogy el. Ezt választották.

A «best seller» esztétikai analizését Georges *Altman* végezte el, aki a filmdráma következő elemeit a következő arányban fedezte fel benne : 10% levelezőlap-tájkép ; 10% rendőrség, lövöldözés ; 10% üldözés, autó ; 20% bankett, lokálok ; 20% morális családiasság ; 30% csók, meztelen lábak stb. A «best seller» szóval valami a «mass civilization» számára, a tömegcivilizáció számára. *Fehr* vegyvizsgálata szerint a három főelem : a thrill, a sex-appeal és a uplift, vagyis az idegrázóan érdekesítő, az erotikus ingerlés és a kellemes lére eresztett s kellemesen tálalt úgynevezett tudomány — emelkedettség — ha az ember nagyon goromba akarna lenni, azt mondaná, hogy szellemiség. Ez *Hutchinson*, *Dell*, *Wren*, *Arlen*, *Loos* regénytípusa, amit a magyar közönség oly jól ismer, mintha a szerzők magyarok lennének.

A Franklin-társulat most régi és részben új szerzőket mutat be. *Kennedy* Margaret-et már ismerjük. «The constant Nymph»-ét magyarra az «Állhatatos tündér» címmel fordították le két vagy három évvel ezelőtt. Angliában horribilis (egy millió példány!) sikere volt. Nálunk csaknem megbukott. Most ismét megjelentették egy könyvet, «The fool of the family»-t, magyar címen «A család bolondja»-t. Gyengébb, mint az «Állhatatos tündér».

Régebbi ismerős *Michael Arlen* is. *Kennedy* sajátosan angol városi tünet, az *Arlen*-hajlam, úgy látszik, nemzetközi betegség. A francia és német fordítások sikere legalább is erre látszik utalni. «Young men in love» (Ifjú szerelmesek), «The green hat» (A zöld kalap) nemcsak nálunk pusztítottak. Most «Lily Christine»-je került át

hozzánk s erről a regényről nagyon nehéz bosszúság nélkül nyilatkozni.

Bennett *Arnold* esete egészen más. *Bennett* kitűnő író, az «Old Wives Tale», «Anna of the five towns», «Clayhanger» és még jó egynéhány regénye a század elejének egészen kétségtelenül legkitűnőbb könyvei közé tartoznak. Magyarul ezek közül egyetlen egy sem jelent meg. Amit a magyar közönség számára méltónak találtak, az a «Lord Raingo», «Fehér és piros» stb. és most a Franklin-társulat jóvoltából a «Vasuti baleset». Ez az író gyenge oldala, mert *Bennett* selejtes, erőtlén, semmitmondó könyveket is írt — ponyvát. De ha írt is ilyet, *Arnold Bennett*-et nem volna szabad oly szigorúan büntetni, hogy *Kennedy* és *Arlen* színvonalára szállítsák le.

Egészen új szerző nálunk *Warwick Deeping*. *Deeping* a «best seller»-ek királya. *Sorrel and son* — 40 ezer, *Roper's Row* — 100 ezer, *Exiles* — 40 ezer, *Old wine and new* — 28 ezer etc. etc. A *Deeping*-könyvek eddig csaknem kétmillió példányban fogytak el. Milyen csábító számok!

A siker titka az, hogy ezekben a könyvekben minden megvan : levelezőlap-tájkép, családi morál, lokálok, csók, sőt ezenfelül még új és veszélyes ízek : apagyilkosság, lelkiismeretfurdalás, törvényszéki tárgyalás ; még tradíció is van benne : *Dickens* ; még humor is van benne, humor (!?) *Deeping*, vagyis inkább *Flating* — «cikk». *Deeping* egész áruház. Mindent ad. Tetőtől-talpig felruház : ad izgalmat, regényt, «mosolyt a könnyek között», emberismeretet, mélységet (azért hívják *deep*-nek, vagyis mélynek), ad szociológiát, nemes felháborodást, suttyomban egy kevés tiltott gyümölcsöt is — mindezt csekély öt pengőért.

Walpole-ra nem mondható, hogy jó cikk. A magyarra fordított «Egy vöröshajú arcképe» közepes sikert ért el még abban az országban is, ahol

a vöröshaj csaknem nemzeti vonás. Még ott sem volt hatása ennek a sajátosan angolszász lélek gyarlóságára számító cukrovíznek. Nálunk talán egy «szőke ifjú» vagy «senemszökese-nembarna» címet kellett volna adni a könyvnek. De a mi közönségünkben az érzelgősségnek az a neme is hiányzik, ami ebből a regényből csepeg. Mindenesetre Walpole-al valami baj van.

Már csak azért is baj van, mert néha a könyv, sok jóindulattal ugyan, de csaknem jónak látszik. Kétségtelen, hogy az öt könyv közül a legjobb kiccs. Lehet, hogy ezt szánták irodalomnak.

*

Az ember megáll és csodálkozik. Az «angolság»-on nem. Biztos, hogy olyan ragyogó írók, mint Angliában, ma sehol sincsenek. Csodálkozik azon, hogy Arlent, Kennedyt, Deepinget nézik angolnak, amikor ott van *Lawrence*, *Huxley*, a két *Powys*, *Sitwell*, *Forster*, *Woolf* és még vagy egy tucat. Kalandban sincs hiány, ha már mindenesetre ilyesmiről kell szó legyen, még jó «best seller»-ben sincs. F. B. *Young* némely fantasztikus regénye egészen kitünő. *Hughes* «High wind in Jamaica»-ja nagy siker volt és nagy-szerű könyv. A «Trader Horn» nem kevésbé. *Liam O'Flaherty* van olyan érdekes, mint a ponyva, mégsem az. A kérdés, hogy miért nem ezek közül a könyvek közül fordítottak, vagyis miért nem azok közül, amikből a magyar közönségnek kétségtelen haszna van: ami stílusban «több», ami szellemileg lényegesebb? Ez nagy hiba, — mert Magyarország szegény. Épen ezért morálisan csak olyan behozatal indokolt, ami szellemiségét gazdagabbá teszi. Csak ilyesmire van pénzünk. Deepingre, Kennedyre, Arlenre, Walpolera és a meghamisított Bennetre nincs, mert ez fölösleges. kolportázs — «irodalom».

Havvas Béla.

Amor Sanetus. A középkor latin himnuszai. Babits Mihály fordítása. (Kiadja a Magyar Szemle Társaság.)

Babits Mihály nem ad számot az irodalmi nyilvánosságnak arról, hogy ihletének «égi pillanata» miért vonzotta a himnusz-költészet tárgyerületére. A jövő irodalomtudósa, aki Babits Mihályt lelkisége teremtő egészében fogja vizsgálni, bizonyára felteszi e kérdést vele szemben. Nekünk nem marad más hátra, minthogy így is, e magyarázat híján is, hálás örömmel köszöntsük munkája eredményét és meghajoljunk értékei előtt. Babits Mihály egyéniségének sok vetülete van. De írásai megrajzolta pályaképe sehol sem annyira harmonikus, kész, egységremeklés, mint e himnusz-fordításaiban. Szinte tollunkon kísért a szó, hogy kimondjuk: *ez és így* egyszerre — amint a kötetben együtt van, — ez az igazi Babits-arc. A bevezetésben az esztéta, a fordításban a tudós költő ragyogó formaereje, nyelvművészete, alakító izlése, erős intellektuális élménykeresése és — ami jólesően meglepő — élményharmonizálása, együttesen, modorosság nélkül, őszintén adják ezt a Babitsot, akinek minden más írása csak fájdalmas részlet műveltségét, századjellegiségét vívódóan átélő magakereséséből. Ne engedjünk át itt minden érdemet a fordítás tárgyi elemeinek. A fordítás tényének, a kiválasztás szempontjainak is adjunk jelentőséget, többet, mint esztétikait, talán azt, amit így lehetne nevezni: «Sehnsucht aus Ich-Kampf».

Középkori anyagának megfelelően, Babits Mihály valósággal középkori módszerrel végezte fordítói munkáját: mindvégig kegyeletes pontossággal, szinte személytelenül kitarított az eredeti szöveg-tisztelet filológiája mellett. Nem ejt el a szövegből semmit: sem egy ritmus-rebbenést, sem a legjelentéktelenebb szót, amelyen esetleg megfordulhat a fordítás ize. Nem magya-

ráz, nem értelmez, hanem igazán fordít. Babits nyelv-esztétikai érzéke soha ilyen finomultan gyengéd, figyelmes, óvatos és mégis virtuóz módon nem kápráztatott, mint itt. Szavai az eredeti szöveg latin szókinésének száraz, de éles világosságában ragyognak; ezek is, mint amazok, kényes fogalom-szók, amelyeknek inkább logikai érzet-elemük, mint gondolatomlasztó hangulati kisugárzásuk van. A ritmus nem is a szavak időbeliségének rendjéből, mint tartalmuk metafizikai hullámszabóból patakzik elő. De viszont ott, ahol nem teológiai elvontság, hanem misztika a költemény élmény-anyaga, páratlanul dús, meleg, érzékeny szavakat használ, amelyekben az átélés lassú, mélyből jövő derengésén át világosodik, csordul a tudatba a megtapasztalt igazság édessége. Babitsnak ez az esztétikai művészete kitűnően fedezi a középkor naiv realizmusát, nem oldja fel a valóságot, nem teszi bonyolulttá annak sem közvetítését, sem a lélekbe való fölvételét. Néha azonban ráfeledkezik arra, hogy a középkori költői lelkiség «keretei» között kell maradnia, ilyenkor kilép a szöveg tárgyi igényiségéből s egy pilanatra, valami jóleső magaadó szabadsággal, a saját nyelvképzületének odakívánczoló bravúrját állítja oda. Készséggel elismerjük, hogy a történeti elvszerűség sokszor zavarja az esztétizmus önálló hatásait, s e kettő nem mindig hangolható össze. De viszont egy történetileg feltételezett s adott anyagon nem lehet korlátlan az esztétikai szabadság bizonyos immanens vonások sérelme nélkül. Így tehát bármilyen művészi kifejezésértéke van is az ilyen összetételeknek önmagukban: hullt ember (91. l.), csend-szivárvány (113. l.), ölelés-iga (207. l.) stb., de középkori stílus-jellegű szövegből kiütköznek s nem az adott anyagot, hanem a modern stílusművészt, ennek tömörítő, összevonó asszociációit, intellektualizmusát mutatják, amelyeket a naiv fel-

soroló szent csodálkozással minden részleten elmerengő, esetleg szójátékos középkori stílus-képzület nem ismer.

Verselés szempontjából Babits Mihály remekelt. Művészete nem az eredeti ritmusforma magyar szövegű fölzendítésében tűnik ki, hanem a legkisebb részletnek: a sort élénkítő, színező középrím hangjátékának briliáns visszaadásában. Legyen szabad e szempontból utalnunk a Stabat mater dolorosa, s főképp Pázmány Péter himnusára, amelyekben a rímek belső felcsuklása, egymásfelé összehajló bongása, aztán szétcsapó kizengése, a verssor ütemes, rikoltó megszaggatása szinte zenei kísérelve annak a kegyelmi percnak, amikor a fájdalom vagy a csodálkozás megérinti s megérszketeti a lelket. Participatio lucis Dei — mondja ilyenkor a középkori filozófia.

Babits Mihály e fordításával munkássága legszebb és legfinomabb értékéhez jutott el. *Brisits Frigyes.*

Pavel Ágoston : Vak völgy ölen így zsolozsmázok. Versek. (A *Nemzedékek* kiadása. Szombathely.)

A «*Nemzedékek*», mely Prohászka Ottokár fényes nevével indult első számában, mind serényebb egymásutánban adja ki a dunántúli írók műveit, úgy, hogy kiadványai e könyvvel harmincnyolc kötetre szaporodtak. E művek közt 14 verskötet van s ha számbavesszük, hogy a kiadók rendszeren elég jól ismerik az olvasóközönség szükségleteit, arra következtethetünk, hogy Dunántúl elég nagy a versolvasók száma. A költők között több jóhangzású név szerepel (Kocsis László, Finta Sándor, Ósz Iván, Móra László stb.) s ezek közé tartozik a fenti verskötet szerzője is, kinek nevért részben itthon, részben erdélyi szépirodalmi lapokban láttuk s jegyeztük meg.

Pavel Ágoston versei különböző hatásokat tüntetnek fel. A versformá-

ban szereti a Reményik Sándor meghonosította félig kötött, félig szabad versalakot, leleménye itt-ott Mécs Lászlóra emlékeztet s stílusában helyenként Ady hatása érzik. (Ne cifrázd a szót stb.) Ady hatását mutatják modoros ajánlásai is. Figyelemreméltó azonban nyelvének gazdagsága s a sok szín, melyben költői nyelve dúskál. Igaz, e színezéssel gyakorta szinte visszaél, az egymásrahalmozódó festői jelzők (melyek közül az elsőt elfeledjük, mire az utolsóhoz érünk) nem egyszer inkább színpotokat, mint képet hagynak vissza az olvasó emlékezetében. A fontos azonban, hogy bár bőbeszédűen, de ki tudja fejezni hangulatát. Ha ezt a szép nyelvet, melynek birtokában van, tömörebben fogja, hatása is művészibb erejű lesz.

A sok egyéni élményen és hangulaton kívül, melyet dús áradással önt ihlete s több igen szép vers megírására képesíti, megszólal nála az elszegényedett ország legszegényebb népe iránti részvét hangja is, s megható, mily testvéri öleléssel fordul a költő szerencsétlen embertársaihoz. Ez a hang mind erősebb fájdalommal szólal meg líráinkban s Pavel Ágoston volt az első, aki e tekintetben egy pár megrázó költeményével lírájára rányomta a korszerűség bélyegét.

—j.—

Széll Pál: Hazudnak a májuséjtszakák. Regény. (Pandora-kiadás.) — A hajdusági kisvárosban játszódó szerelmi történet meglepően sivár és közönséges. Serdülő fiúk és gyermeklányok olcsó idealizmusa a pubertás erotikájával vegyül. 24 éves ifjúvá kendőzött gimnazisták és démonivá magasztosított piruló, rövidszoknyás leányok ágálnak előttünk. Az író igen ifjú ember lehet, mert csak a diáktanya és a tánciskola világáig

terjednek élményei, emlékképei. De ezen a szűk területen minden kavicsot felszed és azonmód regénybe foglal. Ezek után az sem meglepő, hogy dialógusainak és elbeszéléseinek nyelvén hemzsegnék a fogalmazási és stílusbírák. Ha a hajdusági «intelligens középosztály» így ír és beszél, akkor elhiszük: nagy baj van a magyar stílussal! A regény tragikus megoldása váratlan és lélektanilag megokolatlan. A mű alapgondolata mosolyra készítő: a nő csal, a férfi csalódik. Hazudik a muzsikaszó — azaz hogy a májuséjtszakák. Így: többes számban, két egymást követő esztendőben.

m/f.

Häusler Ferenc: Boesásd meg a mi vétkeinket... Az író törekvését mindig az élmény teszi érdekelté az a titokzatos valami, ami eredeti kifejezést akar találni a készen átvett formákban. Ez adott esetben az író spiritizista világnézete. Két testvérpár bonyolult, a szabadságharctól a mai Amerikáig átívelő történetét mondja el a regény, hogy az esemény látszólagos szakadékait és homályban hagyott fordulatait a végén magyarázza meg egy eláratlanul felderült történet, amely az elődök bűnei és bűnhődései sorozatakép mutatja meg, most már a végéről visszatekintve, az előadottakat. A regény befejezése előtti kép megmutatja azt a színteret, amelyről úgy érezzük, hogy a szerző mint saját világáról sok érdekes adatot jegyezhetne fel. Budapest egyik elővárosáról van szó, utcáinak sivár sorával és a szeméthegey felé vezető vágánynyal. Emberei idesodródott porszemek és különös, lefojtott világokban szinte szektákban tenyészik az a spiritizmus, amely a szerzőt mint megformálható anyag és mint világnézet inspirálta.

(—i—)

Sajó Sándor.

(1863—1933.)

Február 1-én, hatvanöt éves korában, tragikus hirtelenséggel halt meg Sajó Sándor, sok szép magyar vers szerzője, a Magyar Tudományos Akadémia, a Szent István Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja. Három nappal később kísértük ki végső pihenő helyére, a Kerepesi-úti temetőben a Székesfővárostól adományozott díszsírhelyre. És ezzel mintha az életzajt-sóvárgó költő egyik vágya is teljesült volna :

Holtomban is majd ily helyen pihenjek:
A hangos élet országútja mellett ;

Zakatoľjon a munka sírhalmom körül,
Vonatok füstje foszladozva szálljon
S fátyolként lengjen egyszerű fejfámon.

Sajó Sándor szellemi hagyatéka — az ifjúkori kísérleteket nem számítva : — egy pályadíjat nyert történelmi vígjáték (*Zrínyi György házassága*), egy társadalmi színmű (*A gyáva*) és hét verskötet (*Fiatal szívvel; Útközbent; Gordonka; Tegnapról holnapig; Magyar versek; Muzsikaszó; Gyertyaláng*). Mennyiségileg nem túlságosan gazdag termés, de növeli értékét ihlet-alapjának hiteles az a körülmény, hogy benne a nemzeti klasszicizmus vívmányai feltűnő eredetiséggel érvényesülnek.

Sajó a köztudat tájékozatlansága folytán egyhúrú költő hírében állt, pedig a valóság mást mutat. Szerelem, családi érzés, természetrajongás, szociális indíték, egyéni hangulatok és általános emberi érzések épűgy szóhoz jutnak nála, mint nagy példaképeinél. Hangja és formái is változatosak. Az egyszerű szemlélődéstől a szelíd me-

rengésen, a könnyed tréfálkozáson vagy irónián át a mámoros lelkesedésig és maró szatiráig a legkülönbözőbb kedélyfordulatok váltják nála egymást, mindig a tárgyhoz simuló alakiséggel juttatva kifejezésre az élményszerűségükkel megkapó tartalmi elemeket. Kétségtelen azonban, hogy a legfokozottabb lírai hevülettel annak a közösségnek sorsa foglalkoztatta, amelyhez születésénél és érzésénél fogva tartozott.

Reá is illenek azok a sorok, melyeket Eötvös jellemzésére írt :

Mert a költészet nem játék neki,
Költő a kornak nemcsak fűmiléje;
Úgy szóljon, ahogyan népe ihleti,
Egy nemzet lelke zengjen énekébe !

Sajó Sándor költészetének időálló javarésze e hitvallás jegyében fogant. Ily irányú ihletőztöne bő táplálékra lelt borongásra hajlamos, kemény férfiaságában, lelkiségének a fenség képeihez való vonzalmában és amint ismeretes, a korszerű adottságok mindennél sugallóbb igaztalanságaiban.

Egyéniségének alapszíne már *A tarpataki völgyben* c. koszorúzott, szép természetfestő költeményében jelentkezik :

Ó, minden nagyság bűra van teremtvé,
Emberszív épűgy, mint a bércorom ;
Egy névtelen gyász elfojtott keserve
Felhűdzik minden fenkölt homlokon ;
A völgyi tájon virulhat az élet,
A magas bérceken örök a borű,
Közönséges szív gyönyörűeknek élhet,
De a nagy lélek mindig szomorű.

Az emelkedett költőiség e sorokból kiérezhető páthosza később is gyakran öltött formát azokban a pompás alkalmi versekben, melyekben Sajó

rodalmunk hőskorának, vagy egyéni elragadtatásának eszményeit énekelte meg. (*Berzsenyi, Arany, Tompa, Jókai, Apponyi, André* stb.) E műfaj hagyományos ünnepélyessége napjaink költői közül senkinél sem újult meg több tárgyi hűséggel és komolyabb művészettel, mint nála. Érzésszerű el-
mélyülése s formai virtuozitása azonban legszebb diadalait nemzeti sorsunkat illető melabújának és keserűségének költői emlékeivel aratta. (*Vagyunk még magyarok; Magyaroknak lenni; Magyar ének 1919-ben; E rab föld mind az én hazám.*)

E költemények valóban rá is szolgáltak arra az elismerésre, mellyel őket közvélemény és kritika fogadta. Mert bár hatásukban nem csekély része van időszerűségüknek, de az is bizonyos, hogy általuk az egyetemes magyarság mai létkérdései a legnemesebb művészet közvetítésével idegződtek be tudatvilágunkba.

Sajó Sándor, a költő, joggal írhatta önmagáról :

Jövevény vagyok csak, de eggyel be-
érem,
Jó magyarrá lettem, jó magyar kenyé-
ren . . .

Baros Gyula.

Színház.

Az ügyvéd.

Elmer Rice színműve a Nemzeti Színházban.

George Simon, New-York legnagyobb bűnügyi védőügyvédje, kinek irodája mint valami jogi gépház zakatol itt előttünk s aki még a cipőjét is csak úgy futtában, két akta közt ér rá megtisztíttatni, nagyon alulról és messziről kezdte: gettókörnyezetből fedélközi utasként került az újvilágba s ott is rikkancsorból vergődött fel mai jólétébe, melyhez a mammutvagyonon kívül egy patriciuseredetű keresztény feleség s a házasságba ezáltal hozott két gögös, az igásállat módján dolgozó családfőt mélységesen lenéző csemete is tartozik. Az asszonynak flörtje van egy elegáns nőcsábászszal, ki az európai útra készülő házaspárnak a hajón is sarkába akar szegődni. Hanem az utazás elé váratlan akadály tornyosul: a parvenü ügyvédet egy előkelő riválisa és irigye erkölcsileg ki akarja végezni, megszimatolván, hogy Simon pályája kezdetén jószívűségből egyik védencének hamis tanuzással szerzett alibit. Simon valódi amerikai elszántsággal száll harcba: magánúton kinyomoztatja, hogy ellenfelének magasan hordott

fejéről sem hiányzik a kellő nagyságú vajadag s ezzel sikerül is a fenyegető villámcsapást idején leszerelnie. Ám mi haszna? Közben egész boldogsága összeomlik: felesége a bajban magárahagyja, egy elvakult fiatal forradalmár szemébe vágja osztályának hűtlen elárulását s csak a szerelmes titkárnő, Regina nyújtja felé kezét az örvény szélén: ő akadályozza meg, hogy a felhőkarcoló ablakából a mélységbe vesse magát. S azután még csak egy jellegzetes mozifordulat van hátra: az acéltrószta elnökének telefonhívása, ki családi bűnügyben keresi a hatalmas védőügyvéd támogatását. A lesújtott magánemberben talpraugrik a hivatás és pénzkeresés embere: a híres Simon-féle gyilkosságügyi gépház, melynek működésében egy betolakodott porszem pillanatnyi fennakadást okozott, újra teljes robajjal munkába áll.

Mindez erős színpadi feszültségű helyzetekben kerül élénk, kik a valódi ráhangolódásnak ugyan kevés lehetőségével, de az idegen világnak kijáró tagadhatatlan érdeklődéssel hallgatjuk ezt a tipikusan tengerentúli közvetítést. Rice a drámában kései Sardou-utódnál alig több, írói készsége inkább az életképszerű vonások élénk

megrajzolásában nyilvánvaló. Van bizonyos szatírai éle is, mely főleg a szent demokrácia önhitt «előkelői» ellen irányul, erős filozofiaság kíséretében. A színház — talán már a fordításon kezdve, mely Bálint Györgynek jeles munkája — e vonatkozásban az egész darabon sokat tompított. Egyébként az előadás, az e színpadon meglehetősen szokatlan hangnemben, szinte hibátlanul jó. Különösen szerencsés a szereposztás: e tekintetben az új igazgatás óta örvendetes változást tapasztalunk. Töménten az epizódszerep s megfelelő kézbe került valamennyi. A részleteket pedig pompásan egybefogja Ödry Árpád rendezői odaadása s nagy értelmi fölénye: színpada tökéletes művészi keresetlenséggel árasztja a mohó üzletességű és naiv érzelmességű amerikai élet «nagyüzem»-ének szuggesztíóját. A főszerep nagyerejű megformálásával is számottevő sikere van, hatalmas méretű feladatát végig a kínálkozó külső hatásesszökök félrevetésével, heves és teljes lelki beleéléssel oldja meg. Talán csak a kezdeti mozzanatok egynémelyikét idegeskedi el túlságosan, de az édesanyjával, feleségével, majd a lázadó pártfogoltjával való jelenetei során egyre gazdagabban bontja ki az alak benső összetettségét, az újvilági bálványban a «Minderwertigkeit»-rezdüléseket is remekül megéreztetve. Játékának legkülönb magaslata azután a darab zárótétele: a meghasonlott ember fölegyenesedése az életpálya fanatikusává. Várad Aranka hideg és gögös felesége a művészi mértéktartás remeke. Mátrai Erzszi a titkárnő néma szerelmének, asszonyi melegségének tökéletes hitelű tolmácsolója. A földolgozárnyékában meghúzódó apró telefonoslány-románcnak Somogyi Erzszi egyéni kedvessége és leleménye ad nyomatékot. Méltán illeti dicséret Halmy Margit nemes anyaalakját, Eöry Kató újvilági kokottját és Rápolti Anna nép-

szerűségében sütkérező, felmentett gyilkosnőjét. Megkapóan jellegzetes a Mihályfi Béla szenvedélyes olasz ügyvédje. Lehotay, Forgács, Nagy Adorján, Fehér, Harasztos: mind jutnak egy-egy hálás pillanathoz s legjobb képességeik szerint meg is hálálják. Sugár száraz humorának igazi amerikai zamata van, nemkülönben a Timár grandiózus ripókságének. Antipatikus gyermekszerepekben (ez legalább valami új) a kis Primusz István meg Szombathelyi B. akadémias kisasszony jeleskedik. Végül egy Ungvári nevű akadémiai növendék is méltó feltűnést keltett a vadindulatú bolsi-süvölvény szerepében.

A kaméliás hölgy.

Hajó Sándornak Dumas fils regényéből és drámájából átdolgozott színműve a Vígyszínházban.

Ezt a nyolcvanesztendős újdonságot a színház drámai vezető színésznőjének becsvágya sodorta a műsorra. Érthető ez a vágyakozás ott, hol a mindennapi játékrenden lélekrajzra csak valamelyest is alkalmas drámai feladat évek során át jóformán sohasem akad. Gombaszögi Fridának is körülbelül a *Különös közzjáték*-ban nyílt efféle utolszor lehetősége. A fiatalabbik és mélyebb tehetségű Dumának ez a színpadi romanticizmus és realista stílus határmesgyéjén álló kurtizán-története a korszellem sűrű és gyökeres változásai mellett is, mindmáig megőrizte a művészi komoly szándéknak időálló jegyét s a költői igazságnak azt az erejét, mely a fakuló történetben jó színpadi értelmezés segítségével a vérkeringést még ma is megindíthatja. A Vígyszínház a szövegen s szcenáriumon — főleg a regény néhány indítékának és mozzanatának beolvasztásával — több változtatást tett, ezeket bizvást el lehet fogadni, annál kevésbbé a dráma elé biggyesz-

tett, cseppet sem szerencsés és merőben felesleges előjátékot, mely Marguerite hagyatékának árverésén az író, Dumas, találkozását hozza elének a történet hőisével, Armand-nal. Az ilyenféle intonálást bátran átengedhetjük a mozinak: «illik neki rettegetes».

Gombaszögi Frida előkelő játéktílussal, a hatásgergető eszközökről tökéletesen lemondva éli át egy meg-nemesedésre szomjazó lélek vergődését, tisztulásvágyát s aláhullásában is a megváltó lelki principium enyhülést hozó megmentését. A mai commerce-színműirodalom olcsó és hazug «démon»-ai és «vamp»-jei mellett Dumas-nak ez az «őstípus»-a írója meleg szívét és erkölcsi felfogásának emelkedettségét is mindvégig megéreztetni s Gombaszögi Fridának legszebb dícsérete, hogy ebben hajszálnyival sem maradt el az író mögött. Legmélyebb hangjait talán az auteuil-i, viharelőtti idill mozzanataiban adta. A kiélezettebben teatrális mozzanatokat különben is finom ízléssel letompította, megérezve, hogy a darabon a hervadásnyomok éppen ezeken a helyeken ütköznek ki leginkább. Szerelmes Armand-ja Jávor Pál volt, ki a fiatalos szeretetreméltóság hiteléért mindig helytáll, a férfiasabb indulatokért sokkal kevésbé. Egész lénye inkább Gaston Rieux alakjának kitűnő megformálására utalná, kinek most Rajnaiban kissé rikító és főleg mozgásban túlzó tolmács akadt. Gombaszögi Ella Prudence-a is egy árnyalattal tartózkodóbb lehetne, noha kitűnő vonások is akadnak benne. Tökés Anna ragyogó Olympe, Ladomerszky Margit kedves és meglelelkű Nanine és Bárdi közvetlen, jószágos doktor-bácsi. Feltűnést keltett a fiatal Ágai Irén kis Nichetteje, kivált az utolsó kép megkapó némajátékával s kevésbé kellemes feltűnést a Gyergyai ide nem illő kabaré-humora. Végül Csontos öreg Duvalja is csalódást okozott. Zordon

egyhangúsága valósággal teherterhelévé lett a dráma döntő jelenetének.

Ejféltől hajnalig.

Edward Sheldon színműve a Magyar Színházban.

«Az amerikai és az angol színházi közönség fölötté naiv, kedélyében könnyen megközelíthető, finomság dolgában nem nagyon követelőző, simplex lelkivilágú, alapjában véve jámbor, sok tekintetben gyermekies gondolkodású.» Ambrus Zoltán írt így, egy amerikai újdonság bírálatában, húsz évvel ezelőtt. Megállapítása helytálló még ma is: e most bemutatott amerikai termék szintén londoni és newyorki hangos diadalok után jutott el hozzánk. Állítólag egy női portrén keresztül egész Amerika etikai felfogását kívánja megmutatni. Mintha a tengeren túl még felfedezés számba menne és szent csodálatra számíthatna az az ú. n. «amoralitás», melyről ideát már évtizedek óta tudjuk, hogy élesen meg kell különböztetni az ócska és divatjamult immoralitástól, lévén amaz korunk folyománya, a «modern» idegélet produktuma s azonfelül — mint tizenöt éve váltig halljuk — a világháborúnak is egyik végzetes következménye.

Az amoralitás e legújabb hősnője, ez a harmincéves előkelő miss is a háborús lelkimétegyre tolja azt a lelküzdhetetlen szenvedélyét, hogy éjszakák évadján gyanús egzisztenciájú bárénekesek lakására szökdösik szerelmi életet élni s most, mikor egy talpig úr angol lord nőül akarja venni, az erkölcsi megjavulásnak más útját nem látja, mint hogy argentinai spanyol énekesét egy utolsó találkan sztrichnines feketekávéval megmérgezze. A darab azután a gyilkossági ügy kinyomozásával foglalkoztatja a nézők idegeit. A nemes lord mindent megtud, megért és megbocsát, híven szeret mind a vérpadig... azaz, mind a fel-

mentésig, mely egy szintén igen megértő és megbocsátó ügyész jóvoltából szerencsésen bekövetkezik. A közönség az izgalmak után megnyugvással veheti tudomásul, hogy a lord bátor férfiú: az édes-kettesben elfogyasztandó családi ebédek után talán még a felesége-főzte feketekávéját is hajlandó lesz lenyelni . . .

A szerző rutinját el lehet ismerni, kivált a házi vallatást aknázza ki hatásosan, bár éppen itt technikában egészen selejtes mozi-fogásokkal is dolgozik. Hatvány Lili fordította a darabot s Góth Sándor rendezte, mindketten nagy mesterségbeli szabatos-sággal. Legtöbbet a színház kiváló együttesének munkája ér. Lázár Mária e sztrichines ladyben kapta pályájának első nagy drámai szerepét. Az alak, benső hazugságát eltakarnia egészen nem sikerülhetett, de a végén a gyötrelem rajzában akadt néhány mély és megrázó hangja, mely e mostaninál külön feladatokban sok jóval biztat. Somlay kitünően intonálta, de aztán meglehetősen magára hagyta a lord hihetetlenül dib-dáb alakját. Toronyi higgadtan nemeslelkűsködött, Törzs szenvedélyesen vallatott. Ráday bár-gigolójában kissé teatrálisán kering a félnődián spanyol vér. Góth is kelletténél jobban kirakatba helyezi apai szenvedését. Sulyok Mária csak zárójelenetében talált önmagára.

Rendkívüli kiadás.

Gáspár Miklós vígjátéka a Belvárosi Színházban.

Első színpadi lépése egy fiatal nő-írónak, aki férfi álnév mögé rejtőzik, bár szerzői nyilatkozatában megvallja, hogy úgy érzi magát, mint a fiatal leány, ha menyasszony lesz. «Párti»-ja a színházzal elég kedvezően sikerült, a szerzőavatás ügyes tollforgatót ismertetett meg velünk, ha nem is éppen drámaírói tehetséget, de legalább a színpadi «mixelés» kétségtelen

rátermettségű művelőjét. Az ingredienciák, amikből kissé szirupos üdítőitalát kevergeti, ízre-illatra egytől-egyig régóta ismerősek, de az összeállításukban megvan az újdonságnak az a csipetnyi ingere, mely az egészet élvezhetővé teszi. A «mai bátor kislány» ugyancsak kiaknázott témájának újabb változatát adja, ezúttal egy tűzrőlpattant zsurnaliszta-kisasszonyt állítva az átlátszó és könyörtelenül jólvégződő «bonyodalom» tengelyébe, aki egy vénülő vívőr politikust kényszerít teljes és tökéletes érzelmi kapitulációra. A kislány mellé egy cinizmussal titkolgatott kolléga-szerelmet, a parlamenti nagyság mellé egy «flott» szép-asszony-flörtöt kanyarít, színpadán ezeknek az ízből és színéből is adagoltat egy keveset, közben jó és kevésbé jó élcek rakétáit ereti fel, a végén pedig csomót köt minden szálon, anélkül, hogy valóban bármiről is meggyőzne. Van benne keresetlen vígság, van fiatalos játékosság is, csak éppen az igazi vígjáték mélyebb rétegeihez nem jut el alakjai lelkében.

A színház is — nagyon helyesen — a felelőtlen játékosságra vetette a hangsúlyt s ezen a területen Bárdos Artúr biztos és finomérzkű játék-mesternek bizonyult. Zavartalanul kellemes és frissen perdülő az egész előadás. Beregi Oszkárt most láttuk először könnyed vígjátéki feladatban s meglepett közvetlensége, ötletessége, meleg kedélye; egy-egy átfutó «jelmezes» mozdulata itt valóban legfeljebb csak percekre okozott némi stílustörést. Muráti Lili is újabb bizonyosságát adta egyéni érdekességének, biztos színészi képzeletének s — néhány komolyabb fordulatban — a lelki igazsághoz való hűségének. Itt-ott még túlhangsúlyozásba téved, ez a kezdők ismert hibája, melyről a rendezői fegyelmezés meg a jótakaró kritika hamarosan leszoktathatja. Ákos Erzsi is rászorul erre a fékezésre, ő is még sokrészt a túlságos hév és buzgalom

áldozata. A tehetségét egyre gazdagabban kibontó Páger Antalnak tövist mutogató és rózsát rejtegető szerelmes szerkesztője megint olyan makulátlan színpadi munka, mely nemcsak népszerűség-szerzésre, hanem komoly megbecsülésre is méltán számot tarthat. Harsányi komikai tehetsége ezúttal inkább csak a felületen csilloghat. Az epizódban főleg Baróthy, Gárday és Nagy György vonja magára a figyelmet.

**Ezeraréú asszony.
(Nostra Dea.)**

Massimo Bontempelli komédiája a Kamara-színházban.

Az olasz dráma új útjainak ismeretetését folyóiratunk legutóbbi füzetében éppen ennek a színpadi futurizmus formanyelvén megszólaló darabnak tüzetes taglalása vezette be. Most az új stíluskeresések vállalása iránt legfogékonyabb magánszínházunk kísérletet tett ennek a termőföldjén már jóformán levitézlett, de nálunk eddig visszhangra is alig lelt hangnemnek megszólaltatására s a különleges feladat rendezői megoldását Németh Antalra bízta, kinek ilyen irányú hivatottságáról széleskörű képzettsége és egyéni finom stílusérzéke egyaránt kezesség lehetett.

S benyomásunk a várható érdekeségnek mégis nagyon mögötte maradt. A szerző Olaszországban tekintélyes, elismert író, főleg novelláskönyvei alapján. Novellai elgondolással közeledik a színpadhoz is, ötlete poent felé vezetett rövid novellában termékeny magnak bizonyulhatna s talán még színpadon is kurta egyfelvonásosra sikertigerőn futná belőle. De így, a nem sokat érő alaptétel, hogy: az önmagában minden lélektartalom nélküli való, istenített női bálványának férfisorsokra kiható jellemét csupán a társasági kívánalmakhoz alkalmazkodó ruhák változata determinálja —

három, lazán és vékonypéNZűen végiglogikátlankodott felvonáson át szinte ijesztő ürességgel mered felénk. «Man merkt die Absicht»... ami még elfogadható volna, ha a szándékosságok Chiarelli groteszk, vagy Pirandello fölüeny szellemét szolgálnák. De ennek a sugallóerőnek, ennek az író logikai «haladvány»-játékába bele-sodró és belekényszerítő képességnek itt szinte nyoma sincs. Dea asszony rendületlenül váltja-veszti toalettjeit s velők egyénisége színeit és ízeit, körülötte pedig színpadi marionettbábok sürgőldnek, de a kölcsönhatások tükröződése, a lelki vagy akárcsak helyzeti következmények írói kizsákmányolása szinte teljes művészi tehetlenségben reked el.

Mіндеzen sem az odaadó, éber körültekintésű rendezés, sem a közreműködők igyekvése nem sokat lendíthet. A szokatlanul érdekes és gazdag feladatot gyaníttató főszerep a jelentékeny egyéniségű és eredeti tehetségű Peéry Pirinek jutott. Csoda-e, ha az emberi és lelki igazság e nagyerejű tolmácsolója buzgó színészi munkájával végül is éppen azt tette nyilvánvalóvá, hogy ez az írói elgondolás milyen tökéletesen híján van bármiféle emberi érdekességnek vagy lélekrajzi gazdagságnak? A futurista megoldhatatlanságok a többi főbb előadókat is meglehetősen tanácstalanságba ejtették. Néhány frissebb színpad még leginkább az egészen átfutó epizódszereplők játékában akadt, kivált a Herczeg László groteszk orvosfigurájában s a Zala Karola ríktó szabónőjében.

Rédey Tivadar.

Két színpadművészeti kiállítás.

A *színpadművészet* alig ismert fogalom nálunk. Az utolsó tíz esztendőben történetek csupán komolyabb próbálkozások egyes magyar színpadokon a díszletnek és a jelmeznek valamiféle művészi, vagy rendezői elv alapján

történi tudatosan korszerű esztétikai kialakítására. Azelőtt csak az Operaház egy-egy ritka előadása gondolt a művészi színpadképpel és Márkus László drámarendezői keresték az artisztikumot a színházban. Az első színpadművészeti kiállítást a Magyar Iparművészeti Társulat rendezte 1925-ben. Itt már felvonultak a különböző stílus-utakon járó fiatalok is (Baja Benedek, Medgyes László stb.). Ezt követte 1929-ben Szegeden az első vidéken rendezett színpadművészeti kiállítás, melyen először mutatkozott be lelkes növendék-gárdájával a nagynevű magyar iparművésztanár, Jaschik Álmos. Egy sor klasszikus dráma díszlet- és kosztümtervei vonultak itt fel, melyek közül Jaschik Álmos remekbesikerült «Csongor és Tünde» tervein kívül Benedek Kata történelmi hangulatú, újszerű «Bánk bán»-ja került megvalósításra a szegedi Városi Színházban.

Ezután három év múlva az Ernst-Múzeumban jelent meg a Jaschik-iskola egy sor Goethe-dráma modern felfogású inszenálásával. Ez az anyag «Ein ungarischer Goethe-Cyklus» címen kiállításra került Münchenben, Berlinben és Kölnben, mindenütt nagy feltűnést keltve. Most ismét a nyilvánosság elé léptek: modern olasz drámákhoz készült díszlet- és kosztümtervekkel.

Külföldi irodalmi színházaknál régi gyakorlat a színház előcsarnokában, vagy folyosóin rendezett kiállítás. Ezúttal a budapesti Kamaraszínház páholyfolyosóin jelent meg közel fél-száz színes kép: D'Annunzio, Zorzi, Pirandello, Rosso di San Secondo, Bontempelli, Sem Benelli és mások

drámáihoz tervezett díszletek és kosztümök rajzai. Békefi Endre erőteljes téralakító képzelete, Mudroch Béla érdekes konstruáló érzéke, Bárányi Ila kosztümfantáziája, Benedek Kata színpadon és vonalban kiegyensúlyozott két monumentális díszletterve, Kemény Lili nagyvonalú színpadképei — a kiállítás legszembeütőbb értékei, azonban a többiek is csaknem mind hasonló értékes és egyéni képességekkel vesznek részt a művészi színpadot-akarásnak ezen az érdekes versenyen. Az elsőrangú eredmény Jaschik Álmos nagyjelentőségű pedagógiai működését dicséri.

A Tamás-galériában egy iparművészeti tárlat keretében vonult fel gazdag festői fantáziával papírra-vetett díszletterveit mutatva be: Horváth János. Ő is azok közé a külföldi ösztöndíjat nyert fiatal magyar művészek közé tartozik, akire még nagy jövő vár. Berlinben, az állami operában, a kiváló színpadművész, Aravantinos mellett érlelte ki egyéni tudását. Megjárva a legjobb gyakorlat iskoláját, most egy sor tervvel tett bizonyosságot kiaknázásra és alkalmazásra váró képességei felől. Madách «Az ember tragédiájá»-hoz készített piktóreszk színpadi víziói, Werfel «Juarez és Maximilián»-jához tervezett forrólevégőjű díszletei, két nagyméretű szabadtéri színpada és több opera-dekorációja (Bohéme, Hoffmann meséi) mutatják Horváth sokoldalú értékeit.

Ez a két kis színpadművészeti kiállítás arról tett tanúságot, hogy már nem késhet soká a korszerű, modern esztétikum bevonulása a magyar színpadokra. (—)

Képzőművészet.

Ernst-Múzeum.

A kiállítási szezon derekán jár-nánk, ha igaz, de az egy Klebelsberg-kiállításon kívül emlékezetes, nagyobb-

szabású eseményről nem számolhatunk be. Az Ernst-Múzeum kiállítói nagyrészt eddig kevésbé ismert, keveset szerepelt fiatalok.

Az első teremben exotikus élmény várja a közönséget, Yozé Clemente Orozco mexikói művész grafikája. Orozco egyik legjobban foglalkoztatott freskófestője távoli hazájának, modern, de a mi fogalmaink szerint túlságosan irodalmi érdeklődésű művész, aki grafikájában is jeleneteket rögzít meg a mexikói életből. Idegen világ ez, a cowboyok, füstös csapszék-ek, szokatlanul regényes tájak világa, melyet csak a filmekről ismerünk. Orozco formaalakítása hasonlóképpen idegen: ki nem egyensúlyozott kompromisszum a természetesség és erőszakolt stilizálás között.

Horváth Béla, kinek vásznai ritkán kerülnek a közönség elé, finomízlésű művész. Impresszionisztikus havas tájakat fest, általában a tájkép legnagyobb ereje. Kár, hogy annyira bágyadt hangulatú. Cséri Pogány József színpompás vízfestményei között néhány érdekes akad. Basilides Sándor olajképei kellemes és derűs stilizált-ságukkal vonják magukra a figyelmet. Meller Kató színházi figurinjei közül talán túlsok került bemutatásra, laikus amúgysem tudja megállapítani, hogy ez ötletes rajzokból mennyi marad meg, ha megvalósításukra sor kerül.

A nagyteremben továbbra is a régi magyar művészet remekei függenek. A sorozat kiegészült Székely Bertalan romantikus hevületű tájképével és Rippl-Rónai József egyik főművével, a családját ábrázoló sokfigurás vázonnal.

Tamás-Galéria.

Ötvenedik kiállítását mivel ünnepelhette volna meg méltóbban a Tamás-Galéria, mint Egry József új képeinek bemutatásával. Egry József-ről, a balatoni fények festőjéről több ízben szó volt már ebben a rovatban. Ez a nagy, magános, akinek személyében talán legtisztábban egyesül az izzig-vérig új, magaalkotta formanyelv az érdeklődés és látás magyar

voltával, most sem lett hűtelen önmagához. Ünnepe végignézni a kis kiállítást, melynek valamennyi darabja méltó az emlékezetre. A sejtelmes fényjátékok gyönyörű hazája ez, hol az anyag az atmoszféra hatása alatt szinte tökéletesen átszellemül. Egry egyre gazdagodik és mélyül, nem sok híron játszik, de aki a hangot hallotta, mindig visszakívánczik utána.

Szép-művészeti kiállítások.

A Mária Valéria-utcai helységben Csók István és Hubay Andor képei kerültek a közönség elé. A magyar impresszionizmus nagymestere, Csók, néhány régebbi munkájának parafrázisán kívül újabb, raffinált színössze-cesndülését, derűs és mozgalmas váz- naival megmutatja, hogy alkotóerejé- nek teljében dolgozik. Hubay Andor sokat fejlődött legutóbbi kiállításá- óta, előadásmódja kemény és kon- trasztos, stílusában férfias erő és nagy- vonalúságra valló hajlam van.

Genthon István.

Kacziány Ödön.

A múlt hónap végén örök nyugalomra szenderült Kacziány Ödön festő, a magyar művészeti élet egyik ismert alakja Erdélyi ember volt, Maros- vásárhelyi született 1852 január 8-án. Barabás Miklósnál tanult, majd külföldön járt. Itthon megtelepedve, eleinte humoros életképeket, majd val- lásos, legvégül fantasztikus, vízió- szerű képeket festett, melyekben a kaszás Halál komor alakja nagy sze- reptet játszott. Volt benne valami, ami Böcklinre emlékeztetett, a nagy svájci mesterrel ellentétben azonban a lemondás hirdetője, a pesszimista életszemlélet híve volt Működésének fénykora a század fordulójára esett, mikor több előkelő művészeti kitént- tésben részesült. A legutóbbi években keveset állított ki, visszavonultan dol- gozott a maradandóságnak.

Zene.

A *Filharmoniai Társaság* hangversenyei az idén is harmónikusán, minden feltűnést kerülve illeszkednek be a fővárosi zeneéletbe. Minapi estéjüknön nagy élvezetet nyújtott *Telmányi Emil* hegedűművész vendégszerelése. *Telmányi* Kopenhágában él, talán onnan hozta magával az északi zene nagy megértését, amelyet *Sibelius*-nak, a finnek nagy zeneköltőjének hegedűversenyében teljes gazdagságban tár elénk. *Telmányi* interpretálását az igaz muzsikusz mindent meg-elevenítő, meleg lélegzése hatja át. Virtuozitása csak szolgálja nagy kifejező erejét, amellyel a költői műborongós szépségeit érvényre hozta. *Sibelius* melodikája, ritmikája éppen olyan elválaszthatatlanul fűződik a finn népzenehez, mint *Griegé* a norvéghez, *Bartóké*, *Kodályé* a magyarhoz. Milyen megmagyarázhatatlan és mégis milyen jellegzetes ebben a zenében az északi lélek megnyilvánulása. Ott él benne az éjféλι nap bágyadt fényében csillogó ezer tó országa, Finnország, a hosszú, sötét telek, a rövid tavaszok és nyarak országa. A vidám, boldog élet hangja majdnem teljesen hiányzik ebből a zenéből. A legbensőbb természetköltészet, mély fájdalom, álmodozó melancholia, mindenütt árnyék, melyen alig süt át egy kis nap-sugár.

Két bemutatót is hallottunk ezen az estén. Az egyik egy kissé elkésettnek mondható. *Strawinsky* «*Scherzo fantastique*» c. művét még 1907-ben komponálta. Még erősen magán viseli *Wagner*, *Debussy* hatását. Igazi hangjából, a jellegzetes *Strawinsky*-ritmikából, melodikából, hangszerelésből itt még alig ad egy kis izeltetőt.

Annál inkább a «ma» zenéjét kaptuk egy új orosz szerző hamisítatlan gépzenéjében, *Mossolow* «*Vasöntöde*» c. művében. Nagyszerű elevenségében,

hatalmas dinamikájában — eleitől végig egyetlen nagy ívben emelkedő crescendo — benne lüktet a gépek, a technika korának szédületes tempója, fűlsiketítő lármája, a munka szakadatlan, lázas ritmusa. Régen a patak csobogásának, a malom kepelésének, a csalogány trillájának idillikus hangjai ihlették a zenészeket a természet ábrázolására, ma a gépekben racionalizált természeti erők töltik be ezt a szerepet. Ki akarná tagadni az ilyenfajta zenének a jogsultságát?

A legutóbbi *filharmonikus* hangversenyen a nálunk ismét igazi magyar lelkesedéssel felkapott kis fiatal zongoraművész, *Poldi Mildner* vendégszerelt. *Rachmaninoff* zongora-versenyét játszotta. A rendkívül hatásos, nagy technikai nehézségekben bővelkedő, de különösebb elmélyedést nem igénylő mű kitűnően illett a fiatal előadó kissé még zabolátlan friss temperamentumához, valóban csodálatos technikájához. Született virtuóz, csupa élet, csupa ritmus a játéka. De éppen ez a sok mozgás, ez a magát szakadatlanul kellett, előtérbe helyezők, hogy úgy mondjuk, teljesen egocentrikus beállítottság az, ami teljesen lehetlenné teszi a mélyebb lelki rétegek felszínre kerülését. Azt hisszük, ezen a téren nem a művész fiatalasága az akadály, mert az elmélyedésre való készség jelei, azaz jövő lehetőségei ilyen korban már nagyon is mutatkoznak.

*

Az utóbbi hetek zenéje különben túlnyomóan a gyász és kegyelet szolgálatában állott. *Klebsberg Kunó grófnak*, a trianoni Magyarország legnagyobb kultúrharcosának emlékéhez valóban nem lehetett volna méltóbb zenét elképzelni, mint *Liszt* «*Ideálok*»

c. szimfónikus költeményét és *Mozart Requiemjét*.

Liszt műve gyönyörű apoteozisa az alkotó férfinak, aki egész életében egyetemes magasabbrendű célokért küzd és ezeknek érdekében fel tudja áldozni egyéni örömeit, boldogságát, fel tudja áldozni, — ha kell — életét is. Ezek az igazi alkotók, az igazi hivatottak, egy vezércsillag megbabonázott bolygói, akik mindent ennek a vezércsillagnak, kitűzött eszményöknek fényében látnak. Minden tettük, gondolatuk, érzelmük vaslogikával, tántoríthatatlan következetességgel szolgálja az örök konklúziót: megvalósítani, diadalra juttatni azt az eszményt, amely életük legfőbb célja, tartalma, legfőbb gyötrelme és boldogsága.

Liszt zenéje híven fejezi a hős lelki életének hatalmas mozgalmasságát. Schiller hasonló című költeménye csak külső indíték volt művének megalkotására. Nem a program, hanem a tisztán zenei szempont az uralkodó. Az ilyen program-zenének megvan a maga jogosultsága, mert program nélkül is nagy zenei értéket képvisel, viszont a szövegre való utalás különösen arra jó, mint ahogy ezt Liszt is hangoztatta, hogy a közönség ama részének, mely gondolkodó és tettembekekből áll, a zenét hozzáférhetőbbé és érthetőbbé tegye. A mű mélyeséges tartalmát azonban csak érezni lehet: a fiatalság egetostromló boldogságkereső rajongását, amellyel vakon hisz álmának, eszményeinek megvalósíthatóságában, a nagyszerű lendület lassú elhalkulását, ellankadását, hisz az élet egymásután rabolja el gyönyörű álmait. A hős, miután kinyílt szemekkel tekintett illúzióinak aranyos fátyola mögé, már-már fájdalmas rezignációba süllyed. De felhangzik ismét a gyönyörű ideál-téma, a zenekar egyre erősebben, diadalmasabban zengi a végső győzelmet a kishitűség és a gyengeség felett. Ehhez a csodálatos befejezéshez Liszt lelkéből írja e pár sor magyará-

zatot: «Az Ideálba velett sziklaszilárd hit és az Ideálért vívott szakadatlan küzdelem — életünk legfőbb célja».

Mozart Requiemjében ez az élet már csak a túlvilág misztériumába burkolva, a földi létet örökre bezáró halálos álmom küszöbén tűnik elénk. Minden nagy muzsikás előbb vagy utóbb eljut az emberiség örök kérdéséhez, a halál problémájának kínzó rejtelméhez, amelyet egy nagy alkotásban, a zene metafizikai erejével oldanak fel. Nem hiába mondotta Mozart, hogy *Requiemjét* önmagának írja, csakugyan az ő utolsó vallomása, egy nagy művész, egy nagy alkotó utolsó vallomása volt ez a végső dolgokról. Lázassal sietséggel fog neki a megkomponálásnak, amelyről biztosan érzi, hogy már nem fogja tudni befejezni. A sok nélkülözéstől, gondoktól, a szakadatlan munkától agyongyötört szervezet már ekkor martaléka a halálos kórnak, amely pár hónap mulva elragadja az élők sorából. Még halála előtt való nap híveivel próbálja a kész részeket, s amikor a «*Lacrimosa*» első taktusaihoz érnek, könnybe fullad hangja arra a gondolatra, hogy műve befejezetlen marad. Haldoklásában, utolsó lázálmaiban is csak a *Requiem* zenéje szöngja körül. Ilyen hatalmas szellem küzdelmét nem bírja már a kimerült test. Éjjél körül elcsendesül minden Mozart betegágya körül, a halál megabolta a világot azoktól a csodálatos harmóniáktól, amelyek még ott muzsikáltak a nagy zeneköltő lelkében, de amelyeket már nem írhatott le többé soha.

Kérdjük, milyen volt ez az utolsó vallomás, felelet az örök kérdésre? Mozart, akiben az élet szeretetének, igentelenségének donjuáni túlradása természetesen könnyörtelennek és borzalmasnak érezte a halál végzettségét, ő, aki a maga meleg, mindent átfogó emberiségével minden ijedelmét és borzalmát végigszenvedi, utolsó művében olyan diadalt arat önmaga

felett, amelynek már a Varázsfuvola átszellemült, szakadatlanul áradó tiszta szépségében előfutárját látjuk. Az abszolút zenei szép teljes egyensúlyba jut itt a szellemi tartalommal. A halállal szemtől-szembe kerülő emberi lélek nyugtalansága, a végső ítélet sötét árnyékai már ott remegnek a Kyrie dupla fugájában. A «Dies irae»-ben teljes erővel tör ki a borzalom. A kórus szaggatott frázisaiban, az éles szopránhangok vadul kergetődző szólamaiban, a zenekar remegő tremolóiban, a trombiták és dobok démoni dinamikájában egy világot megrázó végítélet hangja viharzik. A «Rex tremendae» sötét páthosza, a «Confutatis» apokaliptikus víziói ugyancsak az emberi gyengeség és kicsiség érzetéből táplálkoznak. De Mozartnak nem a kérlelhetetlen világ-bíró, hanem az igazságos, de szerető, jóságos atya az igazi Istene. Ott él ez az Isten abban az édes, lágy bensőségben, meghatóan naiv, csupa szív gyermeki bizalomban és áhítatban, átszellemült, igazi földöntúli szemléletben, amellyel Mozart Requiemjében a legközelebb jutott az isteni titok megérzéséhez.

Ilyen művet megfelelő előadásban nyújtani a legnehezebb feladatok közé tartozik. A Bazilika szólistái és kórusa Demény Dezső vezényletével minden tőlük telhetőt megtettek a nemes cél érdekében.

*

Ugyanez a megrázó zene hangzott fel a nemzet nagy halottjának, Apponyi Albert grófnak a Mátyás-tempomban tartott requiemjén. Mély fájdalommal kell gondolnunk arra, hogy benne temettük a magyar arisztokráciának azt a gyönyörű típusát, amelynek képviselőit mély, igazán lélekben gyökerező kapsok fűztek a zenemű-

vészethez, akik valamikor egy Haydn, egy Beethoven, egy Schubert művészetének legfőbb rajongói voltak. A zene legmélyebb értelmét, varázását éppen azok tudják legjobban megközelelni, akik l'art pour l'art élvezik és nem a szakember keserves kenyérkeresetének robotjában gépiesednek, tompulnak el lélektől-lélekhez szóló közvetlenségével szemben. Ilyen zeneértő volt Apponyi Albert. A zene «szeregetet» korántsem meríti ki azt a kapcsolatot, amely őt a zenéhez fűzte. Saját szavai szerint a zene lelki életének egy része volt, egész gondolkodása nyert a zenéből típust, öntudatlan metafizikai színezetet, amelynek fontosságáról a haladó koral és bővíülő tapasztalással mindjobban meggyőződött. Emberi, erkölcsi nagyságának, amely minden más nagyságnál mélyebb, maradandóbb hatású, talán itt volt egyik főforrása. Abban az időben, mikor a legfogékonyabb lélekkel állt a zenei benyomásokkal szemben, Wagner hatalmas művészete uralkodott. A művelt magyar zenészek is mind az ő befolyása alatt írtak. Wagnernek voltak ideáljai, mégpedig minden ifjú lelket meghódító nagy ideálok. Nem csoda, ha Apponyi ezekben az ideálokban találta fel mind racionális-filozófiai, mind érzelmi szempontból az őt legjobban kielégítő zeneművészetet. De Apponyi előkelő alakját ott láttuk a klasszikus zene estéin is. Ő valóban nem tartozott azok közé, akik csak a társadalmi eseményszámba menő hangversenyeken láthatók. Vajjon ki lesz a magyar arisztokraták közül, aki ezt az árván maradt helyet betölti utána, s aki az ő örökségét igazán, szívből, lélekből fakadó lelkesedését mély zenei megértését a magyar zeneművészet szolgálatába állítja?

Prahács Margit.

Galsworthy.

(1867—1933.)

«A személyiség — mondja Emerson — oly tartalék, mely pusztá jelenlétével közvetlenül, mesterkedés nélkül hat az emberekre.» Ez a hatás azonban a legritkább esetben egyértelműen, félreérthetetlenül tiszta; a legritkább esetben plasztikus és szoborszerű, olyasvalami, aminek említésére feltétlenül mindenki minden alkalommal ugyanazt gondolja. John Galsworthyban megvolt a személyiség varázsának ez az egyértelműsége. Függetlenül attól, hogy egy sussexi «well-to-do» család sarja, kitűnő nevelésben részesült, a collegeben a futballcsapat kapitánya volt, jogot végzett, de ahelyett, hogy gyakorlatot folytatott volna, beutazta Délafrikát, Oroszországot, Ausztráliát, Indiát, aztán könyveket írt, amelyeket sok százezer ember olvasott, függetlenül mindettől John Galsworthy mással össze nem téveszthető személyiség volt, aki «közvetlenül hatott» mesterkedés nélkül — önmagával.

Galsworthy a múlt század hatvanas éveinek közepén abba az időbe született, amikor az angol szellemiségnek arculatán két vonás vált mindig élesebbé. A két vonás nehezen tűrte egymást. A Darwin—Spencer-i létezéselmélet, a tudósok, politikusok, kereskedők és nagytömegek értelméhez hamar utat talált. A magas szellemiséget és az emberek értelme mögött levő mélységeket azonban nem tudta meghódítani. Ruskin és Pater nyomán érzelmi ellenzék alakult, amely nem szűnt meg tiltakozni a haladó gyakorlatiasság ellen a szépség nevében.

Galsworthy ott nevelkedett, ahol a két áramlat küzdelme az ifjúságban a legerősebb volt: Oxfordban. Itt éltek Ruskin gondolatai számukra legkedvezőbb levegőben, de itt nevelkedtek azok is, akik a legmélyebben érdeklődtek a darwinizmus mámorában, az evolúciótan merészsége iránt. Galsworthy vérébe a két ösztönzés teljesen felszívódott. A magas szellemiség szépségimádata sohasem jelentkezett benne anélkül, hogy ne lett volna gesztusa azok felé, akik azt nem akarták elfogadni, de gondolataiban mindig ott lappangott valami azokból az eszmékből, amiket a fejlődéselmélet hirdetett. Mindenkinek szüksége van eszmére, amiért küzd és ellenfélre, aki ellen küzd. Galsworthy eszménye a szépség volt, ellenfele az anyagelvű, lapos praktikum. A könyveket ő is aszerint bírálta meg, milyen mértékben feltételezik vagy keltik fel a szellem jelenlétét és szabadságát, tudatosságát, az összhangot és a szavak mindenségének birtoklását». Tudta, hogy a «szavak érzékeny holmik, amik költészethez, vagy hazugsághoz vezetnek». A szellem mindenütt való jelenléte, összhang, költészet! Ruskin és Pater tanítása. Ezt a tanítást meg kellett valósítani a költészetben.

Irodalmi érvényesüléséért inkább önmagával küzdött, mint a környezettel. Három könyvet adott ki álneven, mert nem bízott képességében és tudta, hogy nincs szörnyűbb egzisztencia, mint a másodrangú művész. Mikor aztán meggyőződött arról, hogy amit csinál, az jó — odaállt a nevével is. A közvélemény azonnal elfogadta. Nem volt baja azokkal, akik «mindnyájan nagy

és erényes lármát csapnak, ha valaki az igazmondás kérdését csak távolról érinti is». Pedig az igazmondás kérdését erősen érintette, hiszen ez volt a könyve a «Szigeti képmutatókról». Nem volt baja, mert «minden munka és egyén kyszámú jelzővel meghatározható, ha ez a szám nő, a könyv, vagy ember értéke meg van bélyegezve közvélemény előtt.» Galsworthy pedig személyiség volt — félremagyarázhatatlanul személyes, — mesterkedés nélkül hatott. Elfogadták.

Legnagyobb sikereit regényeivel aratta, de azt még senki sem döntötte el, vajjon tényleg ezek legértékesebb művei. A regényben teljesebb, de a drámában bátrabb és a versben mélyebb. Regényei mesterségszerűek, szélesek, sokrétűek; jó alkalmak arra, hogy a «mindent» el lehessen helyezni bennük: emberismeretet, tapasztalatot, véleményt, akár politikait, akár társadalmi, akár esztétikait, regényben lehet festeni széles, nagy ecsetvonással épúgy, mint aprólékosan, kicsiny essayket lehet elhelyezni benne. De a drámában lehet szónokolni, befolyásolni, kitorni, elszomorodni és játszani. A versben pedig el lehet álmélni, megrendülni, könnyecseppet ejteni és felsóhajtani. Életfilozófiájának sokoldalúsága a regényből tűnik ki. Férfias egyénisége a drámából. Az, hogy született művész volt, a versből.

Ha valaki azt kérdezné, melyik Galsworthy legjobb műve, habozás nélkül azt kellene rá felelni, egy elbeszélés, amelynek címe: «A sötét virág». Arra a kérdésre pedig, hogy miért, a válasz: mert itt emberismerő, politikus, gondolkodó, festő, férfi, kitor, elszomorodik, játszik, álmélni, megrendül és felsóhajt. A sötét virág — a szenvedély sötét virága, amit a «világ minden nyelvén és némaságán» szerelemnek hívnak; az az állapot, amikor az ember a legnagyobb és legerősebb, a végtelen érettség és mosolyfakasztó gyermekesség azonosága, mert: «a szerető többet ér, erősebb» — «belső háztartása gazdagabb, hatalmasabb, egészségesebb, mint a nemszeretőé» — «a szerető tékozol, elég gazdag hozzá; mindent mer, kalandorrá válik, a nagylelkűség és ártatlanság ostoba hőse... a boldogság és gyönyör idiotája», ebben az állapotban új «nemsett tulajdonságok születnek, az embernek szárnyai nőnek és ismeretlen kapuk tárulnak fel előtte».

Személyes varázsán és művészi tehetségén kívül volt John Galsworthynak még valamije: szerencséje. A sors is örült jelenlétének és örömeinek tanubizonyosságát adta. Még halálát is megkönnyítette azzal, hogy mielőtt lesujtott volna rá, megajándékozta az elérhető legmagasabb írói kitüntetéssel.

Hamvas Béla.

Uj német katolikus költészet.

Az ismert délnémet Kösel és Pustet cég Martin Rockenbach szerkesztésében nemrég egy hatalmas kötetet adott ki *Neue Katholische Dichtung* címen. Éppen ezért régibb, elismert katolikus írók nem is kerültek be a könyvbe. Enrica von Handel-Mazetti, Peter Dörfler, Richard von Schaukal, meg Franz Herwig hiányoznak belőle. Más, ismertebb szerzők más okokból maradtak távol: Paula Grogger, Jakob Kneip, Richard Billinger, Jos. Georg

Oberkofler, Konrad Zoller, Ruth Schumann, Dolores Vieser neveit tehát szintén hiába keresnők itt. Ennek ellenére is 22 író elbeszélő és lírai munkákkal impozánsan képviselik a legfiatalabbakat. Van köztük olyan aki először lép a nyilvánosság elé, mint például Reinhold von Walter, Friedrich Deml, Guido Zernatto. Annál inkább meglep a költői erő, amely éppen az ő próbáikból tör elő. WALTER-től két fejezetet kapunk egy regényéből *Chimären* és *Der Kalligraph* címen.

Az első különösen megrendítő, igaz

költői őserőt sejtető részlet. A párisi Notre Dame székesegyház tornyán lejátszódo jelenetsor az egyik bemutatott részlet. A «kimérák» cím tehát a dóm jólismert gótikus szörny-alakjaival kapcsolatos. Már a jelenet indítása is remek. A nehezen lélegző, testfes Sarezkij és a türelmetlenül előretörő, de azután félúton, a sötét csigalépcsőn hirtelen fellépő szívgyörcs miatt összeroskadó társa, Rosengreen, megmászák a tornyot. A homályos, kanyargó út úgy hat rájuk, mintha a torony forogna és szívná őket magába fel... Felülmulhatatlan a főjelenet, ahol Rosengreen a két torony közötti tetőzetrésze tekintve, egyszerre megszólalni hallja az ott álló angyal harsonáját. Harangzúgástól rengenek a falak és megmozdulnak a szoboralakok. A kimérák pedig életre kelve, kényilatkoztatják az általuk jelképezett bűnök förtelmeit. Rosengreen önkivületbe esve hallgatja végig a szörnyalakokat és kénytelen embertársaira s önmagára ismerni a kimérák szörnyű szavaiban. Sokatmondóan fejezi be ezt a jelenetet a kulcsokat is őrző laparusító-asszony megjegyzése, melyet Sarezkijhez intéz: «Hat évvel ezelőtt is járt itt egy hasonlójú. Az is a harangzúgáskor tévedt az állatokhoz. És mikor vége volt a harangszónak, föl-mászott a mellvédre és — he-he-he! — leugrott. Fejjel előre koppant a kövezetre... fejjel, uram, saját szememmel láttam!»

Jellemző azonban, hogy milyen modern bűnöket pellengérez ki legjobban a szerző: Az első Rosengreennek feltűnő szörny egy háromfejű kiméra, mely válogatás nélkül mindent fölhabzsol, hogy félig megemészte visszakerődzze, majd kihányja — ez az «ró», a dilettáns-firkáló, aki ma hihetetlen tömegben «boldogítja» az emberiséget. Ez az állat a szerző szerint fölényes biztonsággal ül a megfizetett erkölcs és még jobban megfizetett erkölcstelenséggel, az intrika és kémkedés,

a tőke és gazdaság, a bujaság és impotencia lábain: minden bűzt körülzagliás és frissen szürcsöli a szennyvizet a közvélemény trágyalé s pocsolójából. Közben három farkával egyidejűleg csóválja körül hizelegve a legellentétebb «drányokat». Mellette baráti egyetértő tunyaságban, orrában karikával a medve, a «filiszter», amelyik időnként füttyszóra táncol. Ott van még a «fajvédő kiméra»: szokatlanul soktollú dögkeselyű, mely a világ összes népeit igyekszik a magáén kívül elemészteni, de mindig újra kiadja ezt a túlbő táplálékot, mert már rég túlterhelte a gyomrát. Mind nagy tetszéssel hallgatják a «prédikátor kimérát». Ez pedig a krisztusi szeretetet megcsúfoló álszent buzgalommal dicsofti a keresztény világnézetet, amely az ő beállításában rejtett gyűlölködés.

Mindenütt kézzelfogható a mai német viszonyokra, sőt politikai pártállásokra való célzás és igazán fölösleges az a sok idézet, amely pl. egy közismert folyóiratból van kivéve. Igaz, hogy a tendencia erőteljességben, éleben nyer ezáltal. Jellemző, hogy költői értékben mit sem veszít ezáltal Walter műve. Van valami benne Dante erejéből, aki talán egyetlen költő még a legnagyobbak között is, aki csaknem teljesen feledtetni tudja nagy művének tendenciózus beállításait.

Ugyanezt az erőt árulja el Reinhold von Walter e kötetben közreadott másik szemelvénye: *Der Kalligraph* című, mely egy orosz menekült család feneketlen nyomorát festi az asszony halála pillanatában. A szerző nevével minden valószínűség szerint a jövőben még sokszor fogunk találkozni.

A kötetbe foglalt többi elbeszélő alkotás általában gyöngébb. Jobban mondva az elbeszélő készség sokban meglepően erős, de a tendencia egy bizonyos túlhajtott egyoldalúsága rontja ezeket is. Például elég Karl Borromäus Heinrich-re hivatkozni, kinek *Das Gute im Herzen* című novel-

lája felépítés, előadás szempontjából igazán kitűnő, de éppen ezért ügyetlen a végkifejlet tendenciájának kielezése. Hőse egy olasz származású nemes, ki a világháborúban mint kém él Észak-németországban, hol német tisztí egyenruhában beférkőzik egy előkelő családba s ennek leányát eljegyzi, de a protestáns környezetben nem kerülheti el, hogy hívő katolikusként szint ne valljon hite mellett, ami gyanússá teszi egyesek előtt és leleplezésére vezet. Túlságosan tanító célzatú ez a beállítás: az évekig sikeresen alakoskodó katonai kém csak egyben nem ismer színészkedést, vallásos meggyőződésének bátor nyilvánításában. Jellemző azonban mindez a mai német katolicizmus eleven erejére és bátor szellemére. A kötet más darabja is hasonlókat mutat: Johannes Kirschweg *Die Taufe* című elbeszélése. Ebben egy bevándorolt német férfit, aki az újrakeresztelők szektájához tartozik és egy egész rossz hírben álló házat vált meg erős katolikus hitével és női passzív kitartásával egy szép francia fiatal asszony. A mágiához és misztikához való közeledést is mutat ez a szintén nagyon ügyesen, főként színes nyelven megírt elbeszélő mű. Nem mondható véletlennek, hogy már Reinhold von Walter Novalistól vett motívóval kezdti fentebb tárgyalt szemelvényeit. A mult századeleji német romantikus mágia, misztika sok tekintetben új életre támadt napjainkban.

Novalisról lévén szó, mindjárt az is megemlíthető, hogy az ő szellemével rokon az itt nyújtott költeményekben feltűnően nagy szerepet játszó halálprobléma is. A költemények jó egyharmada e körül forog. Különösen megkapók Emmy Hennings *Tod des Gatten* ciklusának egyes darabjai és Rudolf Henz *An der Bahre des Kindes* című verse. Erőtéljesek és mély filozófiával átszóttek Friedrich Deml idevágó alkotásai. Kapcsolatos ezzel a témakörrel már szintén Novalis óta

az: éj. E nemben itt Gottfried Hasenkamp szolgált nagyon eredeti példával. Érdekesen állította be mind a két problémát Guido Zernatto a maga költeményeiben az egyszerűbb ember érzés- és gondolatvilágába. A költők legerőteljesebbje azonban itt Heinrich Suso Waldeck, kinek zsoltárával (*Zu Gott Geist!*) zárul a kötet. Nála az ősi német misztika (a Suso név is emlékeket ébreszt!) érdekesen párosul az expresszionizmus tisztultabb hagyományával és nagyon erős Goethehatásokkal. Más helyen ő is sok romantikus vonást mutat. Általában a romantizmus szelleme uralkodik ebben a gyűjteményben. Természetesen a zenei elem sem hiányozhat éppen ezért belőle; érdemes külön megemlékezni ezzel kapcsolatban Wilhelm Matthiessen két «zenei meséjéről». Önkéntelenül Wackenroderre gondol itt a német romantika minden ismerője kinek *Herzensergiessungen eines kunstliebenden Klosterbruders* művét nem hiába adták ki annyiszor újra a legutóbbi években. A *Requiem* című Mozarttól szóló zenei mese azonban E. Th. A. Hoffmann bámulatos idevágó kis darabjaival igyekszik fölvenni a versenyt.

Koszó János.

Két angol elbeszélésünk írói.

James Joyce.

Vannak, akik Joyceban a legnagyobb élő angol íróat látják, aki ezenkívül a különös kelta-ír szellem kifejezője is, vannak viszont jószámmal olyanok, főként angolok, akik nem hisznek ebben a beállításban s Joycet erkölcsrontó regényírónak hirdetik.

Érdekes, hogy Joycet inkább az írók kasztja fogadta el igazi értéként, ezek közül kerültek ki fegyvertársai s ezek voltak azok, akik tudatosan dolgozták meg, készítették elő a közönséget arra, hogy ezt a különös írói egyéniséget jóoldalú, tehát művészi beállítottságban elfogadja. Ta-

lán ennek a szívós és önzetlen munkának lehet köszönni, hogy Joyce ma már eljutott mindazok körébe, akik a divaton túl őszintén érdeklődnek minden ilyen nagyobbbszabású és jókora írói bátorságot igénylő szellemi megmozdulás iránt. Joyce jelentősége ugyanis ebben kulminál. Proust után ő az egyetlen író, aki a régi regény bilincseit széttöri és a belső mondanivalók számára a formát is teljesen szemlélete és mondanivalói gazdagságához alakítja. De nemcsak egy általános formai lázadást szít lángra, hanem a maga által választott egyéni stílust is differenciálta. *Ulysses*-ében, melyet munkássága csúcspontjának tartanak, sehol sem használ egységes stílust, mint az a régi regényíróknál már megszokott volt, hanem változót; stílusa mindig a mondanivalók törvényszerűségén alapul és sohasem az író önkényes akaratán. Realista regényíró, de sohasem annyira az, hogy ezáltal befolyásoltatni engedné magát.

Joyce ír származású. Dublinban született 1882-ben régi katolikus családból, ott végezte tanulmányait s a középiskola után szülei az orvosi fakultásra iratták be. Joyce egyideig maga is úgy tervezte, hogy orvos lesz, de később mindinkább rájött, hogy más karrier az, amit szívéből óhajt. Párisba utazik s itt filozófiai tanulmányokkal foglalkozik, különösen Arisztoteles és Aquinói szent Tamás az, akiket előszeretettel forgat s ők azok, akik jezsuita nevelésének legsimulékonyabb s legmegfelelőbb folytatói. Jó néhány évet tölt itt el, jórészt önmaga tétova keresésében, aztán Zürichbe, Rómába, Triestbe megy, ahol nyelvleckék adásából él.

Ebben az időben kezd aktív irodalmi munkásságba; ekkor írja a *Dubliners*-t, ezt a még erősen naturalista ízű novelláskötetet szülővárosáról: adja az ottani társadalom rajzát és részletes helyrajzi leírását. Könyvében nevének nevez mindenkit, aki az

ottani társaságban szerepet játszik s a szereplő személyeket élő mintákról rajzolja. Nyilván nem hízelgő beállításban, mert a kötetet, egyes novellát inkriminálják és egyik mecénása, hogy az elkobzás elől megmentse, megvásárolja az összes példányokat s elégeti. Csupán egy példányt ad át az írónak, amiből aztán 1914-ben jelenik meg rendes kiadás Londonban. A *Napkelet* jelen számában közölt Joyce-novella ebből a kötetből való.

A *Portrait of the artist as a young man*-t is sok hányattatás érte, míg New-Yorkban megjelenhetett, nem szólva az *Ulysses*-től, amit a *Little Review* hasábjain még Amerikában is betiltottak. Az *Ulysses* ugyan azóta megjelent angolul, franciául, németül is, de jórészt aláírók részére és rendes kiadás csak a közelmúltban készült belőle.

Joyce azonban mindezek dacára elérte célját, az olvasóközönséget ugyan még nem hódította meg, de már közeljár hozzá. Erkölcsi és szellemi rehabilitálása is bizonyára be fog következni. Talán mert fölébe tudott emelkedni a régi s átvett hagyományoknak. A mai regény már nem készülhet a régi stíláris, lelki és etikai szemlélet szerint. Jönnie kell egy olyan áramlatnak, amely végre hű tükre lesz ennek a kornak s hű rajza a mai ember arculatának. Ennek a vágnak, ennek a kívánságnak első futára Joyce s ezért nagyjelentőségű a munkássága.

Mert Joyceban nemcsak a bátorság nagy, de kétségkívül a tehetség is. Joyce nemcsak a formával tobzódik, de a lélek különös, eddig nem ismert szörnyeivel is. Azontúl, hogy kissé különc s gyakran az örült vagy a megszállt ravasz, bizarr ötleteinek furcsaságával megdöbbenti az olvasót, művész is. A szokatlan képek nemcsak arra jók, hogy az olvasó térdre ereszkedjék a bámulattól, hanem arra is, hogy felfigyeljen mindarra a titkos, eddig ismeretlen megmozdulásra, meg-

villanásra, ami a lélek mélyén, hacsak egy pillanatra is, alakot ölt.

Az, hogy ezen belül megvan neki is a maga egyéni modora vagy modorossága, az, hogy a formai ormótlanságon túl olykor kicsinyes merészkedésre hajlik, vagy hogy a nyelvből zenét, másol vásári portékák személdombját csinálja, az már más kérdés. Bizonyos, hogy hibái nem emelik oeuvre-je értékét, de nem is homályosíthatják el. Műveinek jövőbe nyúló távlata van s az a kép, amit az élet-ről rajzol, az ahogyan az alakot szel-leme reflektorfényébe állítja s ahogy az ember életébe hatoló benyomásokból s a lélek szunnyadó közeteiből napvilágra hoz egy képet s ahogy meg-rajzolja az ott bekövetkező hullám-zást és ahogyan a végtelenséggel szembeállítja az embert, ahogyan a *Portrait of the artist as a young man*-ban Stephen Dedalust, vagy az *Ulysses*-ben ugyanezt és Bloom-ot, az előbbit, mint az élet magasztosabb művészi felfogású típusát, az utóbbit hétköznapjaink banális és ösztönösen erős és ravaszkalandorátéletekre kelti és ahogyan ebből a két ellentétes lelki alkatú em-

berből kivetíti a meztelenséget, a lel-kük örök megvertségét — ez már nemcsak bátorság, de varázslat is. Még hozzá egy nagy művész bátor varázslata.

Zaka Sándor.

Frank Harris.

Született 1856-ban, elhunyt 1930-ban. Frank Harris mint a *Saturday Review* főszerkesztője hosszú évekig meleg baráti viszonyban volt Oscar Wilde-el és Bernard Shaw-al.

Főművei: saját életrajzán kívül, e két nagy író élete.

Pszichologikus jellegű, pártatlan elevenességű életképei élénk varázsolják hősei egyéniségét és hű képet nyerünk lelki világukról.

Undreamed of shores és *Unpathed waters* rövid novella gyűjtemények. Előbbiből van véve a jelen számunkban közölt rövid történet.

Novellái tipikusak az utolsó évek angol irodalmára. Nagyon rövidek, pár vonásban odavetett helyzetképpel, majdnem hiányos befejezéssel, amely szabad teret enged az olvasó fantáziájának.

v. K. J.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.
Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Felelős: IFJ. KOHL FERENC.

Olvasóink válaszai.

A «*Napkelet*» februári számához mellékelt sárga kérdőívek tömegesen futnak be szerkesztőségünkbe, kitöltve. Őszinte, keresetlen szavak: köszönjük az őszinteséget!

Első kérdésünkre, hogy t. i. «meg van-e elégedve a lap jelenlegi beosztásával?» a válaszok kivétel nélkül *igen*-nel felelnek. Második kérdésünkre a válaszok hetven százaléka a jelenlegi arányt helyesli, tehát a nagyobb főlap és a kisebb terjedelmű rovatok mellett dönt, negyven százalék azonban a könyvkritikai rész kibővítését sürgeti, hogy a rovat valóban az egész magyar szellemi életet *recenzálhassa*. A harmadik kérdésünkkel kapcsolatban az a tanulságos eredmény, hogy a *tanulmány* kapta a legtöbb szavazatot, másodsorban kedvelik a novellákat, a versnek alig akadt pártfogója az olvasók között. Hangsúlyozzák azonban a megjegyzések, hogy szépirodalmat csak az igazán jól kedvelik. Hogy kik a kedvenc íróik és hogy kiket szeretnének előfizetőink olvasni, azt nem soroljuk fel. Rendkívül ellentétes ízlés és világnézet nyilatkozik meg a beküldött válaszokban. Azt senki se kívánja, hogy tudományos kérdésekkel is foglalkozzék a lap, viszont irodalmi, színháztudományi, művészeti tárgyú, szellemtörténeti, általában kizárólag esztétikai vonatkozású tanulmányokat kér mindenki. Az új rovatok eszméje a válaszbeküldők ötven százalékának mozgatta csupán meg a fantáziáját. Fele nem válaszolt a kérdésre, fele pedig a februári számban már megvalósított *Külföldi krónika*-t, vagy ennek *kibővítését* sürgeti. A gépművészetek (rádió, hangosfilm, stb.) létesítendő rovatra nézve megoszlanak a vélemények: körülbelül 10% ellenzi, 40% óhajtja, 50% pedig kívánja

ugyan, de nem rendszeresen, hanem időnkint, összefoglaló tájékoztatások formájában. Külföldi szépírók rendszeres szerepeltetését csaknem kivétel nélkül mindenki helyesli. Chesterton, Galsworthy, Joyce, Claudel, Undset, Werfel, Proust, Knut Hamsun, Duhamel, stb. novelláit kéri. A folytatásos regényt majdnem mindenki *külön* mellékletként kéri. Sajnos, a most folyó évben már nem tudunk eleget tenni ennek az óhajnak, mert hiszen a regény két részlete már megjelent a főlapban, azonban a következő évben valóra válthatjuk a beköthető, külön mellékletként adandó regény tervét. Utolsó, 15. rubrikának kitöltése igen változatos. Az egyéni megjegyzések sokban tanulságosak a szerkesztőség számára és a jövőben figyelemmel leszünk *reájuk*.

Ha kialakult a beküldött válaszokból a végleges helyzetkép, cikkben számolunk be az eredményről és felülünk előfizetőinknek.

Felkérünk mindenkit, hogy aki még nem küldte vissza kitöltve sárga kérdőívünket, mielőbb juttassa azt el szerkesztőségünk címére (Budapest, VII., Rózsa-utca 23.).

Folyóiratunk jelen számában első alkalommal találkoznak olvasóink: *képpel*. Ez az újítás a «*Napkelet*» élénkítését célozza. A grafikai művészet legkiválóbb magyar mesterei vonulnak majd fel, hogy könyvművészeti kis remekeikkel folyóiratunk szépséget emeljék. Elsőnek Fáy Dezsőnek Dante «*Divina Commedia*»-jához készített negyven fametszete közül mutatunk be két remekbesikerült alkotást.

A *Napkelet*
szerkesztőbizottsága.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Athenaeum kiadása: Hantos Elemér : Magyarország gazdasági integritása. — Levis Sinclair : Ann Vickers. (Regény.)

Debreceni Bethlen Gábor Kör kiadása: Tankó Béla : A világnézet kérdése és más tanulmányok.

Franklin Társulat kiadása: Szabó Pál : Békalencse. (Regény.)

Genius kiadása: Sértő Kálmán : Falusi pillanat. (Versek.)

Hungária kiadása: Vas István : Őszi rombolás. (Versek) — Kelen László : Bocsásd a szélnek. (Versek.)

Királyi Egyetemi nyomda kiadása: Trikál József : Az új ember. Nova creatura. —

Thirring Gusztávné Waisbecker Irén : Tallózás. (Mesék, költemények, prózák.) —

Szekfű Gyula : Magyar történet. A tizenkilencedik és huszadik század.

Nagykőrösi Arany János Társaság kiadása: Szabó László : Csaba királyfi. Húnrege tizenöt énekben.

Nemzedékek kiadása: Finta Sándor : Forrásvíz. (Versek.)

Studium kiadása: Schilling Zoltán : Energiatan és pénzelmélet.

Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának kiadása: Radnóti Miklós : Lábadozó szél. (Versek.)

Szilágyi Erzsébet Erdélyi Nőegylet kiadása: székelykereszturi Molnár Sándor : Lélekvirágok (versek) és Székely szív (versek).

Sylvester kiadása: Muraközy Gyula : Az ébredő föld. (Regény.)

Külföldi irodalom: Comtesse d'Orsay : En est-il? Regény. Edition de la Revue Mondiale. Paris. — Giulio Marchetti Ferrante : Rose del Mondo. Casa Editrice Ceschina. Milano. — Giulio Marchetti Ferrante : La superbia. (I sette Peccati mortali.) Casa Editrice Milano.

Egyes művek ismertetésére még visszatérünk.

Megjelent a **Magyar Legendárium** : Szent István, Szent Imre és Szent Gellért csodálatos elbeszéléseké kivirágzott legendái. Ma is élvezetet nyújtó olvasmány. A legendákat eredetiekből fordította **Tormay Cecília** s ő írta a bevezetést is. A mű gyönyörű fametszetei **Molnár C. Páltól** valók. — Papírja, kötése,

tipografizálása áhítatos gondnal készült. Külséjében és tartalmában egyaránt a legnemesebb élmény.

Bibliofil kiadásban ára 14 pengő. Az író és rajzolóművész autogramjával ellátott számozott példány ára 50 pengő. A Könyvbarátok Szövetsége tagjai tagilletményként kapják. Megtekinthető, vételkényszer nélkül, a könyvkereskedésekben. Ismertetőt díjtalanul ad az Egyetemi Könyvesbolt (Kossuth Lajos-utca 18).

Kiadja a
Könyvbarátok Szövetsége.